

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938: 40
SOCIALDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

MED

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

STATSBIDRAG TILL ANORDNANDE AV BOSTÄDER ÅT ÅLDRINGAR OCH ÄNKOR I S. K. PENSIONÄRSHEM

AVGIVET DEN 16 NOVEMBER 1938

AV

1938 års pensionärsbostadssakkunniga

S T O C K H O L M
1 9 3 8

Statens offentliga utredningar 1938

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående omorganisation av polisskolan i Stockholm m. m. Idun. (4), 107 s. S.
2. Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. Av E. Eidem. Uppsala, Almqvist & Wiksell. viij, 303 s. E.
3. Byggnadsindustrien i Sverige. 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. Idun. viij, 198 s. S.
4. Byggnadsindustrien i Sverige. 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. Idun. viij, 202 s. S.
5. Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnäringen. Marcus. 314 s. Jo.
6. Betänkande i näringsfrågan. Marcus. 173, 251* s. S.
7. Betänkande angående barnbeklädnadsbidrag m. m. Marcus. 133, 18* s. S.
8. 1936 års yrkesskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. Heggström. viij, 455 s. 2 bil. E.
9. Utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m. Norstedt. 71 s. Fö.
10. Byggnadsindustrien i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. Idun. xvi, 741 s. S.
11. Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. Av F. Schmidt. Norstedt. 64 s. Ju.
12. Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. Heggström. 89 s. Fi.
13. Betänkande angående förvärvsarbetande kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsbörd. Marcus. 52 s. S.
14. Betänkande och förslag angående skolöverstyrelsens organisation. Heggström. ix, 396 s. E.
15. Betänkande angående landsbygdens avfolkning. Marcus. 208, 90* s. S.
16. Betänkande och förslag angående verksamheten vid kungl. dramatiska teatern, dess förvaltning och ledning. Heggström. 78 s. E.
17. Betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. Marcus. 70 s. H.
18. Betänkande med förslag till lag om frivillig pensionering av i enskild tjänst anställda m. m. Beckman. 121 s. Ju.
19. Yttrande med sociala synpunkter på befolkningsfrågan. Marcus. 52, 10* s. S.
20. Betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m. Marcus. 76, (2), 16* s. S.
21. Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 1. Beckman. 254 s. S.
22. Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning. Norstedt. 278 s. Ju.
23. Betänkande med förslag till lag om enskilda vägar m. m. Beckman. 229 s. K.
24. Betänkande med vissa demografiska utredningar. Marcus. 290 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m. Norstedt. 77 s. Ju.
26. Betänkande med utredning och förslag angående centrala verkstadsskolor m. m. Idun. (2), 320 s. E.
27. Betänkande med förslag till trafikförsäkringslag jämte därmed sammanhängande författningar. Norstedt. 139 s. Ju.
28. 1936 års järnvägskommitté. Betänkande rörande åtgärder för enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet. Norstedt. 276 s. K.
29. Betänkande med utredning och förslag angående intagning av elever i första klassen av de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. Idun. 216 s. E.
30. Betänkande jämte lagförslag angående lärutbildningen inom hantverket och den mindre industrien. Idun. 159 s. H.
31. Försöksutredning beträffande omfattningen av yrkesmässig godstrafik med automobil eller släpvagn under år 1937. Beckman. 211 s. K.
32. Betänkande med utredning och förslag angående begynnelsespråket i realskolan. Heggström. 228 s. E.
33. Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försvarsväsendet. Beckman. 95 s. Fö.
34. Den statliga egnahemsverksamheten. Marcus. viij, 681 s. Jo.
35. Betänkande och förslag angående utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. Idun. 102 s. E.
36. Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning. Marcus. 154* s. Ju.
37. Normalbestämmelser för järnkonstruktioner till byggnadsverk (järnbestämmelser). Tredje omarbete de upplagan. Beckman. 83 s. K.
38. Betänkande med förslag till ändringar i arrendelagstiftningen. Marcus. 492 s. Jo.
39. Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av privatflygningens utveckling i Sverige. Beckman. 107 s. K.
40. Betänkande med utredning och förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt äldre och änkor i s. k. pensionärshem. Idun. 98 s. S.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

BETÄNKANDE
X MED
UTREDNING OCH FÖRSLAG
RÖRANDE
STATSBIDRAG TILL ANORDNANDE AV
BOSTÄDER ÅT ÅLDRINGAR OCH ÄNKOR
I S. K. PENSIONÄRSHEM

AVGIVET DEN 16 NOVEMBER 1938

AV
1938 ÅRS PENSIONÄRSBOSTADSSAKKUNNIGA

RECEIVED
OFFICE OF THE
SECRETARY OF THE
NAVY
WASHINGTON, D. C.
JAN 10 1900

THE SECRETARY OF THE NAVY
WASHINGTON, D. C.

RECEIVED
JAN 10 1900

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet</i>	5
Kap. I. Utredningens direktiv och planläggning m. m.	7
» II. Den statistiska undersökningen	23
» III. Hjälpklientelet	42
» IV. Utformningen av bostadshjälpen	46
» V. Kostnaderna för pensionärshems inrättande och hyressättningen .	49
» VI. Kostnadens fördelning mellan stat och kommun	52
» VII. Formen för statsbidraget	55
» VIII. Anslagsbehovet	56
<i>Utkast till kungörelse angående statsbidrag till inrättande av bostäder åt äldringar och änkor i s. k. pensionärshem</i>	57

BILAGOR.

Bil. A.	Statens byggnadslånebyrås betänkande den 20 november 1937...	63
Bil. B.	Det vid den statistiska undersökningen använda frågeformuläret	86
Bil. C.	Förteckning över de i den statistiska undersökningen ingående kommunerna m. m.	88
Bil. D—H.	Ritningar till pensionärshem	90
Bil. J.	Arbetsbeskrivning till byggande av pensionärshem	94
Bil. K.	Uppgifter angående skattetryck och beräknade statsbidrag för de i den statistiska undersökningen ingående kommunerna m. fl. .	97

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Jämlikt nådigt bemyndigande den 6 maj 1938 uppdrog statsrådet och chefen för socialdepartementet den 30 maj 1938 åt ledamoten av riksdagens andra kammare, direktören E. L. Åqvist, ledamoten av riksdagens första kammare, handlanden T. Ström och ledamöterna av riksdagens andra kammare, lantbrukaren E. O. B. Magnusson, riksgäldsfullmäktigen A. Råstock och lantbrukaren O. S. Tornegård att, på sätt i statsrådsprotokollet över sociala ärenden för förstnämnda dag angivits, i egenskap av sakkunniga verkställa utredning och avgiva förslag rörande statsunderstöd till kommuner och kommunala stiftelser för uppförande av bostäder åt åldringar och änkor. Tillika uppdrog departementschefen åt Åqvist att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar.

Vidare uppdrog departementschefen genom ämbetsskrivelse den 2 juni 1938 åt notarien hos statens arbetslöshetskommission Waste Lingren att vara sekreterare hos de sakkunniga.

På framställning av de sakkunniga tillkallade departementschefen den 31 oktober 1938 arkitekten Birger Jonson att såsom expert biträda de sakkunniga vid behandlingen av vissa byggnadsfrågor.

Den statistiska bearbetningen av vissa i samband med utredningen från ett antal kommuner införskaffade uppgifter angående åldringars och ankors antal och bostads- m. fl. förhållanden har verkställts av amanuensen hos statens arbetslöshetskommission E. Bohlinder.

Den 9 juli 1938 överlämnade departementschefen till de sakkunniga två underdåniga framställningar från Göteborgs stadskollegium, dagtecknade den 13 oktober 1937 och den 27 juni 1938, att tagas i övervägande vid fullgörandet av det de sakkunniga meddelade uppdraget. Dessa framställningar återgå härmed.

De sakkunniga, vilka började sitt arbete den 21 juni 1938 och därvid antogo benämningen 1938 års pensionärbostadssakkunniga, få härmed, till fullgörande av det givna uppdraget, vördsamt överlämna betänkande med

förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt åldringar och
änkor i s. k. pensionärshem.

Stockholm den 16 november 1938.

ERNST ÅQVIST.

TORSTEN STRÖM

ERIK MAGNUSSON

ANDERS RÅSTOCK

OSCAR TORNEGÅRD

/ Waste Lingren

Kap. I. Utredningens direktiv och planläggning m. m.

Till statsrådsprotokollet den 6 maj 1938 anförde chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, följande:

Strävandena att skapa ekonomiska förutsättningar för en någorlunda tryggad försörjning under ålderdomen hava de senaste åren lett till genomgripande reformer på folkpensioneringens område. Emellertid torde dessa reformer åtminstone inom vissa av landets kommuner icke fullt tillfredsställande hava löst åldringarnas försörjningsfråga. Komplettering av folkpensionen med kommunala tillskott — med eller utan fattigvårds karaktär — har därför i åtskilliga fall visat sig oundgänglig. Den mest tyngande utgiftsposten i de mindre bemedlade åldringarnas hushållsbudget utgör otvivelaktigt kostnaden för bostad.

I några kommuner hava initiativ tagits, syftande till att bereda i första hand folkpensionärer bättre och billigare bostäder än som stått till buds i den öppna hyresmarknaden. Dessa kommunala strävanden hava med särskild styrka gjort sig gällande under de senaste åren. I flera av landets kommuner hava sålunda hem för gamla redan uppförts. Så är bland annat fallet i Stockholm och Göteborg. Erfarenheterna av denna verksamhet uppgivas vara i hög grad gynnsamma, men de hittills vidtagna åtgärderna torde icke ens i sådana kommuner, där ett betydande antal lägenheter ställts till förfogande för ifrågavarande ändamål, motsvara behovet. I så gott som samtliga nu åsyftade kommuner överväges därför en utvidgning av verksamheten i fråga. Än vidare pågå för närvarande inom åtskilliga kommuner utrednings- och planeringsarbeten, som ännu icke lett till påtagliga resultat. Uppenbart är emellertid, att endast ett ringa antal kommuner i relativt god ekonomisk ställning har möjligheter att med egna resurser skapa tillfredsställande hem för åldringar och änkor. Statens stöd i en eller annan form torde i flertalet fall vara erforderligt. Sådant stöd har också påkallats i framställningar från kommunalt håll.

För klarläggande av möjligheterna och de lämpligaste formerna för statliga åtgärder på området uppdrog Kungl. Maj:t den 18 september 1937 åt statens byggnadslånebyrå att efter samråd med byggnadsstyrelsen verkställa utredning och avgiva förslag rörande statsunderstöd till kommuner och kommunala stiftelser för uppförande av bostäder åt åldringar och änkor.

Till fullgörande av detta uppdrag överlämnade byggnadslånebyrån efter samråd med byggnadsstyrelsen den 20 november 1937 ett förslag i ärendet, vilket underkastats sedvanlig remissbehandling. Förslaget tillstyrktes därvid av pensionsstyrelsen, det stora flertalet hörda länsstyrelser samt av praktiskt taget samtliga de kommuner, vilka beretts tillfälle att yttra sig i ärendet. Särskilt i kommunernas yttranden har det stora behovet av åt-

gärder av nu åsyftad innebörd framhållits. Avstyrkande yttranden avgåvos av bland andra socialstyrelsen, befolkningskommissionen och svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet. I dessa betonades nödvändigheten av en ny och grundligare utredning än den, som legat till grund för byggnadslånebyråns förslag.

Det mottagande, som byggnadslånebyråns förslag vid remissbehandlingen erhållit, torde ha klart ådagalagt behovet av åtgärder å nu ifrågasvarande område. Jämväl har vitsordats, att statens stöd för att åtgärder av tillräcklig effektivitet skola komma till stånd är erforderligt. Däremot har den hittills förebragta utredningen icke varit av beskaffenhet att erbjuda tillräckliga hållpunkter för ett bedömande av de lämpligaste formerna för statsmakternas stödåtgärder. En fortsatt utredning i detta avseende är därför enligt min mening önskvärd.

Med hänsyn till vad jag nyss anfört lär det därvid knappast vara nödvändigt att genom mera djupgående statistiska utredningar söka fastställa befintligheten av ett behov, som så bestämt vitsordats av flertalet hörda kommunala myndigheter. Visserligen finnes ett betydande antal kommuner, där förhållandena å bostadsområdet icke göra särskilda hem för gamla behövliga. Huruvida inom en kommun allmänna åtgärder för trygande av åldringars och änkors bostadsförsörjning böra vidtagas, synes emellertid utan svårighet kunna klargöras genom en lokal undersökning av kommunens särskilda förhållanden. I allmänhet torde det dock gälla, att de gamlas bostadsbehov icke tillfredsställande tillgodosetts.

Den av mig nu förordade undersökningen bör syfta till utarbetandet av ett praktiskt hållbart förslag, varigenom följande syften kunna förverkligas. I kommuner, där påtagligt behov av åtgärder för åldringars och änkors bostadsförsörjning föreligger, böra hem för gamla kunna uppföras under samverkan mellan stat och kommun. Härvid bör iakttagas, att en ur det allmännas synpunkt önskvärd utveckling av bostadsbeståndet icke äventyras utan om möjligt befrämjas. Vissa minimianspråk i fråga om bostädernas utrymme och beskaffenhet i övrigt böra vidare uppställas. Slutligen bör hyran maximeras till sådant belopp, att den skäligen kan rymmas inom en folkpensionärs budget.

Det i departementschefens yttrande omnämnda, av statens byggnadslånebyrå efter samråd med byggnadsstyrelsen avgivna förslaget, vilket såsom bilaga fogats till denna utredning (*Bil. A*) innehåller i korthet följande:

Staten bör understödja anskaffandet av bostäder åt mindre bemedlade åldringar och änkor, därvid i fråga om åldringarna åldersgränsen bör sättas vid lägst 60 år. Såväl förvärv av befintliga bostadsfastigheter som nyproduktion bör kunna ifrågakomma, och valet däremellan träffas efter omständigheterna i de enskilda fallen. De enskilda kommunerna böra medverka såväl i organisativt hänseende som ekonomiskt, därvid såsom

allmän regel synes böra uppställas kravet på att kommun deltar i kostnaden för lägenhetsanskaffningen med minst 15 %. Staten bör medverka genom engångsbidrag, högst motsvarande värdet av kommunens insats och högst 15 % av fastighetsvärdet. För hårt skattetyngda kommuner anses båda dessa gränser böra kunna överskridas, dock att statsbidraget i intet fall må överskrida 25 % av fastighetsvärdet. Därutöver anses i förslaget såsom allmän regel böra uppställas, att staten icke genom statsbidrag skall medverka till större sammanlagd nedskrivning av fastighetsvärdet än 40 %. För änkor med minderåriga barn föreslås att utöver den allmänna hyresminskning, som genom förut berörda hjälpåtgärder skulle kunna beredas dem, må utgå jämväl löpande familjebidrag enligt samma grunder som för barnrika familjer. Högst skulle dock bidraget till änkor med minderåriga barn kunna uppgå till hela den för fastigheten beräknade standardhyran. Staten föreslås för bostadsanskaffningen lämna lån med förmånsrätt efter primär och eventuellt välordnad sekundärkredit på öppna marknaden. Dyligt lån anses böra få tillsammans med statsbidraget motsvara högst 35 % av fastighetsvärdet och högst 50 % av den kredit, som under ordnade villkor och med bättre förmånsrätt erhållits på öppna marknaden. Vid hyressättningen skola standardhyror prövas och fastställas av det övervakande statsorganet och tjäna som utgångspunkt för beräkning av de faktiskt utgående lägre hyrorna. Summan av de faktiska hyrorna bör stå i den relation till summan av standardhyrorna för hela fastigheten, att den förra i stort sett understiger den senare med samma kvot som statens och kommunens tillskott tillsammans representera i förhållande till fastighetsvärdet. Lägenheterna böra i regel — där fråga är om ensamstående eller gifta åldringar — icke omfatta mer än ett rum och kök. Större lägenheter böra medgivas för änkor med tre eller flera barn samt i vissa speciella fall.

I en vid byggnadslånebyråns förslag fogad reservation (jämväl intagen i Bil. A) förordas, att kommunen antingen skall ställa tomtmark gratis till förfogande eller också ett kontantbelopp, motsvarande tomtvärdet och utan återbetalningsskyldighet. Därutöver skall kommunen i regel svara för ytterligare en kontantinsats av minst 5 % av fastighetsvärdet. Därigenom antages, att kommunens ekonomiska insatser tillhopa komma att motsvara ungefär 15 % av fastighetsvärdet.

Yttranden över byggnadslånebyråns förslag ha avgivits av

1) överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län;

2) städerna Stockholm, Lidköping, Norrtälje, Sundbyberg, Södertälje, Vaxholm och Öregrund, Linköping, Mjölby, Motala, Norrköping, Skänninge, Söderköping och Vadstena, Växjö, Eslöv, Höganäs, Lund, Malmö och Ystad,

Göteborg, Mölndal, Lysekil och Uddevalla, Falköping, Hjo, Lidköping, Mariestad, Skara och Skövde, Filipstad, Karlstad och Kristinehamn, Falun, Gävle, Hudiksvall och Söderhamn, Härnösand, Sollefteå, Sundsvall och Örn-sköldsvik samt Umeå;

3) köpingarna Nynäshamn (Stockholms län), Markaryd och Älmhult (Kronobergs län), Grästorp, Töreboda (Skaraborgs län) samt Sandviken (Gävleborgs län);

4) municipalsamhällena Axvall, Floby, Götene, Järpås, Kvänum, Lundsbrunn, Nossebro, Stenstorp, Tibro och Vedum, samtliga i Skaraborgs län;

5) landskommunerna Bo, Gustavsberg, Häverö, Nacka, Sollentuna och Solna (Stockholms län), Hällestad, Kristberg, Kullerstad, Motala lk, Ringarum, Risinge, Skedevi och Ödeshög (Östergötlands län), Aringsås, Nottbäck med Granhult, Sjösås och Växjö landskommun (Kronobergs län), Bjuv (Malmöhus län), Brastad, Kville och Tanum (Göteborgs och Bohus län), Amnehärad, Essunga, Habo, Hova, Karlsborg, Kyrkefalla, Lyrestad, Mölltorp, Ransberg och Udenäs (Skaraborgs län), By, Eda, Färnebo, Glava, Grava, Hammarö, Kroppa, Nor, Ransäter, Norra Råda, Silbodal och Sunne (Värmlands län), Askersund, Grythytte, Hällefors, Kumla, Lerbäck, Linde, Ljusnarsberg, Näsby och Ramsberg (Örebro län), Domnarvet, Grangärde, Hedemora, Husby, Kopparberg, Ludvika, Särna och Älvdalen (Kopparbergs län), Valbo, Ockelbo, Ovansjö, Bollnäs, Ljusdal, Ovanåker, Järvsö, Delsbo (Gävleborgs län), Alnö, Anundsjö, Arnäs, Borgsjö, Gudmundrå, Hässjö, Liden, Långsele, Junsele, Nätra, Ramsele, Själevad, Skön, Timrå, Torp, Tuna och Ytterlännäs (Västernorrlands län) samt Burträsk, Byske, Degerfors och Lycksele (Västerbottens län);

6) pensionsstyrelsen, socialstyrelsen, statskontoret, statens inspektör för fattigvård och barnavård, fullmäktige i riksgäldskontoret och befolkningskommissionen;

7) svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund och svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet.

Då dessa yttranden kunna vara värda beaktande vid bedömande jämväl av de förslag, som framläggas i förevarande betänkande, lämnas i det följande en sammanfattning av yttrandenas innehåll.

Överståthållarämbetet fann anledning icke föreligga att utvidga statens medverkan beträffande hjälpverksamheten till bostadsförsörjning på det sätt, som föreslagits, nämligen genom engångsbidrag utan återbetalningsskyldighet. Ämbetet ifrågasatte i varje fall, huruvida icke dylika bidrag lämpligen borde betecknas och, så länge stadgade villkor uppfyllas, utgå i form av ränte- och amorteringsfria lån, såsom vore fallet med de kommunala understöd, vilka lämnades vid uppförande i Stockholm av s. k. församlingshem för gamla. Ämbetet hemställde därjämte om en allsidig utredning av samtliga för denna frågas avgörande betydelsefulla problem.

Länsstyrelsen i Stockholms län ifrågasatte, om icke resultatet av den då nyligen tillsatta socialvårdskommitténs betänkande borde avvaktas före vidtagandet av

ifrågasatta stödåtgärder. Enligt styrelsens förmenande kunde det knappast anses fullt motiverat att tillerkänna de barnlösa änkorna en särställning och bereda dem förmåner, från vilka mindre bemedlade, ogifta eller fränskilda kvinnor vore uteslagna. Styrelsen framhöll, att den funne stadgandena vid långivningen för barnrika familjer, att kommunen dels skall ställa tomtmark gratis till förfogande och dels finansiera toppkapital (5 % av byggnadskostnader) utan rätt till ränta och amortering, innebära större möjlighet att smidigt anpassa kommunens prestanda efter dess ekonomiska bärkraft än den av byggnadslånebyrån föreslagna anordningen att kommunen skulle tillskjuta minst 15 % av kostnaderna, detta med hänsyn därtill, att markvärdet inom kommunerna i stort sett torde stå i relation till kommunernas ekonomiska bärkraft.

Länsstyrelsen i Östergötlands län hade icke något att erinra mot de riktklinjer för frågans lösning, som angivits i förslaget. Styrelsen anslöt sig till reservanternas förslag att för statens bidrag till förvärv av byggnader skulle uppställas såsom oeftergivlig regel, att kommunen ansvarade för att lämplig tomtmark gratis ställdes till förfogande.

Länsstyrelsen i Kronobergs län ansåg det vara nödvändigt att, innan mer vittgående åtgärder vidtoges, en utredning rörande frågan, huruvida och i vad mån de ifrågasatta åtgärderna borde systematiskt inordnas i andra sociala välfärdsanordningar för ifrågasvarande samhällsgrupper, komme till stånd.

Länsstyrelsen i Malmöhus län fann storleken av statsbidragen för knappt tilltagen för att systemet med säkerhet skulle få åsyftad verkan, och befarade att, särskilt i större städer, billiga och sämre bostäder av ekonomiska skäl skulle föredragas framför bättre men något dyrare. En ökning av statsunderstödet borde därför ske.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län instämde i det av Göteborgs stad avgivna yttrandet (jämför nedan).

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anförde, att den icke hade något att erinra mot statsbidrag för ändamålet, därest det statsfinansiella läget sådant medgäve, men ifrågasatte, huruvida det måste anses erforderligt, att staten skulle bidraga till finansieringen av bostäderna förutom med engångsbidrag även med lån. Då statens och kommunens tillskott tillsammans i regel komme att uppgå till minst 30 % av fastighetsvärdet, syntes nämligen återstoden utan svårighet och på skäliga villkor kunna upplånas i öppna marknaden. Den filantropiska enskilda offervilligheten borde kunna tagas i anspråk för att i samverkan med stat och kommun förverkliga det avsedda syftet.

Länsstyrelsen i Värmlands län hade icke funnit anledning till erinran annat än i fråga om de i förslaget framlagda principiella synpunkterna beträffande anskaffande av mark för ändamålet. Styrelsen anslöt sig i denna del till reservanternas förslag, när det icke med fog torde kunna göras gällande, att den kommunala motprestation, som staten därvid skulle kräva såsom villkor för beviljande av statsunderstöd, komme att innebära en alltför stark ekonomisk belastning av kommunerna.

Länsstyrelsen i Örebro län ansåg, att företräde borde givas åt förvärv av befinnliga bostadsfastigheter, när den hyste farhågor för att statsunderstödda nya bostäder skulle ställa sig för dyra. I övrigt anslöt sig styrelsen till det reservationsvis framförda yttrandet.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län tillstyrkte, att utredningen lades till grund för lagstiftning i ämnet.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län tillstyrkte i princip förslaget. Den ansåg emellertid, att hithörande sociala hjälpåtgärder borde inordnas i ett fastare system, varför

— vare sig provisoriska åtgärder vidtoges eller ej — förevarande spörsmål syntes böra hänskjutas till socialvårdskommittén.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län hade intet att erinra mot föreslagna åtgärder. De syntes böra få förekomma jämväl å rena landsbygden. Reservanternas förslag i fråga om kommunens medverkan syntes, såsom innebärande en fördel för smärre och mindre bärkraftiga kommuner, vara att föredraga. För hårt skattetyngda kommuner borde större statsbidrag kunna erhållas än det förslaget förutsatte. Därjämte borde övervägas, huruvida icke löpande familjebidrag borde kunna ifrågakomma särskilt då det gällde kommuner med dålig ekonomi.

Länsstyrelsen i Västerbottens län ansåg behovet av hjälpåtgärder icke vara så trängande vad landsbygden beträffar. Det kunde antagas, att den statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten i många fall skulle bidraga till en bättre bostadsförsörjning även för åldringar och änkor, utan att de av byggnadslånebyrån föreslagna hjälpåtgärderna borde tillgripas. Som slutomdöme uttalade styrelsen, att den av byggnadslånebyrån förordade stödverksamheten icke kunde anses påkallad av något trängande behov inom länet.

Av de 42 städer, 6 köpingar, 10 municipalsamhällen och 90 landskommuner, vilka avgivit yttrande över byggnadslånebyråns förslag, ha 22 städer, 3 köpingar, 6 municipalsamhällen och 40 landskommuner utan närmare motivering tillstyrkt förslaget, nämligen

städerna Lidingö, Norrtälje, Sundbyberg, Södertälje, Öregrund, Linköping, Mjölby, Motala, Skänninge, Söderköping, Vadstena, Växjö, Höganäs, Hjo, Lidköping, Mariestad, Skara, Filipstad, Karlstad, Kristinehamn¹, Hudiksvall och Umeå,

köpingarna Markaryd, Älmhult och Töreboda,

municipalsamhällena Axvall, Götene, Järpås, Kvänum, Stenstorp och Tibro,

landskommunerna Bo, Gustavsberg, Solna, Hällestad, Kristberg, Kullerstad, Ringarum, Risinge, Skedevi, Ödeshög, Aringsås, Nottebäck med Granhult, Sjösås, Tanum, Amnehärad, Karlsborg, Kyrkefalla, Udenäs, Eda, Grava, Hammarö, Norra Råda, Silbodalen, Näsby, Ramsberg, Kopparberg, Ludvika, Särna, Älvdalen, Ockelbo, Ljusdal¹, Järvsö, Arnäs, Liden, Nätra¹, Ramsele, Torp, Ytterlänäs, Burträsk och Degerfors.

Sollefteå stad, Nossebro och Vedums municipalsamhällen samt landskommunerna Bjuv, Lyrestad och Färnebo ha angivit, att förslaget icke ansetts vara av aktuell betydelse för respektive kommuner.

Städerna Mölndal och Falköping samt landskommunerna Motala, Kroppa, Linde, Grythyttan, Alnö och Gudmundrå ha yttrat sig huvudsakligen beträffande det föreslagna statsbidragets storlek, vilken de funnit otillräcklig för att stimulera en tillräcklig bostadsanskaffningsverksamhet.

Lundsbrunns municipalsamhälle avstyrkte förslaget utan att lämna någon motivering för denna ståndpunkt. Hova kommun avstyrkte förslaget, enär kommunen funne sambandet mellan en dylik bostadshjälp och fattigvården icke beaktat i förslaget. Essunge kommun ansåg förslaget ägnat att utsträcka hjälpverksamheten längre än som kunde anses skäligt eller av behovet påkallat. Kville kommun hyste farhåga för att hjälpåtgärderna skulle bli för dyrbara och nå blott en ringa del av de behövande samt få en viss understöds- och fattigvårds-karaktär, som skulle verka avskräckande på en del personer, vilka vore i behov av hjälp. Valbo kommun ansåg en undersökning om socialvårdens samorganisation först böra ske. Delsbo kommun anförde, att änkor med minderåriga barn redan kunde få sin bostadsfråga löst genom anlitande av nybyggnadslån och för-

¹ Dessa kommuner förordade reservanternas i byggnadslånebyrån förslag.

bättringsbidrag eller genom erhållande av lägenhet i de med statsbidrag uppförda bostäderna för barnrika familjer, samt att behövande åldringar kunde erhålla bostäder »i de nu förstklassiga ålderdomshemmen», varför förslaget avstyrktes.

Stadsfullmäktige i *Stockholm* överlämnade ett utlåtande av stadskollegiet, vari återgävos av fattigvårdsnämnden, fattigvårdsdirektören och direktören för statistiska kontoret i ärendet avgivna yttranden.

I fattigvårdsnämndens yttrande angavs, att nämnden på grund av den korta remisstiden nödgats avstå från varje uttalande rörande förslaget men ansett sig böra i detta sammanhang lämna en redogörelse för nämndens erfarenheter om de i *Stockholm* anordnade församlingshemmen för gamla, vilka nämnden ansåge utgöra en form av bostadsförsörjning, som i huvudsak motsvarade den i förslaget åsyftade bostadsproduktionen. Av nämnda redogörelse inhämtas, att stadsfullmäktige den 25 april 1927 hade godkänt riktlinjer för en ny verksamhet, avseende att bereda lämpliga och billiga bostäder åt åldringar som — utan att direkt vara i behov av anstaltsvård — dock av ekonomiska och andra skäl ej själva kunna ordna sin bostadsfråga på ett tillfredsställande sätt. För detta ändamål avsåg man att inom varje församling uppföra ett eller flera s. k. församlingshus för gamla. För dessa hems åstadkommande förutsattes samverkan mellan staden, respektive församling och enskilda givare. Staden skulle bidraga med ett ränte- och amorteringsfritt lån, i regel motsvarande omkring 15 procent av anläggningskostnaderna. Församlingen eller den för ändamålet bildade föreningen skulle prestera en insats av samma storlek. Endast 70 procent av anläggningskostnaderna behövde följaktligen förräntas och amorteras. Fattigvårdsnämnden ägde rätt att utse en ledamot och en suppleant i respektive föreningars styrelser ävensom en revisor för granskning av räkenskaperna. Förslag till stadgeändringar skulle underställas fattigvårdsnämnden för godkännande. Staden hade dittills lämnat sin medverkan till 16 hem för gamla inom 14 församlingar. Byggnaderna inrymde tillsammans 1 522 lägenheter, oberäknat hemmet i Oskars församling, som ännu ej vore fullbordat. Lägenhetstyperna omfattade mindre enkelrum för en person, dels större enkelrum för två personer, dels ett begränsat antal lägenheter om ett rum och kök. Varje lägenhet vore försedd med värmeledning, elektricitet, gas, vatten och avlopp; enkelrummen hade kokvrå.

Fattigvårdsnämndens erfarenhet av den nu skisserade verksamheten vore mycket god. Församlingshemmens tillkomst hade utan tvivel medfört en avsevärd förbättring av de fattiga åldringarnas bostadsstandard. Tidigare verkade knappheten av platser å de kommunala ålderdomshemmen i förening med de höga hyrorna å bostadsmarknaden i den riktningen, att de medellösa gamla i stor utsträckning nödgades bo i mindervärdiga bostäder eller inhysa sig hos andra under olämpliga former. Församlingshemmen hade öppnat möjligheter för dem, som åtnjöte understöd av fattigvården eller vore hänvisade till begränsade pensioner eller bidrag av anhöriga, att erhålla goda bostäder till hyror, som motsvarade deras ekonomiska resurser. Denna förändring kunde tydligt avläsas i den minskade tillströmning till ålderdomshemmen, som gjort sig gällande under det senaste decenniet. De förut aktuella bekymren för ålderdomshemmens knappa utrymme vore tills vidare bragta ur världen efter församlingshemmens tillkomst. Det hade till och med under senare tid blivit möjligt att utnyttja ålderdomshemmen för egentliga vårdfall i en utsträckning, som förut ej kommit i fråga. För kommunen hade detta inneburit en avsevärd besparing, eftersom en utbyggnad av ålderdomshemmen eljest varit en ofrånkomlig nödvändighet, och för stadens fattiga åldringar hade det inneburit en lösning av deras bostadsfråga, som av dem själva uppskattades synnerligen högt.

I fattigvårdsdirektörens och direktörens för statistiska kontoret gemensamma yttrande påpekades först att ingen utredning förebragts i byggnadslånebyråns förslag. Inom statistiska kontoret hade sammanställts några siffror, vilka enligt uppgift gäve en om också grov bild av den föreslagna reformens betydelse för Stockholm. En representativ undersökning angående antalet i Stockholm bosatta personer, vilka erhålla understöd eller folkpension i Stockholm och kunde tänkas bli föremål för den föreslagna bostadshjälpen, utvisade att antalet sådana personer uppginge till c:a 11 600, varav över 60 procent utgjordes av äldre, ensamstående kvinnor (inklusive änkor över 65 år), medan däremot endast 10 procent utgjordes av änkor under 65 år. Det vore icke möjligt att bedöma försörjningsbehovet för det åsyftade klientelet utan jämförelse med behovet hos andra understödsbehövande kategorier. Mindre bemedlade änkor med minderåriga barn erhöles icke obetydliga understöd i form av kontanta barnbidrag. Änkor med barn torde redan nu vara jämförelsevis förmånligt ställda, och deras understödsbehov torde icke kunna anses lika stort som barnrika familjers. Åldringsförsörjningen hade vidare nyligen förbättrats genom förhöjning av folkpensionerna. En noggrann jämförande prövning av spörsmålet om åldringarnas försörjningsbehov och försörjningsbehovet för övriga hjälpbehövande kategorier borde föregå realiserandet av ett förslag av den räckvidd, det här vore fråga om. Likaledes borde utredas, huruvida hjälpen till ifrågavarande kategorier borde lämnas såsom bostadshjälp eller i form av kontantunderstöd. Möjligt vore att en utredning skulle visa, att ytterligare ökad åldringshjälp lämpligare borde ske i form av kontant hjälp.

Vid den nyssnämnda snabbundersökningen hade ej framkommit några resultat, vilka stödde uppfattningen, att åldringarnas och ankornas behovstäckning särskilt bruste i fråga om bostaden. Möjligt vore att en mera ingående undersökning kunde blotta allvarliga bostadssociala missförhållanden, men innan en dylik verkställts, kunde man ifrågasätta huruvida ej ökad försörjningshjälp till de kategorier det här gällde, borde ske i kontant form.

Stadsfullmäktige i *Göteborg*, vilkas yttrande utarbetats av stadens bostadskommitté, anförde bland annat:

Vidtagandet av erforderliga åtgärder för tillgodoseende av ifrågavarande bostadsförsörjning hade hittills varit i stort sett en kommunernas uppgift. Då det framlagda förslaget åsyftade en samverkan mellan stat och kommun för genomförande av ifrågavarande stödverksamhet, måste förslaget hälsas med tillfredsställelse av kommunerna. Statens byggnadslånebyrå synes hava utgått ifrån, att standardhyrorna måste nedsättas med omkring 30 procent för att syftemålet med subventionen skulle nås. Enligt de erfarenheter, som vunnits i stadens egen hitillsvarande verksamhet på området, syntes en nedskrivningsprocent av omkring 30 à 40 procent motsvara det föreliggande behovet. Man kunde icke räkna med högre hyra än 20 kronor per månad och lägenhet. De årliga driftkostnaderna för de av kommittén föreslagna nya pensionärshemmen kunde beräknas komma att motsvara 8 procent på totala byggnadskostnaden jämte 5 procent av sammanlagda tomtvärdet. Kommittén hade låtit stadens arkitektbyrå utföra vissa beräkningar angående hyreskostnaderna och funnit, att en nedskrivning av fastighetsvärdet med 30 procent möjliggjorde en sänkning av standardhyrorna för landshövdingehusen med högst 17 procent och för stenhusen med högst 18 procent. På grund härav och med hänsyn till storleken av den hyresnedsättning, som syntes nödvändig för ifrågavarande syftemåls nående, torde det komma att visa sig, att kommunernas bidrag icke, som byggnadslånebyrån syntes ha räknat med, bleve av samma storleksgrad som statens bidrag utan i stället avsevärt mycket större.

Riktlinjerna borde därför ändras i den riktningen, att statens bidragsskyldighet bleve lika omfattande som kommunernas eller i varje fall maximigränsen för statsbidragets storlek sattes högre än det föreliggande förslaget.

De kommuner, för vilkas yttranden redogörelse icke lämnats i det föregående, ha samtliga ansett behov föreligga av åtgärder i den riktning, som i byggnadslånebyråns förslag angivits, men anmält avvikande mening eller eljest gjort särskilda uttalanden i vissa av de i förslaget berörda frågorna. Utan att ingå på samtliga detaljer i dessa yttranden lämnas här nedan en sammanfattning av yttrandena i den mån de beröra mera betydelsefulla spörsmål.

I frågan om användande till hem för åldringar och änkor av redan befintliga byggnader eller nyproduktion av lägenheter för ändamålet uttalade Ljusnarsbergs kommun, att nybyggnad vore att föredra, dels för att bostadsbrist därigenom skulle motverkas, dels ock av den orsak, att äldre hus oaktat genomgripande och kostsamma ändringsarbeten ej kunde beräknas bli fullt ändamålsenliga och erhålla utrymmen, som svarade mot de nedlagda kostnaderna. Liknande synpunkter anfördes av Nynäshamn, Vaxholm, Lysekil och Hällefors. Städerna Norrköping, Malmö och Falun samt Mölltorps kommun uttalade sig däremot till förmån för användande av redan befintliga bostadshus för ändamålet.

Vid bostädernas anordnande borde enligt yttrande från Härnösand största möjliga frihet lämnas anordnande kommun. Hässjö kommun anförde, att bostadsutrymmena och bostadens kvalitet i övrigt icke borde bli sådana, att en rivalitet från de s. k. självförsörjandes sida kunde befaras. Gävle stad påyrkade enkelhet i bostädernas anordnande för att hyrorna skulle kunna sättas tillräckligt låga. Sollentuna ansåg, att hänsyn borde tagas till i orten vanliga bostadsförhållanden och sålunda intet absolut krav exempelvis å anordnande av värmeledning borde uppställas. Hällefors fann det synnerligen önskvärt, att badrum anordnades för de i hemmen boende. Nacka och Valbo kommuner framhöll, att det i regel torde visa sig olämpligt att anordna bostäder för åldringar och för minderåriga barn i samma byggnad.

Mot statsbidragets storlek enligt byggnadslånebyråns förslag ha flera kommuner framfört erinringar. Sålunda anförde Häverö, Växjö, Ystad, Lysekil, Hällefors, Gävle, Valbo, Härnösand, Örnköldsvik, Tuna och Timrå, att staten borde lämna större bidrag till kostnaderna för förslaget realiserande. Söderhamn fann statsbidraget böra utgå efter en glidande procentsats i förhållande till byggnadsvärdet och till kommunens skattekraft, därvid till grund för beräkningen borde läggas medeltalet av de senaste fem årens utdebiteringar och statsbidrag fastställas till lägst 10 % och högst 40 % av byggnadsvärdet (markvärdet frånräknat). Norrköping anförde däremot, att staden ej funnit kravet å kommunernas medverkan skrämmande. — Flera kommuner ha, utan att göra något direkt uttalande i frågan om statsbidragets storlek, anført, att kostnaderna för kommunerna skulle bli så avsevärda, att någon verksamhet i dessa kommuner för ifrågavarande ändamål icke kunde påräknas.

Växjö, Lysekil, Domnarvet, Grangärde och Tuna förklarade, att i valet mellan engångsbidrag eller löpande bidrag från staten de funne engångsbidrag vara att föredra såsom mest ägnat att påverka kommunerna i riktning mot åtgärder för bostadsanskaffning. Brastads kommun ansåg, att båda formerna för statsbidrag borde stå till buds.

Eslövs stad framhöll, att såväl enskilda som tidigare tillkomna kommunala stiftelser borde kunna inträda i kommunens ställe i fråga om fullgörande av de ekonomiska åtaganden, vilka enligt förslaget skulle fordras av kommunen för erhållande av statsbidrag. Liknande synpunkter framfördes av Skövde, Habo, Sand-

viken och Långsele, vilken sistnämnda kommun därvid anförde, att realiseringen av förslaget borde ske med försiktighet, så att icke enskilda företagare frestades att utnyttja den nya hjälpformen i syfte att överflytta fullgörandet av egna åtaganden gentemot f. d. anställda på det allmänna.

I fråga om företagens finansiering anförde Norrköpings stad, att underhållskostnaderna torde komma att uppgå till belopp av samma storleksordning som ränteutgifterna efter då gällande räntesatser, varföre hyrorna icke kunde beräknas sättas så låga som med förslaget avsetts. Även Nynäshamn ansåg, att hyreskostnaderna skulle bli så höga, att pensionärerna icke kunde beräknas bli i stånd att bära desamma, samt framhöll i detta sammanhang, att staden fann önskvärt att de möjligheter till hyreshjälp beaktades, som lämnats genom lagen om kommunala pensions-tillskott.

Den åldersbegränsning för erhållande av bostadshjälpen som föreslagits av byggnadslånebyrån ansågs av Lysekil och Mölltorp vara väl avvägd. Nynäshamn, Skövde, Tuna och Hässjö föreslog en sänkning av gränsen till lägst 60 år.

Beträffande avgränsningen mellan den föreslagna hjälpformen och fattigvården ha uttalanden avgivits av ett flertal kommuner. Ystad och Mölltorp anförde i detta avseende, att även det klientel, som eljest kunde antagas komma att falla fattigvården till last, borde kunna bli delaktigt av den nya bostadshjälpen. Kumla fann förslaget innefatta en välbehövlig komplettering till den öppna fattigvården. Härnösand anslöt sig till denna åsikt men uttalade samtidigt, att utvecklingen icke finge bli sådan, att en anhopning i hemmen för pensionärer av fattigvårdsklientel komme till stånd, då detta skulle innebära tillskapande med statsbidrag av en ny typ av försörjningshem. Liknande farhågor uttalades av Vaxholms stad. — Sköns kommun framhöll, att förslagets realiserande kunde väntas medföra en ökning av kommunens utgifter därigenom att hjälpen komme att omfatta även personer, vilka tidigare icke påkallat hjälp av kommunen.

Medan flera kommuner funno uttrycket »mindre bemedlade» väl täcka det klientel, för vilket hjälp åsyftades, ansåg Ovensjö kommun, att en snävare gräns borde uppdragas genom att detta uttryck utbyttes mot »de, som åtnjuta tilläggspension, och med dem likställda».

Några kommuner anmälde betänkligheter mot att hjälpen skulle kunna avse mindre bemedlade änkor oavsett ålder och försörjningsplikt. I detta sammanhang må återges ett yttrande av Gävle stad:

Om exempelvis en änka med minderåriga barn är i behov av samhällets bistånd för sin och barnens försörjning, skulle hon kunna erhålla barnbidrag genom pensionsnämnden och bostad genom den nu ifrågasatta hjälpverksamheten. Skulle icke detta förslå för försörjningen — något som med hänsyn till barnbidragens storlek icke kan anses uteslutet — måste hon dessutom tilldelas fattigvård. Hennes hjälpbehov kommer således att av samhället tillgodoses från tre olika håll. Att på sätt nu ifrågasatts skapa en ny hjälpform vid sidan av tidigare befintliga måste därför betecknas som en avgjord svaghet hos förslaget.

Den statliga hjälpen till åtgärder för bostadsförbättring har enligt uttalanden från ett flertal kommuner minskat behovet av åtgärder av den art, som med förslaget avsetts. Lerbäcks, Anundsjö och Själevads kommuner angåvo i detta sammanhang, att de funno en utveckling av bostadsförbättringsverksamheten att föredraga framför denna nya hjälpform.

Ransåters kommun omnämnde i sitt yttrande, att kommunen avsatt 35 000 kronor för att anskaffa bostäder för åldringar genom uppförande av 6 bostadshus med vardera 8 lägenheter om 1 rum och kokvrå för en beräknad totalkostnad av 280 000 kronor.

Sunne socken framhöll, att kommunen icke hade större behov av föreslagna åtgärder. Fattigvårdsstyrelsen hade ordnat frågan för kommunens del genom hyresbidrag och i vissa fall genom förvärv och upplåtelse åt behövande av smärre lägenheter med tillhörande jord för odling av grönsaker m. m.

Pensionsstyrelsen uttalade i sitt yttrande, att det klientel, som förslaget avsåge, borde utökas till att omfatta jämväl mindre bemedlade invalider. Den föreslagna understödsverksamheten torde enligt styrelsens förmenande få sin huvudsakliga betydelse för dyrorterna, där pensionerna och barnbidragen ej hade samma effektivitet som på orter, tillhörande den billigaste ortgruppen. De ifrågasatta statliga stödåtgärderna borde endast få karaktär av försöksverksamhet.

Socialstyrelsen ansåg sig icke kunna tillstyrka realiserandet av förslaget i det skick, vari detsamma föreläge, men fann det synnerligen angeläget, att en hjälpverksamhet till förmån för åldringar med det snaraste igångsattes. Dessförinnan krävdes emellertid en omsorgsfull undersökning rörande den nya verksamhetens systematiska samordnande med övriga välfärdsanordningar. Att, såsom byggnadslånebyrån förutsatt, i fråga om änkor låta deras änkestånd i förening med inkomstsynpunkten vara avgörande för tillfälle till erhållande av den ifrågasatta bostadshjälpen, kunde näppeligen anses vara rationellt. Den omständigheten, att en mindre bemedlad kvinna varit gift, och att äktenskapet upplösts genom makens frånfälle, torde nämligen i och för sig icke utgöra anledning att öppna tillgång för henne till en det allmännas speciella hjälpform, som icke skulle stå öppen för andra kategorier av mindre bemedlade på den kvinnliga arbetsmarknaden.

Statskontoret fann det knappast erforderligt, att staten skulle bidraga till finansieringen av bostadsanskaffningsverksamhet jämväl genom utlämnande av lån. För täckande av återstående kostnader, sedan enligt förslaget i regel 30 % av byggnads- eller inköpskostnaderna blivit täckta genom stats- och kommunala bidrag, torde behövligen medel utan svårighet kunna upplånas på goda villkor i den öppna marknaden. Åldersgränsen borde sättas till 67 år i anslutning till föreskrifterna för erhållande av folkpension, vilken åldersgräns i undantagsfall dock borde få underskridas.

Statens inspektör för fattigvård och barnavård ansåg, att ifrågasatta åtgärder borde komma till stånd endast i städer och stadsliknande samt andra tätare bebyggda samhällen, då kostnaderna för bostäder å rena landsbygden knappast torde vara så tyngande, att dylika åtgärder därstädes finge anses påkallade, samt anslöt sig till de reservationsvis inom byggnadslånebyrån framställda yrkandena.

Fullmäktige i riksgäldskontoret funno förslaget behjärtansvärt. De framstälde vissa erinringar beträffande förräntningen av de lån, som skulle utlämnas av staten, samt förordade kommunalt ansvar för statslånen även i de fall, då allmännyttiga bostadsföretag ombesörjde byggnadsverksamheten.

Befolkningskommissionen anförde i sitt yttrande bl. a. följande:

Innan åtgärder av nu ifrågasatt slag verkställdes, måste omfattande undersökningar företagas för att utreda, huruvida ytterligare hjälp åt åldringar kunde på denna väg åvägabringas, utan att härigenom mera angelägna socialpolitiska åtgärder eftersattes. Dessa undersökningar skulle avse att belysa, hur stor del av samhällets hjälpverksamhet, som vid avvägning mellan olika folkgruppers intressen kunde ägnas åt det här ifrågavarande hjälpklientelet, och vidare huru hjälpen skulle fördelas på kontanta bidrag eller olika naturabidrag, samt slutligen huru samhällets bostadshjälp till detta hjälpklientel kunde på ett rationellt sätt samordnas med övriga bostadspolitiska ingrepp.

Förutom dessa mera djupgående sociologiska undersökningar ansåg befolkningskommissionen det nödvändigt, att uppgifter inhämtades rörande åldringarnas och

änkornas antal, hjälpklientelets egna inkomster, hjälpklientelets understödsförmåner m. m., i vilken utsträckning åldringarna vore ensamstående eller äkta makar; i vad mån åldringarna kunde i eget hushåll reda sig själva eller icke, åldringarnas bostadsförhållanden, om änkor vore ensamstående eller hade hemmavarande oförsörjda barn och i så fall huru många.

Kommissionen anslöte sig till den inom byggnadslånebyrån uttalade uppfattningen, att en nyproduktion av smålägenheter med samhällets stöd gäve anledning till allvarliga erinringar. Enligt kommissionens mening vore nuvarande tillgång på 1-rumslägenheter mer än tillräcklig för att ett urval av kvalitativt tillfredsställande sådana skulle kunna göras. Med anledning härav borde ingen nyproduktion av dylika lägenheter äga rum, utan de ifrågasatta hemmen för gamla borde skapas genom inköp av redan befintliga fastigheter.

Invalider och ogifta mödrar med barn torde i lika hög grad som änkor vara i behov av denna hjälp. För den grupp av ogifta mödrar, som hade barn, vilkas fäder vore okända, samt för änklingar med barn kunde behovet åtminstone tills vidare te sig större, eftersom dessa grupper icke dittills fått del av någon hjälp liknande den, som bl. a. änkor numera erhöles.

Kommissionen ville särskilt understryka, att enbart de familjesociala behov av bostadshjälp, som motiverades av trångboddheten, vore av en mycket betydande storleksordning. En offentlig bostadsförsörjning för åldringar och icke barnrika änkor borde icke givas formen av nyproduktion utan i stället ske genom inköp av befintliga bostadshus. Beträffande anskaffandet av tomtmark ville kommissionen förordad huvudförslagets linje.

Kommissionen ansåge frågan om bostadshjälp till åldringar och änkor i sin helhet böra göras till föremål för förnyad, ingående och förutsättningslös prövning.

Svenska stadsförbundets styrelse tillstyrkte förslaget, dock under uttryckligt understrykande av att åtgärderna under de första åren måste fattas som försöksverksamhet. Beträffande formerna för lägenhetsanskaffningen syntes något tvång icke böra stipuleras. I den ena staden kunde det vara lämpligast att bygga särskilda hus, i den andra att inköpa och inreda befintliga sådana. Det vore av vikt, att man hölle öppna möjligheterna att låta bostäderna förvaltas även av stiftelser, föreningar och enskilda icke minst med hänsyn till angelägenheten av att icke avskräcka det enskilda initiativet i form av donationer.

Styrelsen för landskommunernas förbund anförde, att, även om den icke kunde bestrida riktigheten i den av byggnadslånebyrån uttalade önskan att bostadsförsörjningen för barnrika familjer icke måtte eftersättas till förmån för bostadsproduktionen för åldringar, så syntes denna angelägenhet dock icke så vital, att den, på sätt som ifrågasatts, borde upptagas såsom villkor för statshjälp åt pensionärshem. Då man finge förutsätta, att kommunerna i allmänhet torde komma att få direkt finansiera företagen, saknade de meningsskiljaktigheter, som förelegat i frågan, huruvida kommun skulle ställa tomt gratis till förfogande eller ej, åtminstone för landskommunerna praktisk betydelse. Då den kommunala bostadsproduktionen torde bli den vanligaste, syntes detta böra föranleda, att lagstiftningen borde bygga på detta förhållande såsom det normala, och andra produktionsformer få en sekundär ställning.

Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet framhöll, att en allmän höjning av förmånerna genom socialförsäkringen av statsfinansiella skäl finge anses utesluten. Förbundet ville giva sin fulla anslutning åt själva tanken att främja tillkomsten av billigare bostäder åt mindre bemedlade åldringar. Byggnadslånebyråns förslag torde i praktiken ej få betydelse för andra kommuner än städer och stadsliknande samhällen. Emellertid vore behovet av hjälp till åldringar i form av upp-

förande av bostadshus till särskilda hem icke så stort på landsbygden som i städerna. Hjälp måste där lämnas på andra vägar. Det vore angeläget, att bostadsbehovet för åldringar tillgodosåges på ett så likformigt sätt som möjligt, och att icke en grupp av kommuner ställdes i förmånsställning i förhållande till övriga kommuner. Förbundet ansåg anledning föreligga att varna för en överskattning av förslagens betydelse i avseende å storleken av de hyror, som skulle kunna fastställas för lägenheter i de med statsbidrag uppförda bostadshusen. Förbundet ville därför ifrågasätta, huruvida icke i första hand borde undersökas på vilken höjd hyrorna borde ligga för att det stora flertalet av det klientel, som åsyftades, skulle kunna betala hyrorna av egna inkomster. Då det funnes anledning antaga, att det föreliggande förslaget komme att visa sig föga effektivt, förefölle det styrelsen lämpligast, att spörsmålet om statsbidrag till bostäder för åldringar och änkor i första hand bleve föremål för en allsidig utredning av sakkunniga.

Vid planläggningen av sitt arbete funno de sakkunniga angeläget att söka erhålla upplysningar om antalet åldringar och änkor i riket samt deras inkomst- och bostadsförhållanden. En fullständig inventering av förhållandena i dessa avseenden i rikets samtliga kommuner vore visserligen önskvärd. Den skulle emellertid ställa sig så kostsam och tidsödande, att de sakkunniga icke ansett sig kunna ifrågasätta en dylik undersökning. De beslöto därför att till belysning av dessa och en del därmed sammanhängande spörsmål från ett antal kommuner av olika storlek i befolkningshänseende samt olika administrativ och näringspolitisk karaktär, spridda över hela landet, inhämta uppgifter i dessa avseenden. För resultatet av denna undersökning redogöres i kap. II.

Med vederbörligt tillstånd ha de sakkunniga därjämte företagit en studieresa till vissa kommuner för att på ort och ställe ta del av de åtgärder, som där redan vidtagits för beredande av billiga bostäder åt åldringar och änkor. En redogörelse för denna resa lämnas här nedan.

Den 22 augusti besökte de sakkunniga Lidköpings stad för att studera de två av staden för åstadkommande av billiga bostäder åt åldringar uppförda bostadshusen. Sedan ordföranden i stadens drätselkammare, ingenjör Anton Norén, och ordföranden i stadens fattigvårdsstyrelse herr Erik Jakobsson samt ordföranden i stadens bostadsutredningskommitté herr A. Sten givit en orientering angående det sätt, på vilket staden sökt lösa frågan om anskaffande av billiga bostäder åt åldringar, besöktes de båda pensionärshemmen. Bostäderna äro inrymda i två hus, båda bestående av tvåvånings trähus och liggande i de centrala delarna av staden. I det ena huset, som uppförts åren 1922—1923, finnas 10 lägenheter, varav 2 enklerum, 4 rum med kokvrå och 4 rum med kök. Årshyrorna för lägenheterna äro lägst 100 och högst 150 kr. Däri ingå vattenavgifter och avgift för belysning i lägenheten. I varje våning finnas två W. C., och lägenheterna äro utrustade med vatten, avlopp, gas och elektriskt ljus. Hyresgästerna i detta hus utgöras uteslutande av kvinnor. Det andra huset uppfördes år 1931 och innehåller 16 lägenheter, varav 4 med 1 rum och kokspis för gas i rummet, 8 lägenheter å 1 rum och kokvrå samt 4 lägenheter å 2 rum och kök. Årshyrorna därför utgöra resp. 149, 193 och 230 kr. per lägenhet. Bekvämligheterna äro i övrigt ungefär desamma som i förstnämnda hus, men i detta hus har anordnats centralvärmeledning, medan i det först uppförda huset lägenheterna uppvärmas medelst kakelugnar.

Kostnaderna för uppförande av dessa hus hade uppgått till, för det äldre huset 38 516 kr. och för det nyare huset 47 843 kr., och ha i båda fallen täckts av fonderade nöjesskattemedel. Husen äro taxerade till resp. 33 000 och 45 000 kr., varav markvärde 2 300 och 2 800 kr. Enligt finanstabläer beräknas årsinkomsterna, d. v. s. hyrorna, uppgå till resp. 1 350 och 3 060 kr., medan de årliga utgifterna uppgå till resp. 1 147 och 2 517 kr. I dessa utgifter ingå då värdeminskning å husen med 1 % å byggnadsvärdet.

Så gott som samtliga hyresgäster åtnjöto folkpension. Några av dem erhöilo därjämte understöd från fattigvården.

Från Lidköping avreste de sakkunniga till Göteborg, där påföljande dag på inbjudan av stadens drätselkammare hölls ett sammanträde i borsbyggnaden under ordförandeskap av stadskollegiets och drätselkammarens ordförande, överförmyndare Axel Dahlström, och i närvaro av byggnadsingenjör C. A. Hansson, kamrerare Ivar Leandersson, direktör Victor Wångfelt, fattigvårdsdirektören Georg Nyman, bagaren Algot Sjöström (pensionärshemsstyrelsens ordförande), kanslichefen Olof Johnsson samt arkitekten Gert Stendahl. Herr Dahlström lämnade vid detta sammanträde en redogörelse för de av Göteborgs stad vidtagna åtgärderna för beredande av billiga bostäder åt åldringar och änkor. Av denna redogörelse och vid efterföljande diskussion i anslutning därtill lämnade meddelanden må här återgivas följande.

I anledning av en motion om anordnande av hem för åldringar till minne av Hans Maj:t Konungens 60-årsdag beslöto stadsfullmäktige den 13 juni 1918 att låta uppföra två hem för åldringar. Hemmen blevo färdiga i slutet av år 1921 och ha sammanlagt kostat omkring 618 000 kr. Den ena av byggnaderna är avsedd för 43 gifta par, den andra för 23 gifta par och 36 ensamstående män, boende två i varje rum. I båda byggnaderna finns vidare bostad för föreståndarinnor. Åren 1930—1931 uppfördes ytterligare ett hem för en kostnad av cirka 175 000 kr. Detta hem är avsett för änkor och andra ensamstående äldre kvinnor samt innehåller 18 enkelrum och 24 dubbelrum. I anledning av motion om anskaffande av ytterligare pensionärshem beslöto stadsfullmäktige år 1937 att låta bygga 4 nya hem för en beräknad kostnad av 1 034 500 kr. med sammanlagt 191 lägenheter. Av dessa lägenheter beräknades ungefär hälften färdiga till den 1 oktober och återstående till den 1 april nästa år.

Den 16 juni 1938 ha stadsfullmäktige slutligen beslutat att låta uppföra ytterligare 7 nya pensionärshem för en beräknad kostnad å tillhoppa 1 750 000 kr. och innehållande sammanlagt 325 lägenheter om 1 rum och kokvrå.

Dessutom finnas två äldre, staden tillhörande hem, för beredande av bostad mot billig hyra åt arbetsföra änkor. Till vart och ett av dessa hem hör en barnkrubba.

Samtliga pensionärshem äro utrustade med centralvärme, W. C. och i källarvåningen badrum. Särskilt i fråga om de nyare hemmen har man lyckats ge dem i stort sett samma utseende och inre anordningar som närliggande hus. Det uppgavs, att man eftersträvat en spridning av pensionärshemmen över hela staden för att åldringarna icke skola komma ifrån de trakter, i vilka de varit vana att bo. För de nyare husen avses icke att anställa föreståndarinnor, då man utgår från att endast sådana personer, som kunna ta vara på sig själva, skola erhålla bostad i dessa hem.

Finansiering av bostadsanskaffningen har skett i fråga om de under år 1921 uppförda husen med anlitande av skattemedel och för de senare uppförda husen medelst lån.

För de nyare hemmen beräknas en hyreskostnad av 20 kr. pr månad för rum med kokvrå. Om två personer bebo samma rum, skulle hyran alltså bli 10 kr. pr person och månad. I ömmande fall kan reducering av hyran medgivas av pensionärs-

hemmens styrelse. För samtliga nyare lägenheter tillhandahålls värme, elektrisk belysning och gas kostnadsfritt. För de två äldsta pensionärshemmen upplåtas bostäder i regel hyresfritt men med skyldighet för pensionärerna att själva bekosta bränsle och belysning.

Då man ansett, att hyresgästerna i pensionärshem böra kunna bestrida sina hyreskostnader utan bidrag från fattigvården, har i regel förutsatts, att hyresgästerna skola ha någon inkomst utöver folkpension. Genom höjningarna av tilläggspensionernas belopp har dock antalet personer, som kunna antagas själva bära sina hyreskostnader vid en låg hyra, avsevärt stigit. Det oaktat anses, att tilläggspensionärer, vilka icke åtnjuta annan inkomst än av folkpension, icke kunna bestrida hyreskostnaderna i de fall, då de äro ensamstående och icke vilja dela lägenhet med annan.

De sakkunniga besökte därefter två av de äldre pensionärshemmen samt ett av de under byggnad varande hemmen. I de nya hemmen finnas endast 4 lägenheter per uppgång i varje våningsplan. Varje lägenhet är försedd med värmeledning, gas och elektriskt ljus, och de fyra lägenheterna i samma plan ha gemensamt W. C. Ett flertal badrum finnas i källarvåningen. Husen äro uppförda som s. k. landshövdingshus.

Närmast efter besöket i Göteborg studerade de sakkunniga pensionärshemmen i Karlskoga, vilka visades av kassören A. H. Söderquist. Hemmen, av vilka det första blivit färdigt under våren 1937, voro 5 och utgjordes av envåningshus, vardera innehållande 6 lägenheter om ett rum och kokvrå. I källarvåningen hade inrymts ett för de i huset boende gemensamt badrum, pannrum för centralvärme och tvättstuga. Kostnaderna för hemmens uppförande hade sammanlagt uppgått till 165 000 kronor. Hyra upptogs icke av de i hemmen boende utom i ett fall, där en arbetande son bodde tillsammans med sin fader, som var invalid, och för lägenheten erlade en hyra av 25 kronor i månaden till fattigvårdsstyrelsen.

Därefter besöktes pensionärshemmen i Hällefors, vilka demonstrerades av kommunalkamreraren A. F. Olson, sysslomannen A. Gladh och maskinisten Fr. Strand. Hemmen utgjordes av 4 byggnader, uppförda under år 1935 och vardera inrymmande 8 lägenheter samt i huvudsak anordnade efter samma plan som pensionärshemmen i Karlskoga. Källarvåningarna voro dock utbyggda endast till hälften, vilket uppgavs ha medfört, att särskilda uthus måst uppföras. Byggnadskostnaderna hade uppgått till c:a 4 000 kronor per lägenhet. Byggnaderna hade emellertid uppförts såsom beredskapsarbete med 30 % statsbidrag, varför kommunens kostnader icke blivit så stora. Av hyresgästerna erlade tre hyra för sina bostäder med 5 kronor per månad och lägenhet, medan övriga i hemmen boende icke erlade någon hyra. 12 av de i hemmen boende erhöilo utöver förmånen av fri bostad konstant understöd från fattigvården med högst 10 kronor i månaden för äkta makar och 25 kronor i kvartalet för ensam person.

I samband med ett sammanträde efter studieresans slut besågo de sakkunniga med apotekaren A. Gezelius som ciceron det av en stiftelse i Stockholm uppförda Oskarshemmet. Hemmet, som ligger vid Rigagatan, är inrymt i ett 6-vånings stenhus och innehåller 113 lägenheter om 1 rum och kokvrå, varav 11 lägenheter äro något större än de övriga och avsedda för två personer. I huset finnes dessutom lägenhet för portvakt, en lokal för barnkrubba och en större samlingssal. Hemmet har tillkommit genom en donation. Byggnadskostnaderna ha, inklusive en tomtkostnad å 350 000 kronor, uppgått till 1 450 000 kronor, varav Stockholms stad bidragit med 172 000 kronor. För lägenheterna debiteras en hyra av 450—465

kronor för enkelrum och 565—575 kronor för dubbelrum. Många av hyresgästerna förmå dock icke erlägga denna hyra själva utan hjälp från fattigvården.

Av samtal med hyresgäster i pensionärshem i samtliga de orter som besöktes framgick, att de gamla voro synnerligen nöjda med sina bostäder.

I detta sammanhang må nämnas, att för närvarande finnas 2 064 lägenheter med sammanlagt 2 602 däri boende personer i församlingshem i Stockholm. I församlingshemmen har investerats ett kapital av 18 milj. kronor, varav c:a 3 milj. kronor tillskjutits av Stockholms stad.

Åtskilliga andra kommuner än de nu nämnda ha uppfört hem för åldringar och änkor. Bland dessa må nämnas Borås, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlskrona, Ljusnarsberg, Sundsvall, Uddevalla och Uppsala. Byggnadskostnaderna per lägenhet (om ett rum och kök eller kokvrå) ha befunnits vara synnerligen växlande, från något över 3 000 kronor upp till c:a 7 000 kronor. Förutom den omständighet, att lägenheter i hus med ett stort antal lägenheter i samma hus i regel bli billigare, har säkerligen till dessa variationer i kostnaderna bidragit den starka växlingen i materialpriser m. m. under de senare åren. I regel har kommunen gratis upplåtit tomt för ändamålet. Årshyror ha fastställts till växlande belopp, 175—350 kronor, per lägenhet. Även inom ett flertal andra kommuner planeras anordnande av pensionärshem.

De sakkunniga anse för sin del att vid utformningen av den åsyftade bostadshjälpen hänsyn bör tagas till de sätt, på vilka många kommuner redan ordnat bostadsfrågan för många av sina åldringar och änkor. I vissa fall ha pensionärer mottagits såsom »inackorderingar» å ålderdomshem mot en ringa avgift. Att så varit möjligt, sammanhänger med den minskning av antalet av fattigvården helt underhållna, som åtföljt den inkomststegring på pensionärer, vilken förbättringarna i folkpensionsväsendets utformning medfört. Där möjlighet finnes att tillfredsställande ordna pensionärernas bostadsfråga på dylikt sätt, torde vägande invändningar däremot icke kunna framföras. Likaså har angivits, att kommuner och andra vidtagit åtgärder för att ordna bostäder åt pensionärer i en- eller tvålägenhetshus. Särskilt å den icke industriellt inriktade landsbygden torde tomtpriserna samt tillgången å mindre fastigheter, vilka — eventuellt efter reparation — lämpa sig för detta ändamål, medverka till att dylika åtgärder i många fall innebära den lämpligaste och billigaste lösningen av frågan om bostadsförsörjning för åldringar och änkor. Ett fortsättande av denna verksamhet synes de sakkunniga i hög grad önskvärt. Ett visst statligt stöd därför synes kunna erhållas genom de statliga åtgärderna för bostadsförbättring.

Det är emellertid givet, att de ovan berörda sätt, på vilka åldringarnas bostadsfråga kunna lösas, nämligen inackordering i ålderdomshem och erhållande av dispositionsrätten till en- eller tvålägenhetshus, på grund av större befolkningstäthet i kommunen eller andra omständigheter icke

äro tillfyllest eller stå till buds i på långt när alla landsbygdskommuner och endast undantagsvis i städer och stadsliknande samhällen. En annan väg måste sålunda beträdas i dessa fall. De kommuner, som — utan att erhålla statsbidrag för ändamålet och mången gång med förhållandevis stora ekonomiska uppgiffringar — varit föregångare på detta område, ha i regel utformat sin verksamhet så, att de anordnat bostäder inom kommunen för åldringar och änkor i uteslutande för dylika hyresgäster upplåtna flerlägenhetshus. Då resultaten av denna verksamhet varit genomgående goda, synes det de sakkunniga som om det nu ifrågasatta statliga stödet bör inriktas på denna form av bostadshjälp åt åldringar och änkor. De föreslå sålunda, att statsbidrag lämnas till beredande av bostäder åt åldringar och änkor i särskilda, för dylikt ändamål disponerade fastigheter, i det följande benämnda pensionärshem, vilka i största möjliga utsträckning böra givas karaktären av vanliga hyreshus. Till erhållande av statsbidrag synas endast kommuner, allmännyttiga bostadsföretag, som underkasta sig viss kommunal tillsyn m. m., och kommunalförbund böra ifrågakomma. Givetvis måste för erhållande av garanti att statsbidraget användes på lämpligaste sätt, vissa villkor uppställas beträffande urvalet av personer, som må erhålla bostäder i pensionärshemmen, hemmens anordnande och hyressättningen samt därmed sammanhängande förhållanden.

De sakkunniga ha icke funnit erforderligt att inhämta uppgifter rörande kostnaderna för och anordnandet av de i många städer förefintliga hemmen för *pauvres honteux* o. dyl. Dessa hem avse nämligen många gånger ett helt annat klientel än det, för vilket nu planerade åtgärder äro avsedda, och åsyfta i allmänhet beredande av såväl bostad som mathållning och även upppassning och sjukvård. Anordningarna vid dessa hem synas därför icke kunna tjäna till ledning för de sakkunnigas arbete.

Kap. II. Den statistiska undersökningen.

För att erhålla närmare kännedom om de sociala och ekonomiska förhållanden, vari de personer leva, som åtnjuta tilläggspension enligt lagen om allmän pensionsförsäkring, i det följande benämnda tilläggspensionärer, ävensom till kommunernas inställning till ifrågavarande spörsmål infordrades av de sakkunniga uppgifter från 77 kommuner, så utvalda att de representerade olika landsdelar och olika kommuntyper. Det frågeformulär, som härvid kom till användning framgår av bil. B. Då 3 kommuner icke inkommit med de begärda uppgifterna och en kommuns uppgifter icke voro av den art, att de kunnat bearbetas, kom undersökningen sålunda att omfatta 73 kommuner. Kommunerna samt deras fördelning på olika län och kommuntyper¹ framgår av bil. C. På grund av det synnerligen omfattande arbete de begärda uppgifterna skulle ha medfört för de största städerna, äro städer

¹ Landskommunerna ha därvid uppdelats efter socialstyrelsens fördelning i samband med 1935 års dyrtorsgruppering.

med över 100 000 invånare icke representerade i undersökningen, som för övrigt omfattar städer av alla storleksordningar. Folkmängden i de undersökta städerna uppgick till 40·3 % av folkmängden i samtliga städer med under 100 000 invånare. De undersökta landskommunerna representerade däremot endast 3·9 % av hela landsbygdens befolkning. Då de planerade åtgärderna väl huvudsakligen torde komma att beröra städer och större tätbebyggda samhällen, har undersökningen koncentrerats till dylika kommuner. De landskommuner, som ingå i undersökningen, äro sålunda huvudsakligen industrikommuner. Ett fåtal kommuner av blandad eller ren jordbrukstyp ha dock medtagits för att i någon mån belysa tillägspensionärernas förhållanden även i kommuner av dessa typer.

Det antal kommuner inom respektive kommuntyper, som ingå i undersökningen, framgå av följande översikt.

	Antal kommuner	
	ingående i undersökningen	i hela riket
<i>Städer med</i>		
30 000—100 000 inv.....	5	13
15 000—30 000 »	5	12
8 000—15 000 »	12	28
högst 8 000 »	10	63
<i>Landskommuner</i>		
industrikommuner	24	400
blandade kommuner	10	567
jordbrukskommuner	7	1 441
Summa	73	2 524

Den befolkningsgrupp, som beröres av undersökningen, omfattar huvudsakligen personer, som uppnått 67 års ålder. Det torde därför vara av vikt, att konstatera om undersökningskommunerna äro representativa i fråga om befolkningens ålderssammansättning. Då det avsetts, att de av de sakkunniga planerade åtgärderna även skulle omfatta personer i åldrarna 60—66 år samt änkor under 60 år, har jämförelsen utsträckt till dessa kategorier.

Det procentuella antalet personer i ifrågavarande åldersgrupper i undersökningskommunerna (a) och i samtliga kommuner (b) framgår av efterföljande sammanställning. Uppgifterna avse förhållandena den ³¹/₁₂ 1935, enär senare uppgifter icke stått till buds. Det torde emellertid icke finnas skäl att antaga, att några större förskjutningar i befolkningens åldersfördelning ägt rum sedan detta datum.

Sammanställningen utvisar, att överensstämmelsen är god vad städerna beträffar, medan procenten åldringar i de undersökta landskommunerna är mindre än motsvarande procenttal för samtliga landskommuner. Detta är helt naturligt, då huvudparten av de undersökta kommunerna äro industri-

	% a v h e l a f o l k m ä n g d e n					
	fyllda 60 år		fyllda 67 år		änkor under 60 år	
	a	b	a	b	a	b
<i>Städer med under 100 000 inv.</i>						
Män.....	11·0	10·7	6·0	6·0	—	—
Kvinnor.....	13·6	13·4	8·0	7·9	2·6	2·6
<i>Landskommuner</i>						
Män.....	12·3	13·3	7·2	8·0	—	—
Kvinnor.....	13·7	14·8	8·4	9·2	2·2	2·0
a = undersökningskommunerna b = samtliga kommuner.						

kommuner, vilka i demografiskt avseende ansluta sig till städerna. På den egentliga landsbygden utgöra däremot åldringarna en procentuellt större del av befolkningen än inom övriga delar av landet.

För att bl. a. erhålla en kontroll på de uppgifter, som kommunerna lämnat beträffande antalet tilläggs pensionärer, ha motsvarande uppgifter, avseende förhållandena den 30 juni 1938 inhämtats genom sammanställning av uppgifter ur pensionsstyrelsens kortregister. Då därvid framkommit, att en del kommuners uppgifter i detta avseende avsevärt skilt sig från uppgifterna från pensionsstyrelsen, har detta påpekats för vederbörande kommun. I vissa fall har därvid befunnits, att kommunernas uppgifter varit felaktiga, och rättade uppgifter ha sedermera inkommit från dessa. En absolut överensstämmelse mellan ifrågavarande uppgifter har man dock icke kunnat ifrågasätta, då kommunernas uppgifter avsågo en något senare tidpunkt. I en del fall torde skillnaden bero därpå, att kommunernas register icke ha varit fullt aktuella, enär de även omfattat personer, vilka på grund av dödsfall bort avföras ur registret. Beträffande uppgifterna från Norrköpings stad bör anmärkas, att desamma hänföra sig till förhållandena den ³¹/12 1937 och endast omfatta tilläggs pensionärer över 65 år samt tilläggs pen-

	Antal tilläggs pensionärer		a i % av b
	enligt kom- mununder- sökningen (a)	enligt pensions- styrelsens kortregister (b)	
<i>Städer med</i>			
30 000—100 000 inv.			
Norrköping.....	3 393	4 131	82·1
övriga städer.....	7 623	7 391	103·1
15 000—30 000 inv.....	4 838	4 841	99·9
8 000—15 000 ».....	7 006	6 949	100·8
högst 8 000 ».....	3 261	3 173	102·8
<i>Landskommuner</i>			
industrikommuner.....	8 439	8 360	100·9
blandade kommuner.....	2 509	2 565	97·8
jordbrukskommuner.....	1 158	1 165	99·4
Samtliga kommuner	38 227	38 575	99·1

sionärer, som äro änkor oavsett åldern. Av denna anledning har Norrköpings stad i kommunundersökningen redovisats för sig. Av sammanställningen nederst å föregående sida framgår, att överensstämmelsen mellan pensionsstyrelsens och kommunernas uppgifter är synnerligen god.

Från pensionsstyrelsens registerkort ha dessutom sammanställts uppgifter, utvisande hela antalet personer, som åtnjoto folkpension i de undersökta kommunerna, varjämte beträffande tilläggspensionärer antalet personer, som åtnjoto högsta möjliga tilläggspension, redovisats särskilt. I det följande redogöres för de resultat, som framgått av denna undersökning.

I efterföljande sammanställning angives i procenttal hur stor del av hela antalet folkpensionärer, som åtnjoto tilläggspension inom de olika kommuntyperna, varjämte angivits hur stor procent kvinnorna utgjorde av samtliga tilläggspensionärer.

K o m m u n t y p e r	Män	Kvinnor	Samtliga	Kvinnor i % av samtliga
<i>Städer med</i>				
30 000—100 000 inv.....	54·4	71·9	64·9	66·2
15 000—30 000 »	59·3	72·6	67·4	65·4
8 000—15 000 »	61·4	76·3	70·5	66·0
högst 8 000 »	64·4	76·8	71·7	62·5
Samtliga städer	58·2	73·7	67·5	65·6
<i>Landskommuner</i>				
industrikommuner.....	75·2	82·0	78·8	55·3
blandade kommuner.....	75·9	81·4	78·8	53·7
jordbrukskommuner.....	66·6	78·3	72·6	54·9
Samtliga landskommuner	74·4	81·5	78·1	54·9
Samtliga kommuner	63·3	75·7	70·5	62·2

Sammanställningen utvisar, att ungefär 70 % av samtliga folkpensionärer i de undersökta kommunerna åtnjoto tilläggspension. Procenttalen växla från 64·9 % i de större städerna till 78·8 % i industri- och blandade kommuner. Vidare framgår, att kvinnor åtnjoto tilläggspension i betydligt större utsträckning än män. Då äldre kvinnor i städerna dessutom utgöra en betydligt större andel av befolkningen än äldre män, medför detta, att c:a $\frac{2}{3}$ av tilläggspensionärerna i städerna utgjordes av kvinnor.

Tilläggspensionärerna utgöras dels av personer, som fyllt 67 år, dels av personer, som icke uppnått denna ålder, men som åtnjuta tilläggspension på grund av invaliditet. Följande sammanställning utvisar hur stor procent av tilläggspensionärerna, som tillhörde den förstnämnda kategorien.

Av sammanställningen framgår, att ungefär $\frac{2}{3}$ av tilläggspensionärerna fyllt 67 år. $\frac{1}{3}$ utgjordes sålunda av invalider, som icke uppnått denna ålder. Männen uppvisade en något högre procent invalider än kvinnorna.

K o m m u n t y p e r	Tilläggs pensionärer fyllda 67 år i % av samtliga		
	Män	Kvinnor	Samtliga
<i>Städer med</i>			
30 000—100 000 inv.....	67·5	70·4	69·4
15 000— 30 000 »	60·9	65·6	64·0
8 000— 15 000 »	60·4	65·6	63·9
högst 8 000 »	67·7	71·1	69·8
Samtliga städer	64·5	68·4	67·0
<i>Landskommuner</i>			
industrikommuner.....	63·1	63·6	63·4
blandade kommuner.....	59·1	59·4	59·3
jordbrukskommuner.....	68·6	69·5	69·1
Samtliga landskommuner	62·7	63·3	63·0
Samtliga kommuner	63·8	67·0	65·8

I efterföljande sammanställning meddelas slutligen uppgifter om huru stor procent av antalet tilläggs pensionärer fyllda 67 år, som åtnjoto högsta möjliga tilläggs pension.

K o m m u n t y p e r	Män	Kvinnor	Samtliga
<i>Städer med</i>			
30 000—100 000 inv.....	64·0	72·1	69·4
15 000— 30 000 »	64·2	69·4	67·7
8 000— 15 000 »	60·7	65·9	64·2
högst 8 000 »	54·5	64·3	60·7
Samtliga städer	61·9	69·1	66·7
<i>Landskommuner</i>			
industrikommuner.....	53·9	64·6	59·8
blandade kommuner.....	50·9	57·3	54·3
jordbrukskommuner.....	42·5	53·9	48·8
Samtliga landskommuner	52·1	62·0	57·6
Samtliga kommuner	58·3	67·3	64·0

Sammanställningen utvisar, att antalet pensionärer med högsta tilläggs pension i de större städerna utgjorde c:a 70 % och i de medelstora städerna c:a 65 % av samtliga tilläggs pensionärer, medan motsvarande procentsats i de mindre städerna och industrikommunerna uppgick till c:a 60 %. I de blandade kommunerna samt jordbrukskommunerna åtnjöt ungefär hälften av tilläggs pensionärerna högsta tilläggs pension.

Då det vid kommunundersökningen icke ansågs görligt att begära särskilda uppgifter om de tilläggs pensionärer, som fyllt 67 år, begärdes uppgifter från kommunerna endast för samtliga tilläggs pensionärer, vilket bör hållas i minnet vid studium av den i detta kapitel ingående, på kommunernas uppgifter baserade redogörelsen för tilläggs pensionärernas civilståndsfördelning och bostadsförhållanden m. m.

Tabell 1. Tilläggspensionärernas fördelning efter kön och civilstånd. Absoluta tal.

Kommuntyper	M ä n				K v i n n o r				S a m t l i g a			
	gifta	änk- lingar	ogif- ta ¹	Sum- ma	gifta	änkor	ogif- ta ¹	Sum- ma	gifta	änk- lingar eller änkor	ogifta ¹	Sum- ma
<i>Städer med</i>												
30 000—100 000 inv.												
Norrköping ²	543	389	126	1 058	424	1 298	613	2 335	967	1 687	739	3 393
Övriga städer.....	1 180	648	742	2 570	886	2 520	1 647	5 053	2 066	3 168	2 389	7 623
15 000—30 000 inv.....	721	469	493	1 683	517	1 458	1 180	3 155	1 238	1 927	1 673	4 838
8 000—15 000 ».....	1 033	585	776	2 394	768	1 985	1 859	4 612	1 801	2 570	2 635	6 996
högst 8 000 ».....	567	329	346	1 242	408	919	692	2 019	975	1 248	1 038	3 261
Samtliga städer	4 044	2 420	2 483	8 947	3 003	8 180	5 991	17 174	7 047	10 600	8 474	26 021
<i>Landskommuner</i>												
industrikommuner.....	1 818	1 040	957	3 815	1 338	2 157	1 129	4 624	3 156	3 197	2 086	8 439
blandade kommuner.....	577	302	291	1 170	451	578	310	1 339	1 028	880	601	2 509
jordbrukskommuner.....	183	114	225	522	136	206	294	636	319	320	519	1 158
Samtliga landskommuner	2 578	1 456	1 473	5 507	1 925	2 941	1 733	6 599	4 503	4 397	3 206	12 106
Samtliga kommuner	6 622	3 876	3 956	14 454	4 928	11 121	7 724	23 773	11 550	14 997	11 680	38 127

¹ Inklusive frånskilda.² Jämför sid. 3.

I det följande lämnas en redogörelse för de resultat, som kunnat inhämtas av de uppgifter, kommunerna lämnat. Dessa uppgifter avse förhållandena vid tiden för uppgifternas avlämnande, vilket skulle ske den 15 september 1938.

Primärmaterialets omfattning framgår av *tab. 1*, vari antalet tilläggspensionärer inom de olika kommuntyperna fördelats efter kön och civilstånd.

Av tabellen framgår, att hela antalet tilläggspensionärer i de undersökta kommunerna uppgick till 38 227, varav 26 121 eller 68·3 voro hemmahörande i städer. Civilståndsfördelningen belyses närmare i *tab. 2*, vari meddelas procenttal för antalet tilläggspensionärer tillhörande olika civilståndsgrupper.

Tabellen utvisar, att i städerna (utom Norrköping) 26·8 % av tilläggspensionärerna voro gifta, 39·2 % änklingar eller änkor och 34·0 % ogifta eller frånskilda. Av kvinnorna voro endast 17·4 % gifta, medan motsvarande procenttal för männen uppgick till 44·5. I industrikommuner och blandade kommuner uppvisade männen en något högre procent gifta än i städerna, medan förhållandet i jordbrukskommunerna var det motsatta. Procenten gifta kvinnor var i industri- och blandade kommuner betydligt högre och i jordbrukskommunerna något högre än i städerna.

I *tab. 3* ha tilläggspensionärerna fördelats med hänsyn till erhållen kommunal hjälp.

Tabellen utvisar, att 67·4 % av tilläggspensionärerna icke erhöilo annan hjälp från det allmänna än tilläggspension; 11·6 % voro intagna på vårdhem eller annan anstalt, där kommunen bestrider vårdavgiften, medan 19·6 %

Tabell 2. Tilläggspensionärernas fördelning efter kön och civilstånd. Procenttal.

K o m m u n t y p e r	M ä n				K v i n n o r				S a m t l i g a			
	gifta	änk- lingar	ogif- ta ¹	Sum- ma	gifta	änkor	ogif- ta ¹	Sum- ma	gifta	änk- lingar eller änkor	ogifta ¹	Sum- ma
Städer med												
000—100 000 inv.												
Norrköping ²	51·3	36·8	11·9	100·0	18·2	55·6	26·2	100·0	28·5	49·7	21·8	100·0
Övriga städer.....	45·9	25·2	28·9	100·0	17·5	49·9	32·6	100·0	27·1	41·6	31·3	100·0
000—30 000 inv.....	42·8	27·9	29·3	100·0	16·4	46·2	37·4	100·0	25·6	39·8	34·6	100·0
000—15 000 ».....	43·1	24·4	32·5	100·0	16·7	43·0	40·3	100·0	25·7	36·7	37·6	100·0
gst 8 000 ».....	45·7	26·5	27·8	100·0	20·2	45·5	34·3	100·0	29·9	38·3	31·8	100·0
Samtliga städer (utom Norrköping)	44·5	25·6	29·9	100·0	17·4	46·4	36·2	100·0	26·8	39·2	34·0	100·0
Landskommuner												
Industrikommuner.....	47·6	27·3	25·1	100·0	28·9	46·7	24·4	100·0	37·4	37·9	24·7	100·0
Blandade kommuner.....	49·3	25·8	24·9	100·0	33·7	43·2	23·1	100·0	41·0	35·1	23·9	100·0
Jordbrukskommuner.....	35·1	21·8	43·1	100·0	21·4	32·4	46·2	100·0	27·6	27·6	44·8	100·0
Samtliga landskommuner	46·8	26·4	26·8	100·0	29·2	44·6	26·2	100·0	37·2	36·3	26·5	100·0
Samtliga kommuner (utom Norrköping)	45·4	26·0	28·6	100·0	21·0	45·8	33·2	100·0	30·4	38·2	31·4	100·0

¹ Inklusive fränskilda.² Jämför sid. 3.

mera regelbundet erhöles hemunderstöd från fattigvården och 1·4 % kommunalt pensionstillskott.

Då det i första hand torde vara de två sistnämnda kategorierna, som komme att bli föremål för de hjälpåtgärder, som inneslutas i de sakkunnigas förslag, meddelas i tab. 4 närmare uppgifter rörande dessa.

Av tabellen framgår, att 23·5 % av tilläggspensionärerna i städerna (utom Norrköping) mera regelbundet åtnjöto hemunderstöd från fattigvården eller kommunalt pensionstillskott. Av de gifta männen hade 25·2 % sådant understöd och av de gifta kvinnorna 24·6 %, medan motsvarande procenttal för ogifta eller förut gifta män resp. kvinnor utgjorde 19·7 och 24·1. I industri-kommunerna var procenten understödda ungefär densamma som i de minsta städerna, under det att i blandade kommuner och jordbrukskommuner endast c:a 8 % av samtliga tilläggspensionärer åtnjöto hemunderstöd eller kommunalt pensionstillskott.

Att med utgångspunkt från förhållandena i undersökningskommunerna söka uppskatta dels hela antalet tilläggspensionärer, dels hela antalet tilläggspensionärer, som åtnjöto hemunderstöd från fattigvården, i samtliga rikets kommuner torde vara ogörligt, då de i undersökningen ingående landskommunerna endast utgöra en ringa del av samtliga landskommuner och dessutom företrädesvis representera industrikommuner. De i undersökningen ingående städernas folkmängd representerar däremot, som tidigare nämnts,

Tabell 3. Tilläggs pensionärernas fördelning med hänsyn till erhållen kommunal hjälp. Procenttal.

K o m m u n t y p e r	% t i l l ä g g s p e n s i o n ä r e r , s o m			
	icke erhö- llö annan hjälp från det all- männa än tilläggs- pension	voro intagna på vårdhem eller annan anstalt där kommunen bestrider vårdavgiften	mera regel- bundet er- höll hem- understöd från fattig- vården	erhöll kommunalt pensions- tillskott
<i>Städer med</i>				
30 000—100 000 inv.				
Norrköping.....	59.4	7.0	33.6	—
Övriga städer.....	65.8	11.9	22.3	—
15 000—30 000 »	59.1	13.2	24.8	2.9
8 000—15 000 »	60.4	13.9	24.6	1.1
högst 8 000 »	70.9	10.4	18.5	0.2
Samtliga städer	62.9	11.8	24.4	0.9
<i>Landskommuner</i>				
industrikommuner.....	71.3	10.1	15.6	3.0
blandade kommuner	83.2	8.3	8.5	0.0
jordbrukskommuner.....	81.9	9.9	8.1	0.1
Samtliga landskommuner	74.8	9.7	13.4	2.1
Samtliga kommuner (utom Norr- köping)	67.4	11.6	19.6	1.4

Tabell 4. Antal tilläggs pensionärer, som mera regelbundet åtnjöt hemunderstöd från fattigvården eller kommunalt pensionstillskott.

K o m m u n t y p e r	Antal understödda			I % av antalet tilläggs pensionärer				
	Män	Kvin- nor	Sum- ma	M ä n		K v i n n o r		Samt- liga
				gifta	ogifta el. förut gifta	gifta	ogifta el. förut gifta	
<i>Städer med</i>								
30 000—100 000 inv.								
Norrköping.....	345	795	1 140	34.3	30.9	35.4	33.8	33.6
Övriga städer.....	519	1 184	1 703	22.5	18.3	24.8	23.1	22.3
15 000—30 000 inv.....	461	877	1 338	32.6	23.5	29.2	27.5	27.7
8 000—15 000 »	547	1 252	1 799	26.8	19.8	25.4	27.5	25.7
högst 8 000 »	220	392	612	18.3	17.2	16.9	20.0	18.8
Samtliga städer (utom Norr- köping)	1 747	3 705	5 452	25.2	19.7	24.6	24.1	23.5
<i>Landskommuner</i>								
industrikommuner	636	933	1 569	19.2	14.4	15.7	22.0	18.6
blandade kommuner	101	114	215	9.0	8.3	7.3	9.1	8.6
jordbrukskommuner.....	48	47	95	15.8	5.6	7.4	7.4	8.2
Samtliga landskommuner	785	1 094	1 879	16.7	12.1	13.1	18.0	15.5
Samtliga kommuner (utom Norrköping)	2 532	4 799	7 331	21.6	16.7	19.7	23.1	21.0

40 % av folkmängden i samtliga städer under 100 000 inv., varför en dylik uppskattning vad dessa städer beträffar väl skulle kunna försvaras. En dylik beräkning har också utförts, och resultatet framgår av följande sammanställning.

	Antal tilläggspensionärer i undersökningskommunerna enl. Pensionsstyrelsens uppgifter	Undersökningskommunernas folkmängd i % av folkmängden i samtliga städer	Beräknat antal tilläggspensionärer i samtliga städer	% tilläggspensionärer med hemunderstöd i undersökningskommunerna	% kvinnor av antalet tilläggspensionärer med hemunderstöd i undersökningskommunerna	Beräknat antal tilläggspensionärer med hemunderstöd i samtliga städer		
						Män	Kvinnor	Summa
<i>Städer med</i>								
30 000—100 000 inv.	11 522	52	22 158	22	70	1 462	3 413	4 875
15 000— 30 000 »	4 841	39	12 413	28	66	1 182	2 294	3 476
8 000— 15 000 »	6 949	43	16 160	26	70	1 261	2 941	4 202
högst 8 000 »	3 173	20	15 865	19	64	1 085	1 929	3 014
Samtliga städer med under 100 000 inv.	26 485		66 596			4 990	10 577	15 567

Av sammanställningen framgår, att antalet tilläggspensionärer i samtliga städer under 100 000 inv. skulle kunna uppskattas till i runt tal 67 000. Antalet av fattigvården hemunderstödda bland dessa torde uppgå till c:a 16 000, varav 11 000 voro kvinnor.

Hur den nu nämnda kategorien tilläggspensionärer för närvarande har sin bostadsfråga ordnad framgår av *tab. 5*, vari ifrågavarande antal gifta resp. ogifta eller förut gifta procentuellt fördelas efter bostadens art.

Tabell 5. Tilläggspensionärer, som åtnjöt hemunderstöd från fattigvården eller kommunalt pensionstillägg, fördelade efter bostadsförhållanden. Procenttal.

	G i f t a				Ogifta eller förut gifta			
	boende i egen fastighet	boende i förhyrd bostad	inneboende hos anhöriga	Summa	boende i egen fastighet	boende i förhyrd bostad	inneboende hos anhöriga	Summa
<i>Städer</i>								
Män	6·8	92·5	0·7	100·0	2·5	77·7	19·8	100·0
Kvinnor	5·6	92·9	1·5	100·0	1·5	86·5	12·0	100·0
Samtliga	6·3	92·6	1·1	100·0	1·8	84·5	13·7	100·0
<i>Landskommuner</i>								
Män	35·8	60·5	3·7	100·0	18·3	51·3	30·4	100·0
Kvinnor	28·9	64·8	6·3	100·0	16·2	59·0	24·8	100·0
Samtliga	33·2	62·1	4·7	100·0	16·8	56·7	26·5	100·0

Tabell 6. Tilläggs pensionärernas genomsnittskostnader per år för bostad

K o m m u n e r	Årlig medelhyra (inkl. värme) för					Hemunderstöd från fattigvården, medeltal kr. per år ¹	
	lägenhet om			inneboende med		ähta makar per par	övriga per person
	1 rum	1 rum o. kök	2 rum o. kök	delat rum	eget rum		
Städer							
<i>Ortsgrupp 3.</i>							
Sundbyberg	272	426	(417)	—	240	340	360
Östersund	400	700	(950)	—	—	300	250
Umeå	360	600	—	—	—	360	240
Boden	360	420	—	180	—	240	240
<i>Ortsgrupp 2.</i>							
Uppsala	238	411	614	—	318	300	400
Eskilstuna	240	360	450	180	240	400	400
Norrköping	—	—	—	—	—	375	328
Nässjö	206	360	600	—	180	355	226
Växjö	175	290	430	—	240	250	175
Kalmar	180	315	375	120	180	300	240
Oskarshamn	240	300	450	120	180	204	180
Visby	180	360	500	—	—	240	180
Karlshamn	144	220	326	—	240	250	175
Lund	—	300	420	180	265	423	314
Varberg	270	330	420	—	300	360	240
Möln dal	270	330	440	110	180	390	270
Strömstad	170	348	428	—	—	300	180
Trollhättan	170	300	440	120	180	330	235
Ämål	120	240	600	—	—	325	240
Lidköping	220	300	400	—	—	381	200
Kristinehamn	—	—	—	—	—	360	227
Örebro	273	421	739	162	287	479	297
Köping	180	275	400	—	—	336	240
Falun	180	300	600	120	150	216	144
Gävle	236	357	(570)	180	250	226	235
Härnösand	190	300	500	90	150	300	330
<i>Ortsgrupp 1.</i>							
Motala	200	310	430	120	240	300	200
Värnamo	210	253	415	160	—	330	200
Hässleholm	240	300	480	—	360	272	225
Höganäs	170	240	380	—	120	660	395
Tidaholm	165	225	285	—	—	180	180
Nora	150	325	480	—	—	570	185
Landskommuner							
<i>Ortsgrupp 2.</i>							
S:t Nikolai	250	450	625	100	150	150	200
Borlänge köping	210	240	—	—	—	600	360
Undersåker	230	280	350	—	200	300	150
Holmsund	100	200	300	—	—	750	350

¹ Eller kommunalt pensionstillskott.

samt medelstorleken av från fattigvården erhållet hemunderstöd.

K o m m u n e r	Årlig medelhyra (inkl. värme) för					Hemunderstöd från fattigvården, medeltal kr. per år ¹	
	lägenhet om			inneboende med		ähta makar per par	övriga per person
	1 rum	1 rum o. kök	2 rum o. kök	delat rum	eget rum		
<i>Ortsgrupp 1.</i>							
Rimbo.....	175 ² 100	275 175	450 250	250 200	360 225	300	180
Västland.....	—	185	—	—	—		
Älvkarleby.....	125	250	350	75	125	100	75
Lilla Malma.....	125	200	325	50	100	170	170
Gryt.....	90	140	175	50	75	400	240
Motala lk.....	180	300	600	120	240	200	100
Mariannelunds köping..	250	—	600	175	300	180	120
Aringsås.....	180	240	420	—	—	.	.
Södra Sandsjö.....	—	180	—	—	—	400	230
Virserum.....	75	150	275	50	75	203	88
Slite köping.....	288	385	550	—	180	240	180
Asarum.....	120	240	300	—	—	120	60
Ringamåla.....	—	—	—	—	—	—	140
Tomelilla köping.....	190	220	290	—	100	480	240
Österslöv.....	200	225	275	100	200	360	195
Anderslöv.....	—	180	260	—	120	300	250
Höör.....	150	240	360	—	180	250	180
Enslöv.....	120	180	—	—	—	300	150
Bro.....	—	120	—	60	—	300	180
Svenneby.....	120	180	210	100	120	240	120
Högsäter.....	—	—	—	—	—	200	100
Kinna.....	194	300	440	—	—	300	140
Vassända-Naglum.....	135	180	—	—	—	300	180
Forshem.....	120	180	—	—	—	240	120
Stenstorp.....	175	300	425	—	—	520	400
Frykerud.....	110	220	—	—	140	240	120
Ljusnarsberg.....	145	170	—	60	75	240	180
Nysund.....	100	165	—	—	—	200	150
Skinnskatteberg.....	120	240	—	—	—	400	250
Floda.....	180	260	320	—	—	—	75
Lima.....	120	150	200	—	—	—	297
Hofors.....	240	360	—	—	—	120	150
Högsjö.....	120	200	300	75	—	180	120
Lillhärdal.....	—	—	—	—	150	—	150
Bygdeå.....	150	275	—	100	120	— ³	— ³
Nederkalix.....	300	444	600	180	300	.	.
Nedertorneå.....	220	300	380	—	200	400	250

¹ eller kommunalt pensionstillskott.

² i municipalsamhället resp. i kommunen i övrigt.

³ ingen tilläggspensionär har erhållit hemunderstöd.

Då förhållandena i detta avseende i de olika stadstyperna visat sig vara rätt ensartade, meddelas i tabellen uppgifter endast för samtliga städer. Även uppgifterna från landskommuner av olika slag ha sammanförts, men då landskommunerna i undersökningen, som tidigare framhållits, huvudsakligen representeras av industrikommuner, avspeglar resultaten för samtliga landskommuner i stort sett förhållandena inom dessa. På den egentliga landsbygden torde procenten personer, som förhyra bostad, vara ännu lägre. Av tabellen framgår, att 92·6 % av de gifta och 84·5 % av de ogifta eller förut gifta tilläggspensionärerna i städerna hade att vidkännas hyreskostnader, medan motsvarande procenttal i landskommunerna uppgick till 62·1 resp. 56·7.

För att erhålla en uppfattning dels om tilläggspensionärernas hyreskostnader dels om storleken av det hemunderstöd, som erhöles från fattigvården, begärdes uppgifter av kommunerna om tilläggspensionärernas genomsnittskostnader per år för bostäder av olika typer samt om hemunderstödet genomsnittliga belopp för äkta makar och övriga tilläggspensionärer, ävensom i det fall kommunalt pensionstillskott utgick, dettas medelstorlek.

I de kommuner, där pensionstillskott tillämpades, utgick detta givetvis i stället för hemunderstöd, och då beloppen i stort sett överensstämde med dettas storlek, har i undersökningen pensionstillskott jämförts med hemunderstöd. De sålunda erhållna uppgifterna äro alltså medeltal, som i vissa fall äro baserade på ett relativt litet antal tilläggspensionärer. Under den korta tid, som stått till buds för undersökningens utförande, har det heller icke varit möjligt att i detalj kontrollera uppgifterna, varför desamma återgivas med reservation för eventuella felaktigheter i primärmaterial. Uppenbara felaktigheter ha givetvis korrigerats. Sålunda ha i de fall, att av uppgifterna framgick att bränslekostnader icke ingått i hyresbeloppet, tillägg härför gjorts med 50 kronor för 1 rum, 60 kronor för 1 rum och kök samt 80 kronor för 2 rum och kök per år. De i vissa fall mycket låga hyreskostnaderna kunna möjligen bero på, att för tilläggspensionärer i vissa fall tillämpats hyrespriser, som legat under den allmänna hyresnivån på orten, och att bostäderna i en del fall varit av mycket sekunda beskaffenhet. Resultatet av undersökningen framgår av *tab. 6*, vari kommunerna fördelats efter pensionsstyrelsens ortsgruppering.

För att utröna behovet av de planerade åtgärderna ha sakkunniga begärt svar på frågan, huruvida anledning finnes att antaga, att inom vederbörande kommun ett nämnvärt antal tilläggspensionärer eller andra åldringar av ekonomiska skäl nödgas bo i hygieniskt mindervärdiga bostäder eller eljest under sådana förhållanden, att samhälleliga åtgärder för beredande av bostäder till reducerade hyror åt personer, tillhörande dessa kategorier, synas påkallade, samt i så fall för hur många personer sådana åtgärder böra be-

Tab. 7. Antalet tilläggs pensionärer eller andra åldringar, för vilka åtgärder böra beräknas.

Kommuner	äktamakar	änk- lingar	änkor	ensamstående		Summa	
		med minder- åriga barn		män	kvinnor	antal	i % av hela folk- mängden över 60 år ¹
<i>Städer med 30 000—100 000 inv.</i>							
Uppsala.....	44	—	10	45	150	293	5·9
Eskilstuna.....	21	14	45	10	140	251	5·2
Örebro.....	12	—	—	14	31	69	1·2
<i>Städer med 15 000—30 000 inv.</i>							
Kalmar.....	25	—	5	5	20	30	3·1
Lund.....	22	·	·	·	·	125	3·1
<i>Städer med 8 000—15 000 inv.</i>							
Sundbyberg.....	3	—	—	10	14	30	3·8
Växjö.....	10	—	—	—	30	50	3·7
Karlshamn.....	16	3	1	29	58	123	8·2
Varberg.....	15	10	10	10	15	75	5·9
Kristinehamn.....	2	—	—	2	26	32	1·9
<i>Städer med högst 8 000 inv.</i>							
Värnamo.....	8	10	10	5	10	51	8·9
Hässelholm.....	15	12	5	10	10	67	15·4
Strömstad.....	—	—	1	1	3	5	1·2
Nora.....	1	—	—	—	5	7	1·4
Köping.....	10	12	6	4	12	54	4·6
Boden.....	4	—	2	5	10	25	5·7
<i>Industrikommuner</i>							
Älvkarleby.....	10	5	10	5	5	45	3·6
S:t Nikolai.....	20	—	4	15	20	79	11·5
Motala lk.....	25	20	15	20	30	135	10·0
Mariannelunds köping.....	8	8	—	5	10	39	24·1
Slite köping.....	2	1	—	1	2	8	3·5
Asarum.....	·	·	·	·	·	35	3·4
Höör.....	2	3	2	3	6	18	3·0
Svenneby.....	4	1	—	1	3	13	6·5
Kinna.....	·	·	·	·	·	25	5·4
Ljusnarsberg.....	10	5	5	5	25	60	4·8
Skinnskatteberg.....	17	—	1	15	30	80	14·8
Borlänge köping.....	2	1	—	2	12	19	7·8
Hofors.....	—	—	—	4	12	16	3·2
Holmsund.....	15	5	14	5	8	62	12·1
Nederkalix.....	·	·	·	·	·	360	28·2
<i>Blandade kommuner</i>							
Nedertorneå.....	15	10	5	—	—	45	11·5
<i>Jordbrukskommuner</i>							
Högsäter.....	10	4	5	—	—	29	8·9

¹ Beräknat på grundval av ålderfördelningen i kommunerna den 31/12 1935.

¹ Beräknat på grundval av ålderfördelningen i kommunerna den 31/12 1935.

räknas. Svaren på frågan, huruvida åtgärder över huvud böra vidtagas, framgår av följande översikt.

Kommuntyper	Antal kommuner, som			Summa
	anse åtgärder påkallade	anse åtgärder ej påkallade	ej besvarat frågan	
<i>Städer med</i>				
30 000—100 000 inv.	4	1	—	5
15 000—30 000 »	3	1	1	5
8 000—15 000 »	10	2	—	12
högst 8 000 »	8	2	—	10
Samtliga städer	25	6	1	32
<i>Landskommuner</i>				
industrikommuner	15	9	—	24
blandade kommuner	2	8	—	10
jordbrukskommuner	1	5	1	7
Samtliga landskommuner	18	22	1	41
Samtliga kommuner	43	28	2	73

Översikten utvisar, att flertalet städer och industrikommuner ansett åtgärder påkallade, men att endast 3 av andra landskommuner än industrikommuner ansett behov därav föreligga. Dessa landskommuner voro Västland, Högsäter och Nedertorneå.

Trollhättans stad och Nysunds landskommun ha icke besvarat frågan.

De städer och industrikommuner, som ansett åtgärder icke påkallade, äro:

<i>Städer</i>	<i>Industrikommuner</i>
Motala	Rimbo
Höganäs	Aringsås
Möln dal	Virserum
Falun	Tomelilla köping
Gävle	Enslöv
Härnösand	Vassända-Naglum
	Stenstorp
	Högsjö
	Undersåker.

Till svar å frågan, för vilket antal personer dylika åtgärder böra beräknas, ha vissa kommuner meddelat, att det icke varit möjligt att angiva storleken av behovet. Sålunda meddelade t. ex. Norrköpings stad, att en undersökning därom påginge, Oskarshamns stad, att ett stort behov föreläge, men lämnade icke vidare upplysningar. Visby stad uppgav att behov föreläge för c:a 10 % av samtliga tilläggspensionärer och andra åldringar. Umeå stad uppskattade det sammanlagda behovet av enrumslägenheter för dylika ändamål till 90, varav 60 lägenheter vore oundgängligen nödvändiga. Beträffande de kommuner, som lämnat mera fullständiga upp-

gifter i detta avseende, meddelas i *tab. 7* en sammanställning över antalet personer, för vilka åtgärder böra beräknas. Dessutom har angivits hur stor del dessa personer utgöra av hela antalet personer, som fyllt 60 år i resp. kommuner.

De av de sakkunniga föreslagna åtgärderna ha ansetts böra komma behövande änkor till godo, även om de icke fyllt 60 år. I det följande lämnas särskilda uppgifter även för sådana änkor i undersökningskommunerna, som ej åtnjöto tilläggspension men mera regelbundet erhöello hemunderstöd från fattigvården. Antalet änkor, som erhöellt dylik hjälp i de olika kommungrupperna, framgår av *tab. 8*. I tabellen ingå icke uppgifter för städerna Hässleholm och Trollhättan samt Högsjö landskommun, enär dessa kommuner icke lämnat dylika uppgifter.

Tabell 8. Antalet änkor, som icke åtnjöto tilläggspension, men mera regelbundet erhöello hemunderstöd från fattigvården.

Kommuntyper	Antal kommuner med följande antal hemunderstödda änkor							S u m m a		
	0	1—10	11—20	21—30	31—40	41—50	över 50	kommuner	understödda	
									hela antalet	därav med minderåriga barn
<i>Städer med</i>										
30 000—100 000 inv.	—	—	—	—	—	1	4	5	500	216
15 000—30 000 »	—	1	—	2	—	—	1	4	165	72
8 000—15 000 »	1	2	4	3	1	1	—	12	236	78
högst 8 000.....	—	7	2	—	—	—	—	9	80	49
Samtliga städer	1	10	6	5	1	2	5	30	981	415
<i>Landskommuner</i>										
industrikommuner	5	12	4	—	—	2	—	23	215	98
blandade kommuner	6	3	1	—	—	—	—	10	26	12
jordbrukskommuner	5	2	—	—	—	—	—	7	23	8
Samtliga landskommuner	16	17	5	—	—	2	—	40	264	118
Samtliga kommuner	17	27	11	5	1	4	5	70	1 245	533

Av tabellen framgår, att närmare hälften av de understödda kvinnorna hade minderåriga barn att försörja. Vissa kommuner ha därvid framhållit, att lagen om barnbidrag — som trädde i kraft den 1 januari 1938 — medfört, att fattigvårdshjälp till änkor med minderåriga barn endast visat sig behöfelig numera i några få fall. Som ett komplement till tabellen meddelas i översikten å följande sida särskilda uppgifter för de kommuner, som utdelade hemunderstöd till mer än 20 änkor, varvid även angivits medelstorleken av hemunderstödet.

I detta sammanhang är givetvis av intresse att undersöka hur stor del

K o m m u n e r	Antal änkor		Hemunderstöd i medeltal kr. per år	
	Hela antalet	därav med minderåriga barn	änkor med minderåriga barn	övriga änkor
<i>Städer</i>				
Sundbyberg.....	23	9	1 020	860
Uppsala.....	71	34	555	434
Eskilstuna.....	73	37	960	720
Norrköping.....	224	88	666	381
Kalmar.....	92	42	360	370
Lund.....	23	12	367	355
Varberg.....	26	—	—	240
Möln dal.....	22	12	•	•
Lidköping.....	37	15	410	330
Kristinehamn.....	23	11	297	324
Örebro.....	44	22	560	575
Gävle.....	69	35	•	•
Härnösand.....	42	20	1 000	650
<i>Landskommuner</i>				
Älvkarleby.....	41	12	720	500
Nederkalix.....	42	33	760	400

antalet änkor, som erhöilo hemunderstöd, utgjorde av hela antalet änkor i undersökningskommunerna, som icke åtnjöto tilläggspension. Då uppgifter om antalet änkor, som erhållit tilläggspension på grund av invaliditet, icke kunnat erhållas, har antalet hemunderstödda änkor satts i relation till hela antalet änkor under 67 år. De sålunda erhållna procenttalen skulle alltså ha blivit något högre, om man kunnat frångilja nyssnämnda kategori. Det får däremot anses föga troligt, att i antalet hemunderstödda änkor skulle ingå änkor, som fyllt 67 år och endast erhållit avgiftspension, då änkor, som fyllt 67 år, vid ansökan om hjälp från fattigvården, väl i flertalet fall hänvisas att begära tilläggspension om de icke redan erhållit dylik pension. Resultaten ha sammanställts i följande tablå.

K o m m u n t y p e r	Hemunderstödda änkor i % av hela antalet änkor under 67 år
<i>Städer med</i>	
30 000—100 000 inv.....	9·9
15 000—30 000 »	9·4
8 000—15 000 »	8·1
högst 8 000 »	8·6
<i>Landskommuner</i>	
industrikommuner.....	11·0
blandade kommuner.....	6·3
jordbrukskommuner.....	11·5
Samtliga kommuner	9·4

Av sammanställningen framgår, att närmare 10 % av samtliga änkor under 67 år erhöilo hemunderstöd i de undersökta kommunerna.

Svaren på frågan, huruvida behov anses föreligga för beredande av billiga bostäder åt dessa änkor, framgå av följande översikt.

K o m m u n t y p e r	Antal kommuner, som			Summa
	anse åtgärder påkallade	anse åtgärder ej påkallade	ej besvarat frågan	
<i>Städer</i> med				
30 000—100 000 inv.....	4	1	—	5
15 000—30 000 *	2	1	2	5
8 000—15 000 *	6	4	2	12
högst 8 000 *	5	5	—	10
Samtliga städer	17	11	4	32
<i>Landskommuner</i>				
industrikommuner	11	12	1	24
blandade kommuner.....	1	9	—	10
jordbrukskommuner.....	1	6	—	7
Samtliga landskommuner	13	27	1	41
Samtliga kommuner	30	38	5	73

Städerna Karlshamn, Mölndal, Trollhättan och Kristinehamn samt Motala landskommun ha lämnat frågan obesvarad. Följande kommuner ha ansett ifrågasatta åtgärder icke behövliga:

<i>Städer</i>	Virserum
Motala	Slite köping
Växjö	Asarum
Visby	Ringamåla
Höganäs	Österslöv
Strömstad	Anderslöv
Tidaholm	Enslöv
Falun	Bro
Gävle	Svenneby
Östersund	Kinna
Umeå	Vassända-Naglum
Boden	Forshem
	Stenstorp
<i>Landskommuner</i>	Frykerud
Västland	Nysund
Lilla Malma	Skinnskatteberg
Gryt	Floda
Mariannelunds köping	Lima
Aringsås	Högsjö
Södra Sandsjö	Lillhärda
	Bygdeå

Som synes ha åtskilliga kommuner icke funnit behovet av bostäder för änkor, som icke åtnjuta tilläggspension, lika trängande som behovet av bo-

städer för tilläggs pensionärer. Detta sammanhänger givetvis dels med den inkomst änkor med minderåriga barn kunna åtnjuta i form av barnbidrag, dels ock med de större möjligheter ensamma kvinnor antagas ha att skaffa sig bostad såsom inneboende.

I frågeformuläret har vidare efterfrågats, huruvida inom kommunen av densamma anordnade eller understödda bostäder för åldringar eller änkor finnes, eller åtgärder i denna riktning planerats. Då svaren för dessa frågor behandlas i annat sammanhang, hänvisas till sid. 22. Vidare ha efterfrågats huruvida industri- eller andra enskilda företag, som lämna pension till nämnvärt antal f. d. anställda i arbetare- eller liknande ställning, finnas inom kommunen och om enskilda företag vidtagit åtgärder för beredande av bostäder inom kommunen åt f. d. anställda. Då dessa frågor endast mera undantagsvis ha besvarats, har någon bearbetning av materialet i dessa avseenden icke kunnat ifrågakomma.

I anslutning till föregående redogörelse för de sakkunnigas representativundersökning lämnas i det följande vissa uppgifter, hämtade ur statistiska utredningar, som ställts till de sakkunnigas förfogande i samband med representativundersökningen.

Till en början lämnas vissa uppgifter ur en den 2 juni 1938 av Stockholms stads statistiska kontor till stadens fattigvårdsdirektör avgiven promemoria rörande äldre personer och deras bostadsförhållanden.

Antalet folkpensionärer i Stockholm hade under år 1936 med ganska stor säkerhet uppskattats till omkring 23 000. Huru många personer därutöver, som vore att hänföra till kategorien mindre bemedlade, vore mycket svårt att angiva. På grundval av siffror från 1930 års folkräkning vore det emellertid möjligt att erhålla en viss uppfattning därom. Enligt folkräkningen funnos vid tiden för räkningen 49 257 personer med en inkomst av högst 1 000 kr. per år, varav 44 164 personer utan angiven förmögenhet.

Med ledning av vissa uppgifter uppskattades i promemorian maximiantalet folkpensionärer för närvarande till omkring 24 000, varav ungefär hälften eller 12 000 beräknades även uppbära tilläggs pension. Av tilläggs pensionärerna antogos omkring 8 000 åtnjuta jämväl kommunalt pensionstillskott eller fattigvård.

En undersökning om bostadsförhållandena för ifrågavarande och nära motsvarande kategorier utvisade bl. a., att understödstagarna erlade den i förhållande till inkomsten högsta hyran (36 %). Medelhyran för denna grupp utgjorde 657 kr. per år.

Från en inom kontoret utförd undersökning rörande änkor samt personer över 65 år, vilka i oktober 1937 voro föremål för hemunderstöd med fattigvård eller kommunalt pensionstillskott eller uppbyro tilläggs pension, återgavs vissa uppgifter. Antalet i denna undersökning ingående personer utgjorde 11 600, därav 1 200 änkor under 65 år samt 10 400 personer i en ålder av minst 65 år, därav 900 ensamstående män, 6 300 ensamstående kvinnor och 3 200 gifta personer. 69 % av dessa 11 600 personer vore lägenhetsinnehavare. 18 % tillhörde lägenhetsinnehavares familj och blott 13 % vore att betrakta såsom inneboende. 53 % angåvos bo i lägenheter utan centralvärme, och till jämförelse nämndes, att för samtliga i Stockholm

boende personer vid slutet av 1935 motsvarande tal var 39 %, vilket utvisar, att de i undersökningen ingående pensionärerna m. fl. hade en förhållandevis låg bostadsstandard. I övervägande antalet undersökta lägenheter bodde en, två eller tre personer, och boendetätheten var, som man kunde vänta, mindre än för befolkningen i övrigt.

En undersökning angående bostadsförhållandena vid årsskiftet 1937—1938 för understödstagare i Uppsala, som mera regelbundet åtnjöt fattigvård, utvisade, att av 390 undersökta lägenheter 93 kunde anses vara goda, 144 mindre goda och 153 dåliga. I fråga om de mindre goda och dåliga lägenheterna hade vid undersökningen gjorts en eller flera, i medeltal två anmärkningar på varje lägenhet. Den vanligast förekommande anmärkningen var, att lägenheten var kall. Vattenledning saknades i 81 fall inom lägenheten. Slaskledning saknades inom 92 lägenheter. Endast 27 av lägenheterna voro försedda med centralvärme och 39 med vattenklosett. Direkt solljus till bostaden förekom i 284 fall och saknades i 106 fall. 120 av lägenheterna bestodo av ett rum och 207 av ett rum och kök. Golvytan per person utgjorde i medeltal 13·3 kvm. Medelhyran per år och kvm uppgick

för god bostad med värme till 18: 42 kr.	
» » » utan » » 14: 77 »	
» mindre god bostad med värme till 17: 94 kr.	
» » » » utan » » 14: 71 »	
» dålig bostad med värme till 15: 73 kr. samt	
» » » utan » » 13: 80 »	

Till jämförelse omnämndes, att för bostad i staden tillhöriga moderna hus betalades i medelhyra per år och kvm 16: 65 kr. inklusive värme och fri trappstädning samt att för bostad i HSB inklusive värme och varmvatten samt fri trappstädning erlades 18: 50 kr., därav 3: 70 kr. utgjorde amortering. Utredningen gav vid handen, att de hyror, som understödstagarna i allmänhet nödgades betala, vore i förhållande till bostädernas kvalitet för höga.

Ur en undersökning från Göteborg må anföras, att i januari 1937 bland i staden hemortsberättigade ensamma personer och gifta par med folkpension, vilka i januari 1937 åtnjöt understöd av fattigvården, 265 ensamma män och 995 ensamma kvinnor samt 205 gifta par betalade bostadshyra med för ensam person över 20 kr. och för gift par över 30 kr. i månaden, samt att för 67 ensamma män och 105 ensamma kvinnor samt 14 gifta par bland dessa personer bostäderna angivits vara av dålig beskaffenhet.

En undersökning i Ystad under oktober 1937 utvisade, att av omkring 125 undersökta bostäder, för vilka hyran helt eller delvis bestredes av fattigvården, 15 vore av särdeles underhållig beskaffenhet och i vissa fall utdömda av hälsovårdsnämnden, 19 bostäder hade betecknats som mindre goda och endast 45 kunnat rubriceras såsom goda. Övriga undersökta bostäder hade ansetts vara goda. Ur denna undersökning må här återgivas ett

uttalande rörande bostadsanskaffningens betydelse i avseende å förebyggande fattigvård:

Erfarenheten har visat, att i de fall, fattigvården kunnat upplåta bostad åt vederbörande — — —, vidare anspråk på hjälp i regel uteblivit, ehuru fullt fog därför mången gång förelegat. Man har dragit sig fram på egna, små resurser och anhöriga ha visat sig mer benägna än eljest att träda hjälpende emellan för att bespara de sina förödmjukelsen att nödgas begära kontantunderstöd av fattigvården. Det bör därför anses vara ett både humanitärt och ekonomiskt samhällsintresse att inrikta fattigvårdens bidragsverksamhet på denna linje.

I Nederkalix kommun befanns vid en i september 1938 utförd undersökning angående folkpensionärernas bostadsförhållanden, att av sammanlagt 1 121 pensionärer 601 bodde i egen fastighet, 374 bodde hos anhöriga och 146 förhyrde bostad. Icke mindre än respektive 163, 115 och 82 eller sammanlagt 360 pensionärer bodde i lägenheter, vilka betecknades som bristfälliga. Förhyrd bostad förekom med ett fåtal undantag icke i andra samhälle än de större industriorterna inom kommunen.

Kap. III. Hjälpklientelet.

Såsom framgår av det föregående ha i vissa kommuner redan vidtagna åtgärder för beredande av bostäder åt åldringar och änkor åsyftat bostadshjälp åt helt skilda kategorier. I en del fall har hjälpen uteslutande avsett personer, vilka utöver folkpension eller motsvarande förmån haft annan, förhållandevis stor inkomst och därav kunnat erlagga så stor hyra för bostad i de av kommunen anordnade hemmen, att kommunens kostnader för hemmen täckts genom hyresinkomsterna. I andra kommuner har bostadshjälpen så gott som uteslutande kommit sådana personer tillgodo, vilka icke haft annan inkomst än folkpensionen och understöd från fattigvården. Dessa ha oftast icke kunnat erlagga hyra, som täckt kommunens kostnad för bostadsanskaffningen. En lägre hyra har därför ofta debiterats dem, och i en del fall har icke allenast bostaden upplåtits hyresfritt utan även utgått kommunalt understöd i form av pensionstillskott eller fattigvård till täckande av övriga utgifter för pensionär. I vissa kommuner har bostadshjälpen rubricerats såsom fattigvård med åtföljande återbetalningsskyldighet för de hjälpta och gentemot dem försörjningspliktiga, i andra har så icke skett.

Den verksamhet, vartill staten i detta sammanhang avses lämna sitt stöd, bör enligt de sakkunnigas förmenande åsyfta beredande av goda bostäder — mot låg hyra eller i vissa fall hyresfritt — allenast för personer, vilka kunna beräknas icke vara i stånd att med egna medel ordna sin bostadsfråga på ett ur sociala och hygieniska synpunkter tillfredsställande sätt. För att underlätta urvalet av personer, vilka må beredas bostad i pensionärshem, och förebygga tvivel på rättvisan i detta urval, ha de sakkunniga funnit sig böra fixera vissa maximiinkomster för behörighet att erhålla dylik bostad. I an-

slutning till direktiven för de sakkunnigas arbete ha de sakkunniga vid fastställande av dessa inkomsters belopp utgått från de inkomster, vilka åtnjutas av personer, som erhålla tilläggspension enligt lagen om folkpensionering.

Tilläggspension må enligt lagen om folkpensionering högst uppgå till resp. 250, 350 och 450 kronor i kommuner, tillhörande ortsgrupperna 1, 2 och 3 (enligt den i samma lag angivna Ortsindelningen) i fråga om personer med grundpensioner, beviljade efter den 1 januari 1937 och — enligt övergångsbestämmelserna till denna lag — resp. 300, 400 och 500 kronor för dem, som fått avgiftspension för sig fastställd enligt den tidigare gällande lagen om allmän pensionsförsäkring. Alla personer över 67 år, som åtnjuta tilläggspension, ha därjämte antingen grundpension, vilken i regel skall utgå med 70 kronor samt ett ytterligare belopp i relation till summan av de pensionsavgifter vederbörande erlagt, eller avgiftspension bestämd enligt äldre regler och i allmänhet uppgående till mycket lägre belopp (i medeltal i augusti detta år 23 kr. per år).

Tilläggspensionärer kunna dessutom åtnjuta understöd, som utgives av anhöriga, kontant eller in natura, utan att detta inverkar på tilläggspensionens storlek. Annan inkomst, med i pensioneringslagen angivna undantag för vissa pensioner m. m. (7 §), intill visst, för de olika ortsgrupperna växlande belopp, inverkar reducerande på tilläggspensionens storlek på sätt framgår av lagens 6 § 2 mom.

I vilken omfattning tilläggspensionärer åtnjuta understöd från anhöriga o. dyl. kan icke angivas. I fråga om annan inkomst synes de i representativundersökningen å sid. 27 lämnade uppgifterna om antalet pensionärer med full, resp. reducerad tilläggspension utvisa, att sådan inkomst av beskaffenhet att påverka tilläggspensionens storlek föreligger endast för en mindre del av antalet tilläggspensionärer.

Enligt vad de sakkunniga inhämtat från pensionsstyrelsen kunna enligt de under tiden till och med den 31 augusti 1938 utfärdade pensionsbreven tilläggspensionerna vid nämnda tid beräknas i genomsnitt per person ha uppgått till

för ortsgrupp 1		271 kronor
» » 2		369 »
» » 3		474 »

Räknas medeltalen allenast för tilläggspensioner, beviljade under år 1938, bli talen avsevärt lägre.

I detta sammanhang må nämnas, att i hela riket vid nämnda tidpunkt funnos c:a 427 000 personer, åtnjutande tilläggspension eller invalidunderstöd, därav 311 500 i ortsgrupp 1, 72 900 i ortsgrupp 2 och 42 600 i ortsgrupp 3.

Med ledning av bestämmelserna i 6, 7 och 40 §§ lagen om folkpensionering kan en »tilläggspensionärs» årsinkomst (bortsett från grundpension, resp. avgiftspension och understöd av anhöriga men inklusive annan s. k. privilegierad inkomst) beräknas *högst* uppgå till

i	ortsgrupp	1		828	kronor
»	»	2		1 021	»
»	»	3		1 248	»

De sakkunniga föreslå i anslutning härtill, att inkomstgränsen (inklusive pensioner) för de personer, som skola kunna erhålla nu ifrågavarande bostadsförmån sättes till resp. 900, 1 100 och 1 350 kronor.

Utom den inkomstgräns, som ovan angivits, måste också uppställas en åldersgräns. I det föregående har helt allmänt talats om »åldringar». Däri ligger givetvis att bostadshjälpen avses för personer, vilka på grund av sin ålder ha inga eller mycket små möjligheter att genom arbete förskaffa sig inkomst utöver tidigare angivna belopp. Detta behöver emellertid icke innebära, att en person, vilkens kropps- och själskrafter ännu äro förhållandevis goda, skulle vara utesluten från bostadsförmånen. Ett stort antal personer måste — med eller utan erhållande av pension — lämna sina anställningar redan vid en ålder av cirka 60 år och ha därefter i regel mycket små utsikter att erhålla någon arbetsinkomst. För dessa personer torde därför försörjningsmöjligheterna vara minst under tiden intill dess de uppnått 67 års ålder, då de genom erhållande av tilläggspension kunna beräknas få en bättre ekonomisk ställning. Det synes önskvärt, att bostäder i pensionärshem kunna beredas dylika personer redan vid 60 års ålder. De sakkunniga vilja fördenskull föreslå, att bestämmelserna i förevarande avseende utformas sålunda, att bostad i pensionärshem må beredas personer, vilka uppnått en ålder av 60 år eller däröver. Denna åldergräns skulle i fråga om äkta makar, föräldrar och barn, med varandra sammanboende syskon eller andra personer, som sammanbott under en längre följd av år, avse den person, som huvudsakligen försörjer familjen.

Från de i föregående stycken föreslagna inkomst- och åldersgränserna synas vissa undantag böra få göras.

Till en början må här behandlas frågan om änkorna. I inkomsthänseende synes intet annat undantag böra medgivas än att bidrag enligt lagen om barnbidrag icke skall medräknas vid inkomstberäkningen. Däremot synes någon åldersgräns icke böra uppställas för änkornas del.

I detta sammanhang må framhållas att denna bostadshjälp för änkor med hemmavarande minderåriga barn torde bli av sekundär betydelse i de fall, då inom kommunen bedrives statsunderstödd verksamhet för bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer.

Samma regler som föreslås rörande änkorna synas böra uppställas i fråga om personer, som åtnjuta tilläggspension på grund av invaliditet, d. v. s. åldersbegränsningen synes icke böra gälla för dessa personer.

Emellertid torde ytterligare undantag kunna tillåtas. Änklingar med två eller flera hemmavarande minderåriga barn och med en inkomst ej överstigande den tidigare angivna maximiinkomsten böra enligt de sakkunnigas förmenande, där möjlighet för dem att erhålla bostad i hus för barnrika familjer

icke stå till buds, kunna erhålla bostad i pensionärshem, även om de icke uppnått 60 års ålder.

Likaledes synas fall kunna inträffa, då även andra personer under 60 år än änkor och sådana invalider, som ovan nämnts, på grund av sin ålder i förening med särskilda omständigheter, exempelvis upphörande av näringsföretag, vid vilka de under längre tid varit sysselsatta, kunna antagas icke ha möjlighet att bestrida sina bostadskostnader.

Med hänsyn till ovan anförda förhållanden ha de sakkunniga funnit skäl föreslå en bestämmelse av innebörd, att bostad i pensionärshem i ömmande undantagsfall må beredas även personer, vilka på grund av ålders- och inkomstreglerna eljest icke skulle kunna komma i åtnjutande av denna förmån.

För att pensionärshemmen icke skola få annan än avsedd karaktär genom en alltför fri praxis i fråga om dessa undantagsfall, föreslås därjämte en föreskrift av innebörd att, i den mån bostäder i pensionärshem bli lediga, inom kommunen bosatta personer, vilka åtnjuta tilläggspension enligt lagen om folkpensionering, böra äga företräde till erhållande av ledigblivna lägenheter.

De sakkunniga ha till särskild prövning upptagit frågorna om och i vad mån hänsyn vid urvalet av hyresgäster i pensionärshemmen bör tagas till hjälp från fattigvården. De ha därvid enats om att tillfällig fattigvård — exempelvis vid akut sjukdom — icke bör inverka hindrande på möjligheten att vinna tillträde till pensionärshem eller bo kvar däri. De ha vidare funnit sig böra förorda bestämmelser i syfte att förhindra, att bostad i pensionärshem åtnjutes av personer, om vilka skäligen kan antagas att de, även för den händelse, att de erhöles bostad hyresfritt, för sin försörjning i övrigt komme att erhålla stadigvarande eller regelbundet återkommande fattigvård. För dessa synes fattigvården alltjämt böra sörja även i fråga om bostadshjälp. Vid detta ställningstagande ha de sakkunniga tagit hänsyn till syftet med de höjningar av tilläggspensionerna, som skedde vid 1936 och 1937 års riksdagar, nämligen att största möjliga antal pensionärer skola beredas den ekonomiska ställning, att de kunna försörja sig utan att behöva anlita fattigvården. Samma önskan ligger till grund för det uppdrag, som lämnats de sakkunniga. För att bostadshjälpen skall bli till avsedd nytta och glädje för pensionärerna, torde det dessutom vara nödvändigt, att denna hjälp i allmänhetens ögon icke kommer att bära fattigvårdsstämpel. Slutligen må nämnas, att en avgränsning nedåt i inkomst-hänseende måste göras redan med hänsyn därtill, att, om så icke sker, resultatet förr eller senare skulle bli en så omfattande omläggning av formerna för samhällets hjälp åt obemedlade, att detta säkerligen icke avsetts med det uppdrag, som lämnats de sakkunniga.

I detta sammanhang må här återgivas ett yttrande i ett den 13 juli 1938 av byggnadsstyrelsen, medicinalstyrelsen, statens byggnadslånebyrå och

bostadssociala utredningen avgivet betänkande med vissa riktlinjer för den fortsatta statsunderstödda bostadsbyggnadsverksamhet (sid. 113 ff.).

Vad beträffar tillgodoseendet av de i egentlig mening *obemedlade* bostadsbehov har detta alltid ansetts utgöra en uppgift som faller inom kommunernas fattigvård. Så torde ock i fortsättningen böra bli fallet. De statliga åtgärderna för en bättre bostadsförsörjning synas principiellt icke böra sträcka sig över den kommunala fattigvårdens område. Å andra sidan är det självklart, att statliga åtgärder för underlättande av exempelvis mindre bemedlade åldringars eller försörjningspliktiga änkors bostadsförsörjning i vissa fall komma att till sin verkan få karaktär av förebyggande fattigvård, mot vilket intet lärer vara att invända.

Från erhållande av bostad i pensionärshem böra därutöver uteslutas personer, vilka kunna antagas genom otillbörligt levnadssätt förskaffa hemmen och dess hyresgäster dåligt anseende, ävensom, med hänsyn till önskvärdheten av att hemmen i största möjliga utsträckning givas samma karaktär som vanliga hyreshus, sådana sjuka, invalider och ålderdomssvaga personer, vilka icke själva eller med hjälp av annan i lägenheten boende kunna taga vara på sig själva. I den mån det allmänna anses böra lämna sitt stöd till beredande av bostäder åt dessa personer, synes detta böra ske i annan form än den, varom nu är fråga. Någon författningsbestämmelse i nu berörda hänseenden finna de sakkunniga icke erforderlig.

Kap. IV. Utformningen av bostadshjälpen.

I byggnadslånebyråns betänkande (bil. A) diskuteras frågan, huruvida bostadshjälpen bör ordnas genom förvärv av redan befintligt hus eller genom nyproduktion därav. De sakkunniga vilja i denna del ansluta sig till byggnadslånebyråns uttalande, att båda vägarna böra lämnas öppna. Där kommunen disponerar eller till rimlig kostnad kan förvärva fastighet, som är lämplig för ändamålet, torde detta ofta kunna medföra en minskning i kostnaderna för pensionärshems inrättande. Förvärv av redan befintligt bostadshus bör emellertid stödjas av staten endast därest vederbörande kommun visar, att behovet av hyreshus, lämpade för mindre bemedlade inom kommunen vid tiden för ansökningsen synas vara eller genom nybyggnad bli fyllt, samt den byggnad, som skall förvärfvas, kan anses vara eller efter ombyggnad eller reparation bli ur bostadshygienisk synpunkt fullt tillfredsställande samt i övrigt lämplig för ändamålet.

De lägenhetstyper, som skulle ifrågakomma för pensionärshemmen, torde kunna begränsas till ett rum och kokvrå för en person, ett större rum och kök eller kokvrå för två eller tre personer samt två rum och kök eller kokvrå för fyra eller fler personer. Lägenheter om två rum och kök eller kokvrå böra enligt de sakkunnigas åsikt anordnas endast för personer med hemmavarande minderåriga barn. I fråga om familjer med hemma-

varande minderåriga barn torde dock, som tidigare berörts, där möjlighet därtill finnes, bostäder i stället böra beredas i de med statsbidrag uppförda bostäderna för mindre bemedlade barnrika familjer, varför lägenhet om två rum och kök endast i undantagsfall synas böra erfordras i pensionärshemmen.

I byggnadslånebyråns förslag samt befolkningskommissionens yttrande däröver har starkt ifrågasatts lämpligheten av en nyproduktion av lägenheter om ett rum och kök eller kokvrå och framhållits, att det ur flera synpunkter är önskvärt, att vår bostadsproduktion mera än hittills inriktas på anskaffandet av större bostäder. De sakkunniga finna det mycket svårt att bedöma, huruvida en nyproduktion av fastigheter med enrumslägenheter för pensionärshem skulle kunna medföra några skadliga biverkningar i detta avseende.

I vissa fall kan givetvis en åldrig faders eller moders överflyttande från barnens hem till pensionärshem medföra, att barnen själva därefter disponera större bostadsutrymme än tidigare. Även i övrigt kan givetvis åldringars överflyttande till pensionärshem komma att medföra en minskning av inneboendesystemet. En sådan utveckling måste givetvis anses ur flera synpunkter önskvärd. Å andra sidan kan ett överflyttande av åldringar till pensionärshem komma att medföra, att åldringarnas barn eller andra personer, hos vilka åldringarna förut varit inneboende, själva skaffa sig mindre lägenhet, än de förut disponerat, eller taga nya inneboende. Att såsom föreslagits kombinera statsbidrag till pensionärshem med villkor, att pensionärshemmen anordnas i äldre fastigheter med huvudsakligen enrumslägenheter, samt med skyldighet för kommunen att tillse, att hus med tvårumslägenheter komma att uppföras inom kommunen för att täcka det behov av hyreslägenheter, som kunde uppstå genom åldringarnas överflyttande till pensionärshemmet, torde i hög grad minska kommunernas bevägenhet att inrätta särskilda pensionärshem.

Det bör framhållas, att den relativa ökning av de äldre åldersklasserna inom befolkningen som nu är för handen, kan beräknas komma att fortsätta åtminstone så lång tid, som nu kan antagas bli »livslängden» för vanliga bostadshus, uppförda inom de närmaste åren. Samtidigt kan förutses, att den statliga verksamheten för främjande av bostadsförsörjning för barnrika familjer kommer att fortsättas och resultera i en ökad tillgång å tvårumslägenheter. Det synes därför som om utvecklingen, alldeles oavsett om den nu ifrågasatta hjälpen till bostadsförsörjning för åldringar och änkor kommer att inriktas på nybyggnad eller på ombyggnad av äldre hus, går i den riktningen, att bostadsbehovet för barnrika familjer och familjer, där familjeförsörjaren ännu är i den ålder, att han har en i förhållande till åldringarna jämförelsevis stor inkomst, mer och mer tillgodoses medelst tvårumslägenheter, samtidigt som enrumslägenheterna fyllas av åldringar och ensamma yngre personer med begränsade inkomster.

En i detta sammanhang framförd tanke, att pensionärshemmen skulle anordnas så, att de vid stark efterfrågan å lägenheter för större familjer kunde förändras till att innehålla huvudsakligen tvårumslägenheter, har föranlett de sakkunniga att inhämta uppgifter från arkitektåll om möjligheterna att realisera detta förslag. De tillfrågade, representanter för byggnadsstyrelsen och arkitekten i Göteborg Gert Stendahl samt de sakkunnigas expert, arkitekten Birger Jonsson, ha därvid samtliga förklarat, att detta skulle framtvinga en sämre planlösning vid hemmens inrättande samt att under alla förhållanden omändringen till tvårumslägenheter skulle medföra högst avsevärda kostnader. Något förslag i denna riktning har därför icke framförts av de sakkunniga.

Beträffande bostädernas storlek synes böra uppställas som villkor för statsbidrag, att lägenheterna skola ha en golvyta av minst 20 kvm för lägenhet, avsedd för en person, 25 kvm för lägenhet, avsedd för två eller tre personer samt 35 kvm för lägenhet, avsedd för fyra eller flera personer.

För lägenheterna i pensionärshemmen synes en god bostadsstandard böra eftersträvas. Med hänsyn till hyresgästernas ålder torde därjämte böra vidtagas särskilda anordningar. Exempelvis bör byggnad icke uppföras till större höjd än två eller högst tre våningar, utan att personhiss anordnas. Centraluppvärmning bör om möjligt anordnas liksom även vatten- och avloppsledningar. De sakkunniga finna olämpligt att anordna för flera än fyra lägenheter gemensamma avtråden. Möjlighet till bad synes även böra beredas. I fråga om hemmens anordnande måste givetvis viss hänsyn tagas till ortens bostadsförhållanden. Att giva pensionärshemmen en väsentligt högre standard än övrig nyproduktion av bostadslägenheter inom orten bör sålunda undvikas. Önskvärt är även att hemmen icke förläggas eller anordnas så att de därigenom erhålla anstaltskaraktär.

För pensionärshemmet bör finnas någon av hemmets anordnare utsedd person, till vilken hyresgästerna kunna vända sig i frågor angående bostäderna. Att anställa personal, som skall ha sin bostad i hemmet, synes däremot icke erforderligt i fråga om mindre hem, där pensionärerna själva torde uppmärksamma om någon granne skulle bli sjuk eller eljest behöva hjälp. I hem med mycket stort antal lägenheter torde däremot en dylik anordning ofta visa sig lämplig.

Kap. V. Kostnaderna för pensionärshems inrättande och hyressättningen.

Den av chefen för socialdepartementet på framställning av de sakkunniga tillkallade byggnadsexperten, arkitekten Birger Jonson, har efter anvisningar av de sakkunniga upprättat huvudritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar för olika typer av pensionärshem. Syftet härmed har varit tvåfaldigt, dels att härigenom skulle erhållas fastare hållpunkter för de sakkunnigas bedömande av de kostnader, som uppförande inom de närmaste åren av pensionärshem kan beräknas medföra, dels ock att ge kommunerna en viss ledning vid planerande av pensionärshem, såväl i fråga om kostnaderna för hemmens inrättande som beträffande hemmens anordnande på lämpligaste sätt.

Ritningarna till de olika typerna finnas i reproduktion återgivna såsom bilagor (*Bil. D—I*), varjämte såsom bilaga (*Bil. J*) intagits en för samtliga typer användbar arbetsbeskrivning.

De olika förslagen avse

typ I: envåningshus med 8 lägenheter om 1 rum och kök, vardera lägenheten med en total golvyta av c:a 25 m² samt med eget WC, i källaren verkstadsrum, kolrum, pannrum, tvättstuga, torkrum, mangelbod samt ett för alla lägenheterna gemensamt badrum med avklädningsrum;

typ II: tvåvåningshus med 8 lägenheter, därav i vardera våningsplanet 2 lägenheter om ett rum och kokvrå (vardera c:a 22 m² samt 2 lägenheter om ett rum och kök (vardera c:a 27 m²); i källarplanet en matkällare för varje lägenhet, kolrum, pannrum, tvättstuga, torkrum, mangelbod och ett för samtliga lägenheter gemensamt badrum med avklädningsrum; två alternativ

A med ett för de fyra lägenheterna i varje våningsplan gemensamt WC, *B* med särskilt WC i varje lägenhet;

typ III: tvåvåningshus med 4 lägenheter, därav i varje våningsplan 2 lägenheter om vardera två rum och kök, varje lägenhet med en total golvyta av c:a 43 m² och med WC i lägenheten, källaren = typ II.

De uppgifter om *beräknade kostnader* för uppförande av pensionärshem enligt ovan omnämnda förslag, som återges i det följande, avse kostnaderna för byggnadsarbeten, värme-, vatten- och sanitetstekniska installationer samt elektriska ledningar. De avse däremot icke, vilket torde observeras, kostnader för yttre ledningar och yttre arbeten å tomten och ej heller kostnaderna för ytterligare erforderliga ritningar, kontroll och administration samt oförutsedda utgifter, vilka kostnader givetvis bli starkt beroende av lokala förhållanden.

I Stockholmstrakten beräknas kostnaderna, med avdrag för de i senare delen av föregående stycke berörda utgiftsposterna, komma att uppgå till

c:a 63 850 kronor för ett hus av typ I och 46 550 kronor för ett hus av typ II A. Samma hus beräknas, om de uppföras i andra delar av landet, draga en kostnad, som, uttryckt i procent av ovan angivna kostnader för byggnader i Stockholmstrakten, uppgår till

för byggnad i Malmöhus och Skaraborgs län		88 %,
» » » Kopparbergs län		95 % och
» » » Västernorrlands och Norrbottens län	..	98·5 %.

För typ II B beräknas kostnaden i förhållande till typ II A ökad med c:a 3 000 kronor per hus. För typ III beräknas kostnaden, likaledes i förhållande till typ II A, minskad med c:a 5 000 kronor.

Typerna I—III avse byggnader av trä. För en byggnad med samma plan-typ som typ III men uppförd av sten och med bjälklag av betong samt i tre våningar, således med sammanlagt 6 lägenheter om två rum och kök, beräknas motsvarande kostnader vid byggande i Stockholmstrakten bli c:a 68 000 kronor.

Typ I överensstämmer i fråga om planlösningen i stort sett med de pensionärshem, vilka anordnats i Karlskoga, Hällefors och Ljusnarsberg, och denna typ torde i vissa fall komma att föredragas av kommuner på landsbygden. Byggnader enligt typ II ställa sig, som framgår av ovanintagna uppgifter, billigast i anskaffning. De fordra därjämte mindre tomt och bli fördelaktiga även i det avseende, att de i allmänhet torde komma att förete största likhet med den övriga bebyggelsen i de samhällen, vari pensionärshem kunna väntas bli uppförda. Typ III kan antagas vinna efterföljd i sådana kommuner, där ett större antal lägenheter beräknas bli disponerade för änkor eller andra personer med flera hemmavarande minderåriga barn.

Förslagen kunna, givetvis med vissa modifikation, tjäna till ledning vid byggande av pensionärshem med större antal lägenheter.

En generell beräkning av kostnaderna för anordnande av äldre bostads- eller andra hus till pensionärshem låter sig givetvis icke göra. Det måste emellertid förutsättas att, om en dylik anordning skall komma till stånd, kostnaderna därför böra bli lägre än kostnaderna för byggande av ett nytt hus av samma storleksordning.

Årskostnaderna för underhåll och reparationer torde enligt uppgift kunna beräknas till minst 2 % av byggnadskostnaden. Vid en beräkning av de totala årskostnaderna för lägenheterna bör hänsyn jämväl tagas till skatter, räntor och amortering å nedlagt kapital m. m.

De sakkunniga ha övervägt flera förslag angående hyressättningen. Enligt byggnadslånebyråns förslag (Bil. A) skulle statsbidrag och kommunalt bidrag till kostnaderna för pensionärshems inrättande avdragas från samma kostnader och hyresbeloppen därefter fastställas så att de täcka nettokostnaderna. En variation av detta förslag skulle vara, att standardhyror fast-

ställdes till belopp, motsvarande den verkliga totalkostnaden för lägenheten, samt att med hänsyn till stats- och kommunala bidrag uttagas lägre hyror av hyresgästerna. För vinnande av enkelhet i bestämmelserna och klarhet i fråga om de i pensionärshem boendes hyresutgifter ha de sakkunniga funnit sig böra föreslå fastställande av vissa maximihyror för bostäder i pensionärshem. Vid bestämmandet av dessa hyresbelopp har hänsyn tagits utslutande till den beräknade betalningsförmågan och sålunda i detta sammanhang helt bortsetts från frågan om och i vad mån de inflytande hyrorna täcka årskostnaderna för pensionärshemmen.

De sakkunniga ha funnit en avsevärd reducering av medellösa och mindre bemedlade åldringars och änkors bostadskostnader synnerligen motiverad. I detta avseende må framhållas de i representativundersökningen ingående uppgifterna om åldringarnas hyreskostnader, vilka, jämförda med uppgifterna om de inkomster av folkpension som åldringarna i regel erhålla, ge vid handen, att en synnerligen stor del av åldringarnas inkomster åtgår till täckande av deras bostadskostnader. Utan att gå närmare in på denna fråga kan med ledning av tidigare bostadsundersökningar konstateras, att åldringarna i regel få avstå relativt större del av sin inkomst till bostadsutgifter än personer, tillhörande de arbetande åldersklasserna. Det är å ena sidan naturligt, att åldringarna med mindre utgifter än de arbetande åldersklasserna kunna nödtorftigt tillfredsställa sina behov av kläder och skodon samt föda m. m. Å andra sidan måste det anses som ett allmänt socialt intresse att, i den mån så är möjligt, åldringarnas bostadskostnader reduceras så avsevärt, att åldringar med den inkomst en tilläggs pensionär i regel åtnjuter skall kunna antagas vara i stånd att bestrida övriga utgifter för sitt uppehälle utan att därför behöva anlita fattigvården. Med hänsyn till de inkomster, vilka som tidigare angivits kunna anses vara maximiinkomster för personer, åtnjutande tilläggs pension, ha de sakkunniga i anslutning till detta resonemang funnit hyresbeloppen böra fastställas till *högst* följande belopp per lägenhet:

- a) för lägenhet vari bor en ensam person, 120 kr. i ortsgrupp 1, 180 kr. i ortsgrupp 2 och 240 kr. i ortsgrupp 3.
- b) för lägenhet, vari bo två eller tre personer, 180 kr. i ortsgrupp 1, 270 kr. i ortsgrupp 2 och 360 kr. i ortsgrupp 3.
- c) för lägenhet, vari bo fyra eller flera personer, 210 kr. i ortsgrupp 1, 315 kr. i ortsgrupp 2 och 420 kr. i ortsgrupp 3.

I årshyran har därvid inräknats ersättning för de bekvämligheter, som tillhöra lägenheten, samt uppvärmning av densamma.

De belopp, som ovan angivits, stå som synes i viss relation till varandra. De sakkunniga finna det angeläget att betona att dessa belopp avsetts att utgöra *maximihyror* för bostäder i pensionärshem, till vars inrättande statsbidrag utgår. Det skall sålunda stå hemmets anordnare fritt att sätta hyresbeloppen lägre eller i ömmande fall upplåta lägenheter hyresfritt, därest med

hänsyn till årskostnaderna för fastigheten eller av annat skäl så anses böra ske. För lägenheter av samma storlek må sålunda kunna uttagas olika hyror fastställda exempelvis med hänsyn till den sammanlagda årsinkomsten för de i resp. lägenhet boende. De hyresbelopp, som ovan angivits, torde i allmänhet icke täcka årskostnaden för lägenheten. De sakkunniga ha funnit sig böra utgå ifrån att återstående årskostnad täckes av kommunen eller eljest av andra medel än statsmedel och likaledes, att överskott i de fall, då årskostnaden är lägre än hyressumman, tillfaller kommunen (eller det bostadsföretag, som anordnat pensionärshemmet). I fråga om allmännyttiga bostadsföretag torde i detta sammanhang observeras, att möjligheten till utdelning av överskott avses kunna begränsas för att hyreskostnaderna skola hållas så låga som möjligt; jämför i detta avseende 14 § i författningsutkastet.

I anslutning till denna redogörelse för den metod de sakkunniga använt för beräkning av hyresbeloppen vilja de understryka, att det bör vara anordnande kommuns och företags ensak, huru den vill finansiera inrättandet och drivandet av pensionärshem, givetvis för kommunernas del med de inskränkningar, som gälla i fråga om kommunernas lånerätt.

Kap. VI. Kostnadens fördelning mellan stat och kommun.

I fråga om bestridandet av kostnaderna för pensionärshemmens inrättande förutsätta de sakkunniga i likhet med reservanterna i byggnadslånebyrå, att vederbörande kommun resp. kommunalförbund skall svara för att tomt för pensionärshemmen ställes till förfogande och sålunda upplåta mark eller också ställa belopp, täckande kostnaden för tomtanskaffningen, till förfogande utan att erhålla statsbidrag eller ersättning av bostadsföretaget å denna kostnad. För att kommun skall kunna erhålla garanti för att dess prestation i detta hänseende, då det gäller pensionärshem, som anordnas av bostadsföretag, skall komma till avsedd nytta, har förslaget i denna del givits den utformning, som framgår av 4 § i kungörelseutkastet. I fråga om övriga kostnader för pensionärshemmens inrättande synes det de sakkunniga rimligt, att kommunen svarar för i allmänhet större andel än staten och i varje fall minst hälften av kostnaderna. Det må i detta sammanhang erinras om att kommunerna hittills i regel haft att helt svara för kostnaderna för anordnande av särskilda bostäder åt gamla eller motsvarande fattigvårdskostnader, bortsett från de fall, då medel genom anslag till beredskapsarbeten eller genom donationer o. dyl. ställts till förfogande. Då kommuner med god ekonomisk ställning kunna tänkas vidta dylika åtgärder även utan större statsbidrag, medan å andra sidan ett förhållandevis stort statsbidrag kan väntas vara erforderligt för att kommuner

med högt skattetryck skola våga påtaga sig de med hemmens inrättande förenade kostnaderna, synes det lämpligt att bidragsprocentens storlek hålles inom de gränser, att statsbidraget må uppgå till minst 10 % och högst 50 % av förenämnda kostnader. Att statsbidrag ansetts även för kommuner med god ekonomisk ställning icke böra fastställas till mindre andel än 10 %, sammanhänger med de farhågor, de sakkunniga hysa att, om i dylika fall ytterst obetydligt statsbidrag skulle beviljas, sådana kommuner, även om de vidtog åtgärder för beredande av bostäder åt åldringar och änkor, kunde antagas avstå från statsbidrag och i stället utkräva högre hyror av hyresgästerna i pensionärshemmen eller ge bostäderna en lägre standard än den nu föreslagna. För att få en statsbidragsskala, som kan väntas befrämja inrättande av pensionärshem i kommuner med olika ekonomiska resurser, ha de sakkunniga funnit det synnerligen angeläget, att den formel för statsbidragets beräkning, som skall följas, konstrueras så, att bidragsprocentens storlek såvitt möjligt kommer att stå i direkt förhållande till storleken av de bördor, pensionärshemmets eller -hemmens inrättande kan beräknas medföra för skattebetalarna inom kommunen, samt att den baseras på förhållanden, varom kännedom kan erhållas utan större svårighet, samt gives en så enkel konstruktion som möjligt. I sistnämnda avseenden må framhållas, att det måste anses som en avsevärd fördel, därest de kommunala myndigheterna redan på ett tidigt stadium av en diskussion om inrättande av pensionärshem med relativt stor säkerhet kunna beräkna storleken av det statsbidrag, som kommunen kan komma att beviljas för ändamålet.

I anslutning till ovan anförda synpunkter ha de sakkunniga enats om att föreslå, att statsbidraget skall ställas i relation till *det kommunala skattetrycket*, uttryckt i summan av kommunal-, (municipal-) landstings- och vägskatt med avdrag i förekommande fall för understöd av skatteutjämningsmedel, allt per skattekrone. För att tillfälliga skatteändringar icke skola få alltför stor inverkan synes till grund för statsbidragets fastställande böra läggas medeltalet av ifrågavarande skatteposter under de senast förflutna fem åren.

Med hänsyn till de gränser för statsbidragets storlek, vilka föreslagits i det föregående, förorda de sakkunniga, att ett på ovan angivet sätt uttryckt skattetryck intill 8:— kronor skall motsvaras av statsbidrag å 10 %, ett skattetryck av 8:— kronor eller därutöver, dock högst 8 kronor 99 öre, skall motsvaras av statsbidrag å 12 % samt än högre skattetryck av statsbidrag med ytterligare 2 % för varje hel krona utöver 8:— kronor, intill dess ett sammanlagt statsbidrag av 50 % uppnåtts.

Till belysande av verkningarna av ovan angivna regel för statsbidragsprocentens fastställande återgives här nedan en på denna regel grundad statsbidragsskala.

Skattebörda (netto) under 5 år; medeltal per år och skattekröna	Statsbidrag till kostnader för inrättande av pensionärshem	Skattebörda (netto) under 5 år; medeltal per år och skattekröna	Statsbidrag till kostnader för inrättande av pensionärshem
Kronor	%	Kronor	%
— 7: 99	10	18: — — 18: 99	32
8: — — 8: 99	12	19: — — 19: 99	34
9: — — 9: 99	14	20: — — 20: 99	36
10: — — 10: 99	16	21: — — 21: 99	38
11: — — 11: 99	18	22: — — 22: 99	40
12: — — 12: 99	20	23: — — 23: 99	42
13: — — 13: 99	22	24: — — 24: 99	44
14: — — 14: 99	24	25: — — 25: 99	46
15: — — 15: 99	26	26: — — 26: 99	48
16: — — 16: 99	28	27: — —	50
17: — — 17: 99	30		

Till ytterligare ledning för bedömandet av de resultat, som ett utformande av statsbidragsvillkoren enligt ovanintagna förslag skulle medföra, lämnas i *bilaga K* uppgifter om det enligt förslaget beräknade statsbidraget för var och en av de i representativundersökningen ingående kommunerna samt för städerna Stockholm, Göteborg och Malmö.

Med ledning av uppgifter i Årsbok för Sveriges kommuner 1938 har därjämte sammanställts vissa skatteuppgifter för rikets samtliga kommuner, vilka återgivas här nedan. Vid studium av dessa uppgifter torde särskilt observeras, att de avse uttaxeringar under allenast ett år och icke — såsom de i bil. K återgivna uppgifterna — medeltal för flera år.

Att fastställa statsbidragets storlek uteslutande med hänsyn till skatte-trycket kan emellertid tänkas i vissa fall komma att medföra mindre riktiga resultat. De sakkunniga ha därför förutsatt — och även givit kungörelse-utkastet en sådan utformning — att det skall stå den statsbidragsbeviljande

Kommunal-, landstings- och vägskatt, med avdrag för skatteutjämningsmedel, per skattekröna i rikets samtliga kommuner enligt 1937 års taxeringar.

Skatt kronor	Antal städer	Antal lands- kom- muner	Sum- ma kom- muner	Skatt kronor	Antal städer	Antal lands- kom- muner	Sum- ma kom- muner
— 5: 99	—	—	—	15: — — 15: 99	1	92	93
6: — — 6: 99	2	8	10	16: — — 16: 99	—	64	64
7: — — 7: 99	3	40	43	17: — — 17: 99	—	40	40
8: — — 8: 99	12	116	128	18: — — 18: 99	1	21	22
9: — — 9: 99	18	251	269	19: — — 19: 99	—	18	18
10: — — 10: 99	37	370	407	20: — — 20: 99	—	6	6
11: — — 11: 99	16	433	449	21: — — 21: 99	—	3	3
12: — — 12: 99	9	441	450	22: — — 22: 99	—	3	3
13: — — 13: 99	15	296	311	23: — — 23: 99	—	1	1
14: — — 14: 99	2	205	207				
				Summa	116	2 408	2 524

myndigheten fritt att göra de avvikelser från ett strikt följande av formelns utslag som må betingas av hänsyn till särskilda omständigheter, exempelvis skatteunderlaget, kommunens skuldbörda och åldringarnas andel i kommunens folkmängd.

Kap. VII. Formen för statsbidraget.

Det statsbidrag, som enligt föregående kapitel beräknats böra utgå å kostnader för pensionärshems inrättande, kan tänkas utgå antingen i en post, så snart hemmet färdigställts, eller med viss del per år under längre tid.

Vid en fördelning av statsbidraget på längre tid vunnnes större möjlighet till kontroll över verksamhetens bedrivande på lämpligaste sätt, exempelvis genom föreskrift, att icke utbetalade statsbidragsandelar kunna indragas eller reduceras, därest verksamheten bedrivs på sådant sätt, att förutsättningarna för statsbidrag icke längre äro för handen. De sakkunniga ha därför övervägt en dylik fördelning av statsbidraget, eventuellt i kombination med beviljande av lån av statsmedel till kostnaderna för hemmens inrättande.

Emellertid ha de skäl, som anförts för engångsbidrag, nämligen den väntade större effekten inom närmaste tid av dylikt statsbidrag samt den förenkling i förfarandet vid utanordning av statsbidrag, som därigenom skulle vinnas, ansetts väga mer än de fördelar en uppdelning av statsbidraget på längre tid kunde väntas medföra. De sakkunniga föreslå fördenskull, att statsbidrag med fastställd procentuell andel i de verkliga kostnaderna för pensionärshems inrättande skall utbetalas till hemmets anordnare omedelbart efter det företaget färdigställts och tagits i bruk samt kostnaderna godkända av byggnadslånebyrån. Utbetalningen anses böra verkställas av statskontoret på rekvisition av byggnadslånebyrån.

Tidigare har i förbigående berörts frågan om lån av statsmedel till kostnader för inrättande av pensionärshem. Med hänsyn till nuvarande kapitaltillgång och ränteläge ha de sakkunniga icke funnit erforderligt, att kommunerna nu beredas möjlighet erhålla statslån för ifrågavarande ändamål. Skulle framdeles läget i berörda hänseenden förändras, torde kommunerna då kunna beredas möjlighet att uppta lån av statsmedel för pensionärshems finansiering mot förhållandevis låg ränta.

De former för prövning av ansökningar om statsbidrag samt utanordning av dylikt bidrag, som de sakkunniga funnit lämpligast, framgå av det här intagna utkastet till författning om statsbidrag till inrättande av pensionärshem. Medan i fråga om statsbidrag (och statslån) till beredande av bostäder åt barnrika familjer avgörandet, om och med vilka belopp bidrag (resp. lån) må utgå, lagts i byggnadslånebyråns händer, ha de sakkunniga för den nu ifrågasatta verksamheten funnit detta avgörande böra tillkomma Kungl. Maj:t. Skälen härtill ha främst varit, att statsbidrag ansetts böra utgå med

på förhand icke fixerad andel av kostnaderna, samt att varje avgörande av ansökningar om statsbidrag till pensionärshems inrättande ansetts böra göras beroende av en prövning angående behovet och utformningen av bostadshjälpen. Därtill kommer, att verksamheten måste anses tills vidare vara att betrakta såsom ett försök, och att det är synnerligen svårt att nu beräkna den omfattning, varå anspråk å statsmedel för ändamålet komma att framställas.

Den centrala tillsynen över denna verksamhet anses emellertid böra tillkomma byggnadslånebyrån med hänsyn till den erfarenhet angående statlig verksamhet för bostadsproduktion och den kännedom om de av kommunerna vidtagna åtgärderna för förbättring av bostadsförhållandena som denna institution äger. Reglerna i förevarande hänseende synas böra givas en sådan utformning, att ansökningar om statsbidrag till inrättande av pensionärshem skola ingivas till byggnadslånebyrån, vilken har att till Konungen anmäla dessa ansökningar och därvid avgiva yttrande angående behovet och lämpligheten av föreslagna åtgärder samt förslag till beslut, huruvida statsbidrag bör beviljas och, om så anses böra bli fallet, förslag rörande statsbidragets storlek samt, om särskilda villkor anses böra uppställas i det enskilda fallet, förslag till dylika villkor. Det synes de sakkunniga icke erforderligt att samtliga till ansökningen hörande handlingar överlämnas av byggnadslånebyrån, i andra fall än då så påyrkas av vederbörande departementschef, enär den rent tekniska prövningen av förslagen samt tillsynen i fråga om ansökningarnas fullständighet etc. ansetts böra tillkomma byggnadslånebyrån.

Kap. VIII. Anslagsbehovet.

Det är givetvis vanskligt att söka förutsäga, i vilken omfattning anspråk på statsbidrag till inrättande av pensionärshem komma att framställas. Skulle pensionärshem inrättas i sådan omfattning, att alla tilläggspensionärer, som åtnjuta fattigvård eller kommunalt pensionstillskott, kunde beredas bostad i hemmen, måste kostnaderna därför bli synnerligen stora. Emellertid torde, främst å landsbygden men i viss mån även i städerna, bostadsfrågan för en mycket stor del av åldringarna kunna ordnas på annat och billigare sätt, särskilt i de fall, då vederbörande bo i egen eller till dem hyresfritt upplåten fastighet. Där kommunen med relativt ringa bidrag kan möjliggöra för de gamla att bo i egna hus eller hyreshus, som tillfredsställa rimliga anspråk i fråga om hygien och bekvämligheter, torde denna anordning vara att föredraga. Bostadsförhållandena i många kommuner, särskilt städer och tätbebyggda samhällen torde emellertid motivera inrättande av pensionärshem i förhållandevis stor utsträckning.

Statsbidrag synes de sakkunniga i regel endast böra utgå till inrättande av pensionärshem, vilkas uppförande, eller, i fråga om äldre hus, ombyggnad

icke påbörjats före ingivande av ansökan om statsbidrag därtill. Det har emellertid gjorts gällande, att en del kommuner, som under innevarande och näst-föregående år beslutat inrättande av pensionärshem, vid sina beslut därom med visst fog förutsatt, att möjlighet till statsbidrag å kostnaderna för hemmets inrättande och årskostnader skulle komma att beredas dem. För kommuner med begränsade ekonomiska resurser torde det beräknade statsbidragets uteblivande ha vållat svårigheter vid företagets slutliga finansiering. De sakkunniga vilja med hänsyn härtill föreslå, att, där särskilda skäl därtill föranleda, statsbidrag må kunna beviljas jämväl för inrättandet av pensionärshem, vilka tagits i bruk för sitt ändamål före ikraftträdandet av den föreslagna statsbidragskungörelsen men tidigast den 1 juli 1938, försåvitt hemmets anordnare förbinder sig att från och med nämnda dag följa de i författningsutkastet föreslagna bestämmelserna. Någon lägre gräns för statsbidragets procentuella storlek i förhållande till kostnaderna för hemmets inrättande synes därvid icke böra föreskrivas. Däremot synes högre statsbidrag än 50 % av nämnda kostnader icke heller för dessa redan inrättade hem böra beviljas.

För att verksamheten under det första budgetåret, vilket måste betraktas som ett försöksår, skall få den omfattning, att praktisk erfarenhet därigenom skall kunna vinnas av lämpligheten i föreslagna anordningar och de kostnader, som verksamhetens fortsättande under en längre följd av år skulle medföra för staten, vilja de sakkunniga föreslå, att för budgetåret 1939/1940 till bestridande av kostnader för bidrag till inrättande av bostäder åt åldringar och änkor i s. k. pensionärshem anvisas ett *reservationsanslag* av 1 500 000 kronor.

U t k a s t

till

kungörelse angående statsbidrag till inrättande av bostäder åt åldringar och änkor i s. k. pensionärshem.

Kungl. Maj:t har — — — funnit gott förordna som följer:

1 §.

För beredande av bostäder åt åldringar och änkor i särskilda, för dylikt ändamål anordnade fastigheter, här nedan benämnda pensionärshem, må under de villkor, som nedan stadgas, bidrag av statsmedel beviljas kommuner, kommunalförbund och sådana allmännyttiga bostadsföretag, som omförmälas i 14 §.

Vad i denna kungörelse anges gälla för kommun skall äga motsvarande tillämpning i fråga om municipalsamhälle och köping, som icke utgör egen kommun.

2 §.

Organ för kommuns verksamhet för anordnande och drivande av pensionärshem samt för förmedlings- och kontrollverksamhet i fråga om pensionärshem, anordnade av allmännyttiga bostadsföretag, skall, där kommunen ej annorlunda beslutar, vara, i stad drätselkammare och å landet kommunalnämnd eller municipalnämnd.

Där två eller flera kommuner åt kommunalförbund överlämnat handhavandet av berörda förvaltningsuppgift, skall kommunalförbundets direktion utöva motsvarande åligganden.

3 §.

Bostad i pensionärshem må beredas personer, som uppnått en ålder av 60 år, äkta makar, föräldrar och barn samt syskon eller av andra personer, vilka sammanbott under en längre följd av år, därest den person, som huvudsakligen bidrager till familjens försörjning, fyllt 60 år, ävensom änkor och änkors hemmavarande minderåriga barn.

Bostad i pensionärshem må icke beredas personer, som skäligen kunna antagas komma att tillsvidare åtnjuta en årsinkomst, som är högre än 900 kronor i ortsgrupp 1, 1 100 kronor i ortsgrupp 2 och 1 350 kronor i ortsgrupp 3 enligt den i lagen om folkpensionering 6 § 2 mom. angivna indelningen i ortsgrupper. I fråga om äkta makar skall årsinkomsten för en var av dem beräknas utgöra hälften av deras sammanlagda årsinkomst. För änkor med hemmavarande minderåriga barn skall såsom årsinkomst för änkan icke räknas bidrag, utgående enligt lagen om barnbidrag.

I särskilt ömmande fall må det kommunala organ, som angives i 2 §, medgiva, att jämväl personer, vilka till följd av bestämmelserna i första och andra styckena denna § icke skulle vara behöriga att erhålla bostad i pensionärshem, må beredas ledigbliven dylik bostad, dock att företråde till erhållande av ledigbliven lägenhet bör lämnas person, som åtnjuter tilläggs-pension enligt lagen om folkpensionering.

Bostad i pensionärshem må dock icke beredas personer, i fråga om vilka skäligen kan antagas, att de, även för den händelse, att de erhöle bostad hyresfritt, för sin försörjning i övrigt stadigvarande eller mera regelbundet komme att åtnjuta fattigvård.

Där pensionärshem anordnas av bostadsföretag, skall samråd i frågor om intagande av gäster i hemmet ske med det kommunala organ, vilket enligt 2 § har att utöva förmedlings- och kontrollverksamhet beträffande hemmet.

4 §.

Kommun eller kommunalförbund, som anordnar pensionärshem eller åtager sig att förmedla statsbidrag till allmännyttigt bostadsföretag för sådan verksamhet, skall förbinda sig att tillhandahålla tomt- och gatumark samt, i den mån vatten-, gas-, avlopps- och kraftledning anordnats av kom-

munen i det samhälle, där hemmet skall anordnas, framdraga erforderliga dylika ledningar i gatan till tomtgränsen för hemmet, eller ställa för bestridande av kostnaderna för dylika ändamål erforderliga medel till förfogande. Värdet härav må icke medräknas i de kostnader, varå statsbidrag enligt 8 § må utgå.

Där pensionärshem anordnas av bostadsföretag, skall, därest kommunen så påfordrar, för den kommunens medverkan, varom i denna § stadgas, bostadsföretaget till kommunen överlämna inteckning eller annan säkerhet som motsvarar värdet av kommunens medverkan i förevarande avseende. Under tid, för vilken fastigheten användes till pensionärshem i enlighet med föreskrifterna i denna kungörelse skall gäldande av kommunens ifrågavarande fordran icke kunna påfordras. Ej heller må ränta därå krävas för nämnda tid.

5 §.

Byggnad, som må komma till användning såsom pensionärshem, skall vara av för ändamålet lämplig typ och storlek samt så belägen, att den icke inom beräknad användningstid kan antagas bliva föremål för stadsplanemässiga saneringsarbeten.

6 §.

Vid anordnande av pensionärshem skall iakttagas,
 att lägenhet, avsedd för en person, skall innehålla ett rum och kokvrå eller kök samt hava en golvyta av minst 20 kvadratmeter,
 att lägenhet, avsedd för två eller tre personer skall innehålla ett rum och kök eller kokvrå samt hava en golvyta av minst 25 kvadratmeter,
 att lägenhet, avsedd för fyra eller flera personer, skall innehålla två rum och kök eller kokvrå samt hava en golvyta av minst 35 kvadratmeter,
 att för varje lägenhet beredes erforderligt garderobsutrymme,
 att erforderligt antal avträden, vilka må vara gemensamma för högst fyra lägenheter, anordnas, samt
 att byggnaden, där så kan ordnas inom rimlig kostnad skall vara försedd med vatten- och avloppsledningar, central uppvärmningsanordning och badrum samt även i övrigt anordnas och utrustas så, att trevnaden och hygien befordras och det husliga arbetet underlättas.

7 §.

För gäster i pensionärshem, vilka enligt 2 § första och andra styckena äro behöriga att erhålla bostad i pensionärshem, må årshyran för lägenhet fastställas till högst följande belopp:

- a) för lägenhet, avsedd för ensam person, 120 kronor i ortsgrupp 1, 180 kronor i ortsgrupp 2 och 240 kronor i ortsgrupp 3,
- b) för lägenhet, avsedd för två eller tre personer, 180 kronor i ortsgrupp 1, 270 kronor i ortsgrupp 2 och 360 kronor i ortsgrupp 3,

c) för lägenhet, avsedd för fyra eller flera personer, 210 kronor i ortsgрупп 1, 315 kronor i ortsgрупп 2 och 420 kronor i ortsgрупп 3,

därvid i årshyran skall ingå ersättning för tillhandahållande av vatten samt uppvärmning av lägenheten.

8 §.

Statsbidrag till andra kostnader för inrättande av pensionärshem än de i 4 § omnämnda kostnaderna beviljas av Konungen och må utgå med högst 50 procent av kostnaderna i fråga.

9 §.

Ansökan om statsbidrag till pensionärshems anordnande skall ställas till Konungen och, innan arbeten avseende hemmets inrättande påbörjats, ingivas till statens byggnadslånebyrå. Är bostadsföretag sökande, skall ansökan om bostadsföretaget överlämnas till förmedlingsorganet inom kommunen. Detta organ har att till byggnadslånebyrån insända såväl kommunens som bostadsföretags ansökningshandlingar jämte utredning och yttranden i de hänseenden som angivas i 11 §.

10 §.

1. Ansökan, som i 9 § sägs, skall innehålla eller åtföljas av

- a) beskrivning å det planerade hemmet;
- b) finansieringsplan;
- c) byggnadsritningar och byggnadsbeskrivning;
- d) kostnadsberäkningar (eventuellt entreprenadkontrakt); samt
- e) förbindelse av hemmets anordnare att underkasta hemmet statlig inspektion.

2. Då hemmet anordnas av bostadsföretag, skall därjämte vid ansökan fogas

- a) kommuns förbindelse som i 4 § sägs, samt uppgifter angående av kommunen enligt samma § påfordrad säkerhet; ävensom
- b) därest bostadsföretaget icke redan erkänts av statens byggnadslånebyrå som allmännyttigt bostadsföretag enligt bestämmelserna i 14 §, för dylikt erkännande erforderliga uppgifter och handlingar.

Formulär för ansökningar fastställas av byggnadslånebyrån.

11 §.

I yttrande, som enligt 9 § avges av det kommunala förmedlingsorganet, skall angivas:

- a) läget på bostadsmarknaden samt behovet av pensionärshem i orten;
- b) lämpligheten av byggnadsföretaget samt behovet av statsunderstöd till detsamma;

c) huruvida byggnadsritningar, byggnadsbeskrivning samt kostnadsberäkningar av förmedlingsorganet anses vara av beskaffenhet att kunna godkännas; samt

d) huruvida uppgjord plan för byggnadsföretagets finansiering antages kunna genomföras.

12 §.

Sedan ansökning inkommit till byggnadslånebyrån skall byrån, efter granskning av handlingarna och inhämtande av de ytterligare upplysningar, som kunna vara erforderliga, till Konungen anmäla ansökningen.

I sin anmälan skall byggnadslånebyrån angiva de högsta kostnadsbelopp, varå enligt byråns förmenande statsbidrag till pensionärshemmets inrättande böra beräknas vid ett bifall till framställningen, samt avgiva förslag till beslut, huruvida och i så fall med vilken andel statsbidrag må utgå å de verkliga kostnaderna intill nämnda belopp, ävensom, därest särskilda villkor, utöver vad i denna kungörelse angives, synas böra uppställas för statsbidrags beviljande, förslag därtill.

Vid avgivande av sitt förslag angående statsbidragets procentuella storlek skall byrån i första hand taga hänsyn till uttaxeringen under de fem senast förflutna kalenderåren av kommunal-, (municipal-), landstings- och vägskatt med avdrag i förekommande fall för skatteutjämningsmedel, allt räknat i medeltal per år och skattekrone, för den kommun, vari hemmet skall anordnas eller, där hemmet skall anordnas av kommunalförbund, de i förbundet ingående kommunerna. Därvid skall mot den sålunda beräknade skattebördan svara den bidragsprocent, som framgår av efterföljande skala:

Skattebörda Kronor	Statsbidrag Procent	Skattebörda Kronor	Statsbidrag Procent
— 7: 99.....	10	18: 00—18: 99.....	32
8: 00— 8: 99.....	12	19: 00—19: 99.....	34
9: 00— 9: 99.....	14	20: 00—20: 99.....	36
10: 00—10: 99.....	16	21: 00—21: 99.....	38
11: 00—11: 99.....	18	22: 00—22: 99.....	40
12: 00—12: 99.....	20	23: 00—23: 99.....	42
13: 00—13: 99.....	22	24: 00—24: 99.....	44
14: 00—14: 99.....	24	25: 00—25: 99.....	46
15: 00—15: 99.....	26	26: 00—26: 99.....	48
16: 00—16: 99.....	28	27: 00—.....	50
17: 00—17: 99.....	30		

För den händelse byrån finner särskilda omständigheter böra föranleda statsbidragets fastställande till annan andel av kostnaderna än enligt förenämnda beräkning, skola dessa omständigheter angivas vid avgivande av byråns förslag.

13 §.

Då statsbidrag beviljats till inrättande av pensionärshem, har hemmets anordnare, sedan hemmet fullbordats och tagits i användning för sitt ändamål, att till byggnadslånebyrån insända av minst två av de för granskning av vederbörande kommuns respektive kommunalförbunds räkenskaper utsedda revisorerna bestyrkt redovisning för de verkliga kostnader, varå statsbidrag må utgå. Sedan denna redovisning granskats av byggnadslånebyrån, fastställer byggnadslånebyrån i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts beslut om statsbidragsandelen det belopp, med vilket statsbidrag skall utgå. Det ankommer därefter på statskontoret att på anmodan av byggnadslånebyrån utbetala statsbidraget till hemmets anordnare.

14 §.

Som allmännyttigt bostadsföretag för här avsett syfte må av statens byggnadslånebyrå erkännas redan bestående eller för ändamålet bildade bolag, föreningar och stiftelser.

Villkor för erkännande som allmännyttigt bostadsföretag äro:

att företagets utdelning på eget kapital stadgeenligt icke får överstiga vad som av byggnadslånebyrå prövas skäligt;

att ekonomiska fördelar för ledare och anställda utöver rimlig ersättning för utfört arbete stadgeenligt äro uteslutna;

att vid upplösning av företaget delägare stadgeenligt må erhålla endast det ursprungligen tillskjutna nominella kapitalet, med avdrag av tidigare kapitalåterbetalning, jämte uppskjuten utdelning; samt

att företaget för förvaltning av fastighet, för vilkens anordnande till pensionärshem statsbidrag erhållits, underkastar sig kommunal kontroll och av kommunen godkänd revision.

I fråga om stiftelse må dock rörande nu angivna villkor jämkningar beviljas efter byggnadslånebyråns prövning.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1939. Där särskilda skäl därtill föranleda må i fråga om pensionärshem, vars inrättande helt eller delvis skett före nämnda dag, där hemmet tagits i bruk för ändamålet tidigast den 1 juli 1938 och hemmets anordnare förbinder sig att från och med förstnämnda dag iakttaga föreskrifterna i denna kungörelse, statsbidrag med högst den andel, som i 8 § angives, beviljas å kostnader för hemmets inrättande.

Till Konungen.

Genom beslut den 18 september 1937 har Kungl. Maj:t anbefallt statens byggnadslånebyrå att, gemensamt med byggnadsstyrelsen, verkställa utredning och senast den 15 november 1937 till Kungl. Maj:t avgiva förslag rörande statsunderstöd till kommuner och kommunala stiftelser för uppförande av bostäder åt åldringar och änkor. Vidare har genom remiss den 1 november 1937 till byrån överlämnats en den 13 oktober 1937 dagtecknad framställning från stadskollegiet i Göteborg — angående statsbidrag för uppförande av pensionshem — att tagas i övervägande vid utredningen.

Till fullgörande av Kungl. Maj:ts uppdrag får byggnadslånebyrån, efter anbefallt samråd med byggnadsstyrelsen, med återställande av remitterade framställningen, anföra följande.

Vad till en början angår *syftet* med de åtgärder, som enligt utredningsuppdraget ifrågasättas, lära delade meningar knappast råda därom, att detsamma är högeligen behjärtansvärt. Det torde finnas starkt fog för uppfattningen, att graden av ett samhälles omvårdnad av dess åldringar — liksom ock om änkor — är en mätare på samhällets allmänna och kulturella nivå.

Konstateras må vidare, att bostadsförsörjningen, särskilt för åldringarnas vidkommande, utgör en central fråga i deras totala försörjningsproblem. Bostaden utgör ju visserligen städse för mindre bemedlade en tung utgiftspost i hushållsbudgeten men torde, relativt sett, vara speciellt tyngande för åldringar. För deras vidkommande kunna en hel del andra utgiftsposter — kläder, föda m. m. — pressas samman lättare än för personer i yngre, arbetsför ålder, men så är icke i motsvarande grad fallet med bostadsutgiften, som därför, relativt sett, upptager ett bredare utrymme i deras utgiftsstat.

Hjälpklientel. För bedömande av lämpligheten av olika bostadssociala hjälpåtgärder, som i förevarande sammanhang kunna tänkas ifrågakomma, inställer sig till en början spørsmålet, vilka grupper inom samhället, som skulle omfattas av dem. Härutinnan göres i utredningsuppdraget ingen annan begränsning, än att åtgärderna skulle omfatta åldringar och änkor. Byrån föreställer sig, att man i allt fall har att på något sätt göra begränsningar med hänsyn till klienteletets *inkomstförhållanden*.

Den snävaste begränsningen, som praktiskt sett kunde tagas under övervägande, vore väl, att åtgärderna allenast skulle avse personer, som åtnjuta *fattigvård*. Ehuru väl åtnjutande av åtminstone s. k. öppen fattigvård ej synes böra diskvalificera en person från här ifrågasatt bostadshjälp, synes det emellertid stridande mot allmänna grundsatser för bostadspolitiken och socialpolitiken i allmänhet att uppdraga en så snäv gräns. Erinras må, att någon liknande snäv gräns klart avböjts, i vad rör stödåtgärderna för barnrika familjers bostadsförsörjning.

Enligt sakens natur kunna personer, som omhändertagits av sluten fattigvård — på ålderdomshem — ju icke ifrågakomma i förevarande sammanhang, för så

vitt icke beredandet åt dem av billig och eljest lämplig bostad skulle sätta dem i tillfälle att göra sig oberoende av dylik — sluten — fattigvård.

Vad angår sluten fattigvård får byrån i detta sammanhang utan att närmare ingå på principfrågan inskränka sig till att erinra om den betydande reformering av våra ålderdomshem som pågått särskilt under de två senaste decennierna.

En annan, något vidare begränsning, som kunde överbägas, vore att låta klientelet, vad åldringar angår, omfatta dem, som inom den allmänna folkpensioneringen åtnjuta *tilläggs pension*. En sådan begränsning uteslöt emellertid en stor grupp små pensionstagare i allmän och enskild tjänst, vilka kanske i lika mån som folkpensionärerna dragas med bekymmer för sin bostadsförsörjning. Jämväl bör tagas i betraktande innehavare av egna, mindre livräntor eller annat mindre, sparad kapital samt s. k. *pauvres honteux*, kvinnliga och manliga, de senare ej att förglömma, eftersom de ej i samma grad som motsvarande kvinnliga klientel synas hava kommit i åtanke från den enskilda offervillighetens sida och ofta dragas med tyngande ekonomiska svårigheter.

Byrån föreslår därför, att man i förevarande hänseende stannar vid samma begränsning, som gäller i fråga om åtgärder till främjande av barnrika familjers bostadsförsörjning, nämligen det allmänt hållna »*mindre bemedlade*».

Vad angår *åldersgränsen* för kategorin åldringar, synes det ligga nära till hands att uppställa åldersstrecket 67 år. Emellertid synes en så fix gräns ej behöva gälla obetingat. Erinras må sålunda exempelvis, att pensionsåldern i allmän tjänst i regel inträder vid uppnådda 65 år och, vad vissa kvinnliga befattningshavare angår, redan vid 60 år. Även vid allmän förslitenhet eller klen hälsa kan åldrighetens följder göra sig märkbara redan tidigare än vid 67 levnadsår.

Byrån ifrågasätter därför, att åldersstrecket i fråga sättes vid 65 år eller, om särskilda skäl föreligga, vid lägre ålder, dock lägst 60 år.

Vad angår åldriga äkta makar — som ur humanitär synpunkt särskilt förtjäna ihågkommas i ett dylikt sammanhang — synes den äldre av makarnas, vanligen väl mannens, ålder böra vara utslagsgivande.

Vad angår *änkor*, torde det, som för deras vidkommande konstituerar bostads- och allmänna försörjningsproblem, förtjäna av omvårdnad från det allmännas sida, vanligen vara den omständigheten, att de ha att draga försorg om minderåriga barn. Emellertid må erinras, att änkor ofta belastas med ytterligare ett speciellt handicap i sina försörjningsmöjligheter, så till vida att de under äktenskapet icke ägnat sig åt förvärvsarbete och på den grund sedermera efter mannens fränfalle och vid något mera framskriden ålder ha svårare än unga att vinna inträde och fotfäste på arbetsmarknaden. Vid sådant förhållande synas för änkors vidkommande ej behöva uppställas några strikta förbehåll vare sig om försörjningsplikt mot minderåriga barn eller beträffande levnadsålder utan deras änkestånd i förening med att de ur inkomstsynpunkt äro hänförliga till mindre bemedlade får vara avgörande. Frågan om änkor med minderåriga barn avhandlas ytterligare längre fram.

Slutligen föreligga, så vitt kan bedömas, ej tillräckliga skäl att i förevarande sammanhang göra åtskillnad mellan *städer* och andra tätare bebyggda samhällen å ena sidan samt *landsbygd* å den andra. Likvisst må dock medgivas, att behov av åtgärder från det allmännas sida för åldringarna och änkors bostadsförsörjning merendels icke på ren landsbygd torde göra sig gällande med samma styrka som i större befolkningscentra.

Byrån har — med hänsyn jämväl tagen dels till sina begränsade arbetsuppgifter och därefter anpassad knappa personalutrustning och dels till den mycket korta utredningstiden — icke ansett det ankomma på byrån eller ens ha varit möjligt

att förebringa någon närmare *utredning rörande storleken av och levnadsförhållandena inom de befolkningsgrupper*, vilka enligt här förslagsvis uppdragna gränslinjer kunde tänkas komma att omfattas av de ifrågasatta hjälpåtgärderna. Uppenbart är emellertid, att man i dylik stödverksamhet under alla förhållanden bör framgå utan alltför stark forcering och ställa åtgärderna på längre sikt. I allt fall torde de åtgärder, som kunna tänkas träffade under loppet av budgetåret 1938/1939, näppeligen kunna omfatta mer än en jämförelsevis ringa del av hela klientelet.

Man lär — något som må särskilt starkt understrykas — böra utgå från, att de åtgärder, som nu kunna ifrågakomma, få betraktas såsom ett *försök*, där jämväl nya vägar framdeles efter vunnen erfarenhet kunna befinnas framkomliga och lämpliga.

Ej heller har byggnadslånebyrån ansett det ankomma på byrån att ingå i närmare *principiella bedömanden* av spörsmålet, huruvida och i vad mån de nu ifrågasatta hjälpåtgärderna böra systematiskt inordnas i andra sociala välfärdsanordningar för åldringars och änkors försörjning, enkannerligen fattigvården och folkpensioneringen, samt huruvida och i vilken utsträckning åtgärderna kunna komma att erbjuda klientelet tillägg till redan utgående sådana eller andra förmåner samt slutligen påverka fördelningen av hithörande bördor mellan stat och kommuner ävensom enskilda pensionsgivare och andra.

Då det emellertid får förutsättas, att statliga stödåtgärder på området, om de skola nå verklig effekt, ej kunna stanna vid rent organisativa anordningar utan måste bliva av beskaffenhet att föranleda utgifter för statsverket, ligger det i öppen dag, att åtgärderna i vissa fall måste leda till ökade förmåner för klientelet utöver dem, som nu beredas genom folkpensionering eller fattigvård, och i en del fall komme att innebära ett övertagande från statens sida i viss utsträckning av kommunens bördor för sådan försörjning.

Byggnadslånebyrån inskränker sig på anförda skäl, utan att upptaga dessa vittutseende principfrågor till närmare bedömande, allenast till att konstatera dessa fakta och till att söka anvisa ur bostadssocial synpunkt ändamålsenliga *former* för en statlig stödverksamhet på området.

Självfallet är det härvid av vikt, att statens åtgärder ej försvaga utan snarare stimulera kommunernas egna strävanden på området.

Jämväl har beaktats, att statliga åtgärder på området ej heller böra försvaga vare sig arbetsgivares benägenhet att medverka till anställdas bostadsförsörjning på deras ålderdom eller den enskilda offervilligheten, som hittills kommit till uttryck i fråga om änkors och åldringars bostadsförsörjning.

För att tillgodose här berörda olika önskemål är det av synnerlig vikt, att stödåtgärderna göras smidiga och anpassningsdugliga för skiftande olika förhållanden, något som påkallas med hänsyn särskilt till hjälpbehovets omfattning i orten och kommunernas växlande ekonomiska bärkraft men även därtill, att klientelet inom ramen av mindre bemedlade likvisst kan komma att rymma en ganska bred latitud av inkomsttagare.

Byrån har, i den mån tiden för uppdraget det medgivit, sökt informera sig om vissa hjälpåtgärder, som träffats på området från kommunalt eller enskilt håll, bland annat i Stockholm och Göteborg samt i tvenne brukssamhällen på landsbygden (Hällefors och Bofors). Utan att vara i tillfälle att härutinnan lämna någon uttömmande redogörelse har byrån dock vid utformningen av sitt förslag beaktat härvid gjorda rön i avsikt att förslaget må kunna motsvara skäliga anspråk på smidig anpassningsduglighet.

Vissa hittillsvarande statliga stödåtgärder. Innan byrån går att pröva frågan,

huru eventuella åtgärder i förevarande fall lämpligen kunde utformas, må i största korthet erinras om några principiella data beträffande den statliga stödverksamheten på bostadsfrågans område under senare tid. Härvid åsyftas dock endast åtgärder i städer och stadsliknande samhällen.

Att börja med har staten lämnat *statsbidrag av engångsnatur utan ränte- eller återbetalningsskyldighet* till främjande av bostadsbyggande. Så skedde i den år 1917 inaugurerade statliga bostadspolitiken, som åsyftade att under då rådande allmänna bostadsbrist stimulera till smålägenhetsproduktionen. Byggnadskostnaderna voro högt uppdrivna men beräknades komma att falla; det motsedda prisfallet ansågs komma att föranleda given kapitalförlust för dem, som byggt under kristid. Statsbidraget avsåg att — helt eller delvis — täcka sådan befarad nödtvungen kapitalavskrivning i framtiden. Verksamheten fortsatte till år 1922.

Vidare har staten främjat bostadsproduktion genom *lån*. Gemensamt för all hithörande långivning har varit att bereda byggnadsföretagaren tillgång till det med större risk förbundna och därför svårare anskaffade högre liggande lånekapitalet. En dylik långivning anordnades år 1920 genom inrättande av statens bostadslånefond. Den åsyftade — liksom ovan berörda bidragsverksamhet — att under då rådande bostadsbrist stimulera smålägenhetsproduktionen. Verksamheten fullföljdes ett decennium.

Principiellt har liknande förfarande — ehuru med andra olika syften — tillämpats i fråga om 1933 års nybyggnadslån, 1935 års ombyggnadslån och 1937 års tertiärlån samt 1935 års bostadsanskaffningslån. Beträffande dessa olika former av statlig långivning må närmast hänvisas till byråns den 2 november 1937 avgivna förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1938/1939.

Såväl ovan berörda statsbidrag som den statliga långivningen under olika former ha avsett att bereda viss *kapitaltillgång för produktion av bostäder*, vare sig det tillskjutna kapitalet skolat avskrivas eller förräntas och amorteras såsom lån. I båda fallen har förutsatts kapitaltillflöde på öppna marknaden. Framhållas må, att en bestämd åtskillnad gjorts mellan subvention och lån. Sålunda har räntan för lån, om än relativt låg i förhållande till risken, i allt fall motsvarat självkostnadsräntan för statens upplåning eller för andra tillgängliga statliga medel (rusdrycksmedelsfonden); i så måtto hava lånen ej inneburit en förtäckt subvention.

Sedan år 1935 lämnar staten — för mindre bemedlade barnrika familjers bostadsförsörjning — förutom nämnda bostadsanskaffningslån *löpande årliga hyresbidrag*, familjebidrag. Jämväl här må hänvisas till nämnda förslag till anslagsäskanden.

Ett gemensamt drag för alla dessa tre olika former av statligt stöd på bostadsmarknaden, nämligen 1) statsbidrag av engångsnatur utan ränte- eller återbetalningsskyldighet, 2) lån mot ränta och amortering samt 3) löpande hyresbidrag, har varit, att statens verksamhet bedrivits under nära samverkan med vederbörande *kommun*, som städse haft och har att sörja för den lokala organisationen och kontrollen samt i övrigt utgöra förmedlingsorgan gent emot staten. Nämnas må dock, att dessa förmedlingsuppgifter vid utlåningen ur statens bostadslånefond under verksamhetens senare skede kunde få ombesörjas även av därtill auktoriserade enskilda låneförmedlare (kooperativa sammanslutningar och egnahemsföreningar).

Vid långivningen ur statens bostadslånefond var *kommunen* — eller i de undantagsfall sådant medgavs, den enskilda låneförmedlaren — *fullt betalningsskyldig* gent emot staten. När statlig bostadslångivning sedermera återupptogs år 1933, ansågs det, att kravet på sådan kommunal borgen skulle äventyra hela verksamheten. I stället har, till täckande av statens risk, beträffande såväl nybyggnadslån som ombyggnadslån och tertiärlån träffats den anordningen, vilken för övrigt tidi-

gare såsom en supplerande anordning tillämpats redan vid utlåningen ur statens bostadslånefond genom enskilda låneförmedlare, nämligen att annuiteten för lånen innefattat en särskild kvot om en procent för avsättning till en riskfond, vilken återgår till låntagaren, i den mån den ej behöver anlitas.

Med avseende å bostadsanskaffningslånen har låneförmedlande kommunen (kung. 512/1935, 9 §) bland annat att »gent emot staten ansvara för den förlust, som kan uppkomma genom försummad hyresbetalning». Avsättning till riskfond förekommer ej beträffande sådana lån.

Stödverksamheten för barnrika familjer förutsätter till hela sin konstruktion — bland annat därför att familjebidragen utgå såsom viss efter barnantalet fixerad kvot av hyran — viss kontroll av hyrorna, vilket sker så, att statsorganet på förslag av det kommunala förmedlingsorganet, prövar och fastställer s. k. *standardhyror* (18 och följ. §§ kung. 512/1935).

Författningen i fråga medger, att familjebidrag kan utgå — utan sammankoppling av bostadsanskaffningslån — för godkända lägenheter i redan befintliga hus.

Rörande kommunernas prestanda vid långivningen för barnrika familjer må framhållas, att kommunen dels skall ställa *tomtmark gratis* till förfogande och dels, om så erfordras finansiera *toppkapitalet* (5 procent av byggnadskostnaden) utan rätt till ränta och amortering i vidare mån, än statsorganet medger.

Ekonomiska bärare av hithörande verksamhet äro — förutom kommunerna själva — av statsorganet prövade och erkända *allmännyttiga bostadsföretag*.

Kungörelsen i fråga (nr 512/1935) innehåller en hel del bestämmelser av *bostadssocial* natur, som direkt taga sikte på att verksamheten avser barnrika familjer.

Slutligen må nämnas, att samtliga här i korthet berörda statliga stödåtgärder äsyfta städer och tätare bebyggda samhällen men ej rena landsbygden.

Förslag till stödåtgärder.

Ett av de centrala problemen utgör frågan om lägenhetsanskaffningen och särskilt huruvida den bör ske företrädesvis genom nyproduktion eller genom inköp av befintliga bostadshus.

Då man inom byrån haft att överväga detta viktiga principspörsmål, ha vid ärendets behandling framförts skäl för båda dessa alternativ.

Inom byrån har sålunda å *ena sidan* framförts i huvudsak följande.

För en statlig stödverksamhet till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade änkor och åldringar synas — såvitt gäller understödsformen — tidigare träffade statliga anordningar endast i begränsad utsträckning kunna tjäna som förebild. Närmast erbjuder sig jämförelsen med det direkt bostadssocialt motiverade systemet för främjande av barnrika familjers bostadsförsörjning. Detta system har utformats med hänsyn till behovet av individuell anpassning av lägenhetens storlek till familjens storlek samt till behovet av en arbetslättande och hygienien befordrande lägenhetsutrustning, vilken är speciellt angelägen för stora familjer, där hustruns arbetsbörda är tung och barnen i särskild grad utsatta för risker genom brister i den hygieniska utrustningen. I fråga om bostäder för åldringar, d. v. s. en- eller tvåpersonshushåll, kunna lägenheter om ett rum och kök eller kokvrå anses i tillfredsställande grad tillgodose utrymmeskraven. Behovet av fullt »modern» arbetsbesparande och sanitär lägenhetsutrustning kan icke anses vara av samma angelägenhetsgrad som i fråga om barnrika familjers bostäder. Bestämda krav böra givetvis ställas i fråga om lägenheternas kvalitet, så att *statsbidrag icke under några omständigheter beviljas till anskaffning av lägenheter, som icke äro av för ända-*

målet fullgod beskaffenhet. Man torde i den ifrågasatta verksamheten böra lägga särskild vikt vid att hindra alla tendenser till konservering av det äldre undermåliga bostadsbeståndet genom att åldringar inhysas i lägenheter, som rätteligen borde utdömas eller saneras. Men å andra sidan kan kravet på att lägenheten skall vara av »för ändamålet fullgod beskaffenhet» väl anses tillgodosett även av flertalet lägenheter inom den stora del av det existerande lägenhetsbeståndet, som kommit till under de senare åren, och detta jämväl beträffande lägenheter, som icke äro fullt modernt utrustade. De kvalitetskrav, som framför allt böra hävdas, äro bland annat att bostaden skall vara försedd med värmeledning och w. c., där icke de tekniska förhållandena göra det senare omöjligt. Detta torde ofta innebära en mycket avsevärd standardhöjning i förhållande till de ej sällan undermåliga bostadsförhållanden, varunder ifrågavarande hushåll tidigare levt.

Vid bedömande av ifrågavarande principspörsmål kommer i betraktande, att den för mindre bemedlade vanligaste lägenhetstypen i största delen av Sverige hittills varit ett rum och kök; vårt största bostadssociala önskemål är att för familjer ernå en större lägenhetstyp, åtminstone om två rum och kök. Utvecklingen går otvivelaktigt i sådan riktning och den främjas härvid av positiva strävanden från det allmännas sida, närmast i vad rör bostadsförsörjningen för barnrika familjer. I den mån dessa det allmännas strävanden leda till resultat samt utvecklingen eljest går i önskvärd riktning, kunde man förvänta en minskad efterfrågan på lägenhetstypen ett rum och kök.

Ett realiserande av den höjning av utrymmesstandarden, som sålunda är bostadspolitikens viktigaste mål, kräver självfallet en förskjutning av lägenhetsbeståndets struktur mot större lägenhetstyper, vilket i första hand måste förverkligas genom att den löpande nyproduktionen inriktas på dessa större lägenhetstyper, alltså sådana lägenheter, som äro lämpliga som familjebostäder. Det ligger i sakens natur, att om en dylik omriktning av nyproduktionen icke kommer till stånd i tillräcklig grad, resultatet blir, att utrymmesstandardens höjning *antingen* icke kan förverkligas *eller* fördröjes. Som en grundprincip för bostadspolitik kan därför fastslås, att sådana statliga åtgärder, som påverka nyproduktionen av bostäder, böra vara av den karaktär, att de befordra byggandet av större lägenheter, familjebostäder, men icke uppmuntra produktionen av de minsta lägenhetstyperna. Erinras må i detta sammanhang, att vid behandlingen av ärendet angående anslag till tertiärlån vid 1937 års riksdag statsutskottet (utlåtande nr 33) — låt vara att uttalandet endast gällde nu nämnda lån — betonade angelägenheten att framför allt åstadkomma *rymliga* bostäder till för mindre bemedlade överkomliga hyrespriser.

Såsom bostäder åt ensamstående eller gifta åldringar och även för änkor med ett à två minderåriga barn kunna emellertid dessa minsta lägenhetstyper anses bostadssocialt nöjaktiga. Då det emellertid icke är ändamålsenligt, att det allmänna i vissa bostadssociala strävanden främjar nyproduktionen av en lägenhetstyp, som man eljest anser mindre önskvärd, bör för bostadsförsörjningen till förmån för åldringar och änkor i första hand utnyttjas det redan befintliga beståndet av goda smålägenheter.

I fråga om metoden härför må först hävdas, att anordnande av hyresbidrag av statsmedel till lägenheter i öppna marknaden överhuvud icke kan ifrågasättas. Om man tillskapar en mera betalningskraftig efterfrågan på dylika smålägenheter kan man knappast undgå att — all kontroll till trots — påverka den allmänna hyresnivån på smålägenheter i stigande riktning eller förhindra en eljest eventuellt möjlig hyressänkning. Värdet av ett hyresbidrag från det allmännas sida skulle då knappast komma de boende tillgodo. Vidare vore en effektiv kontroll knappast möjlig.

Det förfarande, som kan komma i fråga, är att redan befintliga fastigheter med

lägenheter av lämplig typ inköpas och användas till förevarande ändamål. Det må ånyo starkt understrykas, att bestämda standardkrav i fråga om lägenheternas skick böra upprätthållas; det synes lämpligt att föreskriva att de lägenheter, som för ifrågavarande ändamål inköpas, skola granskas och godkännas av hälsovårdsnämnd, som därvid har att använda bedömningsgrunder i enlighet med av medicinalstyrelsen särskilt utfärdade råd och anvisningar. På denna väg torde man kunna effektivt stäcka varje tendens till en konservering av det bostadsbestånd, som borde försvinna.

Även inköp av hela fastigheter och deras användande för ifrågavarande ändamål kan tänkas få vissa icke önskvärda verkningar på bostadsmarknadsläget i form av ökad knapphet och stigande hyror på smålägenheter, om icke tjänliga förebyggande åtgärder vidtagas. Här möter samma problem som inom den på hälsovårdsgrunder motiverade saneringsverksamheten, nämligen problemet om anskaffning av ersättningsbostäder till efter förefintlig hyresbetalningsförmåga anpassad hyresnivå i stället för de billiga smålägenheter, som utdömts eller disponerats för särskilt ändamål. I förbigående må erinras om möjligheten att öka utdömningsfrekvensen och snabbare sanera det undermåliga bostadsbeståndet, som till betydande del bebos just av åldringar, genom att dessa erbjudas goda, om än icke alltid fullt moderna lägenheter till överkomlig hyra. Men detta skärper ju ytterligare kravet på åtgärder, som motverka förknappning av tillgången på billiga lägenheter. Den rationella lösningen vore i princip att anskaffningen av bostäder för åldringar i för ändamålet inköpta hus kombinerades med nybyggnad av större lägenheter, som med utnyttjande av de statliga bostadsanskaaffningslånen och familjebidragen och på andra vägar kunna utbjudas till trångbodda familjer till för dem överkomlig hyra, varigenom även tillgången på billiga smålägenheter ökas. Beviljandet av bidrag till anskaffning av bostäder för åldringar genom inköp av befintliga fastigheter bör därför förknippas med villkoret, att vederbörande kommun antingen kan ådagalägga att risk för brist på billiga smålägenheter icke föreligger eller vidtager åtgärder för att möta sådan brist genom nybyggnad av familjebostäder. Självfallet förutsättes härvid, att dessa familjebostäder kunna till överkomlig hyra erbjudas familjer, som tidigare varit trångbodda.

I vissa fall, särskilt i fråga om mindre orter med genomgående låg bostadsstandard, kan det tänkas att det här skisserade förfarandet icke lämpligen kan följas av den anledningen, att det icke finnes för ändamålet fullgoda lägenheter i tillräcklig omfattning. I sådant fall bör uppenbarligen nybyggnad företagas. Möjligheten att erhålla statsbidrag även för nybyggnad av bostäder för åldringar bör därför hållas öppen.

De här framförda principiella betänkligheterna mot stimulerandet av nyproduktion av de minsta lägenhetstyperna skulle vika, om det vore tekniskt möjligt att giva nyuppförda bostadshus sådan planlösning, att enrumslägenheter utan större kostnad kunde sammanslås till lämpliga familjebostäder med minst två rum och kök, och om sådan teknisk lösning ställdes som krav vid nyproduktion.

Vid övervägandet av det nu behandlade principspörsmålet huruvida förord bör givas för nyproduktion eller för förvärv av redan befintliga bostadshus, har *å den andra sidan* inom byrån i huvudsak anförts följande.

Efter förebild av tidigare träffade statliga anordningar för bostadsförsörjning bör ifrågavarande bostadsbehov i första hand täckas genom nyproduktion av bostäder. Det kan nämligen befaras, att förvärv av befintliga bostadsfastigheter skulle dels verka konserverande på ett bostadsbestånd, inrymmande lägenheter om ett rum och kök, som eljest snart nog borde och komme att försvinna, dels föranleda pris-höjning eller bevarandet av en alltför hög hyresnivå eller motverka eljest måhända inträffande hyressänkning. Även i sådana fall, där tillfälle skulle yppa sig att in-

köpa befintliga bostadshus utan att dylika konsekvenser behövde befaras, skulle evakueringsfrågan kunna vålla avsevärda praktiska olägenheter för de i lägenheterna förut boende. Givet är emellertid, att man bör tillse, att man ej genom nyproduktion främjar tillkomsten av ett lägenhetsbestånd, som inom skönjbar framtid kan finnas överflödigt eller eljest olämpligt.

Under beaktande av vad sålunda från skilda håll i detta principspörsmål anförts, får byrån framhålla såsom sin mening, att något förord icke bör givas vare sig för förvärv av befintliga bostadsfastigheter eller för nyproduktion utan att dessa alternativ böra vara jämställda och valet dem emellan träffas allteftersom omständigheterna i de enskilda fallen och förhållandena på olika orter motivera det ena eller andra förfaringssättet.

Framhållas må dock, att verksamheten är att betrakta såsom ett försök; erfarenheten lärers ganska snart komma att utvisa, huruvida båda vägarna äro framkomliga och lämpliga och särskilt i vad mån praktiska svårigheter möta vid förvärv av redan befintliga bostadshus. I avvaktan på erfarenhetsrön om de olika vägarnas praktiska lämplighet torde den förordade försöksverksamheten ej få sådan omfattning, att den kan märkbart påverka den allmänna bostadsutvecklingen. Vid sådant förhållande torde frågan närmast kunna bedömas snarare ur aktuell lämplighets-synpunkt än ur synpunkten av ett allmänt bostadspolitiskt program på lång sikt.

Vidare bör anmärkas, att det är högeligen önskvärt, att behövliga åtgärder för barnrika familjers bostadsförsörjning icke eftersättas till förmån för bostadsbyggande för åldringar. Här berörda önskemål synes vara av den vikt, att det bör komma till uttryck i författning i ämnet.

Kommunal medverkan. Att kommunal medverkan påkallas i *organisativt* hänseende vid den ifrågasatta statliga verksamheten liksom vid all tidigare verksamhet på bostadsområdet, lärers vara uppenbart. Byrån ifrågasätter, huruvida icke pensionsnämnd och fattigvårdsstyrelse i mån av behov böra avgiva yttrande i fråga om valet av hyresgäster. Vidare synes det riktigt att vid granskningen av vederbörande räkenskaper och förvaltning deltagar minst en av kommunen utsedd revisor.

Vad åter angår frågan om *ekonomisk* medverkan från kommunens sida, synes sådan i regel böra fordras av minst samma omfattning som i fråga om motsvarande åtgärder för barnrika familjer. Uppenbart är nämligen, att åtgärderna avse ett område, där i normala fall kommunen närmast är ansvarig. I den mån staten träder hjälpende emellan, torde kommunens bördor lättas.

Såsom allmän regel synes böra uppställas kravet på att kommun deltagar i kostnaden för lägenhetsanskaffningen med lägst 15 procent. Med hänsyn tagen till kommunens ekonomiska bärkraft och till graden av hjälpbehovet hos klientelet torde statsorganet, efter förhandling med det kommunala förmedlingsorganet, ha att fatta beslut rörande omfattningen av kommunens bidragsskyldighet (eventuellt med högre minimiinsats) efter vad som prövas skäligt. Uppenbart är att om vid ett nybyggnadsföretag kommunen ställer lämplig tomtmark gratis till förfogande värdet av en dylik prestation bör inräknas i det kommunala bidragsbeloppet.

Statens medverkan. Såsom nämnts lærers statens medverkan ej kunna stanna vid rent organisativa åtgärder utan böra innebära ekonomiskt stöd. Sådant stöd synes böra utgå såsom lån och bidrag.

Vad först angår *bidrag* lærers man närmast ha att välja mellan endera av de former, som hittills förekommit, nämligen engångsbidrag eller löpande årliga bidrag.

Såväl vid inköp av bebyggd fastighet som vid uppförande av nytt bostadshus är givetvis den erforderliga kapitalinvesteringen den mest trängande ekonomiska frågan, enkannerligen i vad rör åstadkommandet av det toppkapital, som ej utan vidare

låter sig anskaffa i låneväg. Erinras må, att särskilt vid nyproduktion dylikt toppkapital betingar höga räntor, där byggherren nödgas anlita kredit.

Med hänsyn härtill synes det, som om den mest ändamålsenliga och effektiva — samt för övrigt även den mest stimulerande — formen för statsbidrag vore sådan kapitalinsats av engångsnatur. En sådan skulle, bättre än löpande bidrag, sätta in just på den ömma punkten och direkt bringa denna fråga till en lösning och på samma gång genom kapitalavskrivningar kunna erbjuda de boende hyreslättnader av i stort sett enahanda beskaffenhet som löpande årliga hyresbidrag.

Rörande storleken av dylikt statligt engångsbidrag ifrågasätter byrån, att det samma i regel må högst motsvara värdet av kommunens insats samt högst 15 procent av fastighetsvärdet.

Beträffande hårt skattetyngda kommuner synas emellertid dessa båda gränser kunna få överskridas, dock att statsbidraget i intet fall må överstiga 25 procent av fastighetsvärdet.

Tillika synes böra uppställas såsom allmän regel, att staten i intet fall genom statsbidraget medverkar till större sammanlagd nedskrivning av fastighetsvärdet än 40 procent. I den mån större nedskrivning enligt ovan förordade regler skulle ifrågakomma, synes nämligen ett sådant förhållande häntyda på att man åsyftar ett hjälpklientel, som rätteligen bör omhändertagas på ålderdomshem.

Om man bortser från undantagsregeln angående jämkning av statens insats skulle fastighetsvärdet i allmänhet nedskrivnas med ungefär 30 procent, vilket medgäve en nedskrivning av hyrorna med ungefär samma kvot. Byrån återkommer härtill nedan.

Statsbidraget bör av statsorganet kunna förklaras vara förfallet till återbetalning, om fastigheten avyttras eller användes för annat ändamål eller om ägaren eljest åsidosätter uppställda villkor. För sådant ändamål synes bidraget böra säkerställas av inteckning med förmånsrätt närmast efter det statslån, som nedan beröres.

Löpande familjebidrag. Vad angår *änkor med minderåriga barn* synas dessa böra kunna påräkna ytterligare bidrag utöver den allmänna hyresminskning, som genom här berörda hjälpåtgärder skulle kunna beredas dem. Byrån föreslår, att i sådana fall får utgå jämväl löpande familjebidrag enligt samma grunder som för barnrika familjer, dock att skalan vidgas till att omfatta även ett och två barn med respektive 10 och 20 procents familjebidrag för år.

Medel till sådana familjebidrag synas böra utgå ur samma anslag, som anvisas för ändamålet samt i övrigt huvudsakligen enligt bestämmelserna i kungörelsen i ämnet (nr 512/1935).

För *änkor med tre eller flera barn* synes bostadsförsörjningen helst böra ordnas i den ordning, som förutsättes beträffande barnrika familjer i allmänhet (kung. 512/1935). Så bör i regel vara fallet i stora kommuner, där behov lär finnas av båda hjälpformerna. Såsom ovan framhållits böra icke åtgärderna för änkor och åldringar få inkräkta på åtgärderna för barnrika familjer.

I *smärre kommuner* åter, där behov och utrymme kanske ej föreligga för båda hjälpformerna, synes bostadsförsörjningen för änkor med tre eller flera barn kunna ske genom en kombination av här föreslagna hjälpåtgärder och av hjälpåtgärderna för barnrika familjer.

Änkor med barn skulle sålunda för sin bostadsförsörjning komma i åtnjutande av förmåner i två olika vägar, nämligen i form av dels allmän avskrivning å hyran och dels löpande familjebidrag. Den förra förmånen skulle enligt föreliggande förslag kunna motsvara inemot 40 procent av standardhyran. Familjebidraget åter skulle — vid bifall till vad byrån i sina förslag till anslagsäskanden för nästa budgetår förordat — kunna stiga till 70 procent av samma hyror. Summan skulle alltså

till och med kunna tänkas överstiga hyran, något som givetvis bör förebyggas genom lämpligt förbehåll angående jämkning nedåt av familjebidraget. Kvar stode emellertid möjligheten, enligt förslaget, att det allmännas hjälp skulle kunna motsvara hela hyran.

En sådan möjlighet skulle dock kunna föreligga allenast i fall, där dels stat och kommun tillskjutit maximum för kapitalavskrivning och dels antalet minderåriga barn vore sex eller högre. Det skulle alltså röra sig om en i verkligheten säkert sällsynt kombination av ytterlighetsfall. Tillika kan ifrågasättas, om en mindre bemedlad änka med sex eller flera minderåriga barn över huvud taget mäktar bidra till sin och de sinas bostadsförsörjning och om ej det allmänna i allt fall måste träda hjälpende emellan med minst ett belopp som motsvarar hyra för nöjaktig bostad.

Lån. Vid en nedskrivning av fastighetsvärdet, som här ifrågasättes och som torde stanna vid ungefär 30 procent, skapas uppenbarligen ganska goda förutsättningar att i övrigt finansiera fastigheterna på öppna marknaden. Enligt byråns mening böra sådana möjligheter också utnyttjas. Emellertid är det angeläget, att finansieringen i låneväg ordnas på fullt betryggande sätt och att svävande, osäkra krediter ej behöva tillgripas. Under sådana förhållanden synes det lämpligt, att staten öppnar möjlighet till *lån* med förmånsrätt efter primär- och eventuell, välordnad sekundärkredit på öppna marknaden.

Sådana lån synas — tillhoppa med statsbidraget — få motsvara högst 35 procent av fastighetsvärdet och skola säkerställas av inteckning inom högst 80 procent av samma värde, vilket i sin tur skall vara prövat och godkänt av statsorganet. Vidare ifrågasättes, om icke statslånet bör begränsas att motsvara högst 50 procent av den kredit, som under ordnade former och med bättre förmånsrätt erhållits på öppna marknaden.

Där kommunen själv äger fastigheten och önskar anlita den statliga krediten, lär säkerheten vara betryggande. Där åter juridisk person är ägare, föreligger uppenbart viss risk för staten. Byrån har övervägt frågan om krav på kommunal borgen för statslånet men förkastat denna tanke; ett sådant krav skulle med säkerhet ingiva betänkligheter på kommunalt håll. I stället förordas sådant åtagande från kommunens sida beträffande bristande hyresbetalning, som gäller beträffande bostadsanskaffningslån för barnrika familjer (9 § kung. 512/1935). Vid sådant förhållande synes avsättning till riksfond ej böra föreskrivas.

I övrigt synas de i nämnda kungörelse lämnade föreskrifterna beträffande bostadsanskaffningslån i tillämpliga delar böra lända till efterrättelse jämväl vid förevarande långivning.

Stiftelser m. fl. Vad angår frågan om vem som skall stå såsom *ekonomisk bärare* av bostadsfastigheter för åldringar och änkor förutsätter byrån till en början, att det skall vara kommunen obetaget att själv ikläda sig därmed förbundna skyldigheter.

Vidare synas juridiska personer av allmännyttig karaktär — bolag, föreningar och stiftelser — kunna ifrågakomma för ändamålet. Beträffande sådana juridiska personer synes i tillämpliga delar böra gälla, vad i meranämnda kungörelse nr 512/1935 stadgas om erkända allmännyttiga bostadsföretag.

Bostadsförsörjningen för åldringar har sedan länge rönt uppmärksamhet från dels den filantropiska enskilda offervilligheten (donatorer m. fl.) och dels från ekonomiska företag, som velat trygga anställdas bostadsförsörjning på ålderdomen. Det synes, såsom redan nämnts, angeläget, att man ej försvagar sådan offervillighet eller sådana strävanden. I senare hänseendet förtjänar kanske särskilt beaktas de för vårt land karakteristiska fall, där stora bruk eller liknande företag äro för-

lagda till landsbygd och där de ofta äga väsentlig betydelse för en kommuns ekonomiska liv.

Byrån förordar därför, att man medgiver, att de ekonomiska prestationer, som enligt vad ovan anförts skola lämnas av kommun, må kunna, i samma omfattning och ordning samt i samverkan med kommun, lämnas jämväl av enskild, under förutsättning dock att kommunen åtager sig att dels svara för den lokala organisationen och kontrollen och dels lämna den garanti vid försummad hyresbetalning, som ovan berörts.

Hyressättningen. I fråga om hyressättningen och kontrollen härav synas böra tillämpas samma grundsatser, som gälla i fråga om barnrika familjers bostadsförsörjning, nämligen att standardhyror prövas och fastställas av statsorganet och tjäna såsom utgångspunkt för beräkning av de faktiskt utgående, lägre hyrorna. Därvid skall iakttagas, att de faktiska hyrorna understiga standardhyrorna med samma kvot, som statens och kommunens tillskott tillhopa representera i förhållande till fastighetsvärdet. Om nämnda tillskott sålunda motsvarar exempelvis 30 procent av fastighetsvärdet, böra de faktiska hyrorna också understiga standardhyrorna med likaledes 30 procent, eller något mindre; man har ju nämligen att vid hyressättningen taga hänsyn ej blott till fastighetskapitalets förräntning utan även till löpande kostnader för underhåll m. m.

Härvid synes dock — om man bortser från lägenheter, som upplåtits åt änkor med barn, för vilka löpande familjebidrag utgår — de faktiska hyrorna för de individuella lägenheterna ej behöva sättas i direkt relation till standardhyrorna för dessa utan en viss anpassning efter de boendes inkomstförhållanden kunna medgivas, dock endast så att summan av de faktiska hyrorna skall ställas i given relation till summan av standardhyrorna för hela fastigheten. Om sålunda summan av de faktiska hyrorna skall understiga summan av standardhyrorna med exempelvis 30 procent, bör hinder ej möta, att en hyresgäst i något bättre inkomstläge får vidkännas en hyra, som med allenast 25 procent understiger standardhyran för hans lägenhet, för så vitt nämligen motsvarande större förmån exempelvis 35 procent hyresnedsättning för annan likvärdig lägenhet, beredes annan hyresgäst i sämre inkomstläge. Såsom redan antytts, påkallas emellertid, enligt konstruktionen, löpande hyressättning för de individuella lägenheterna, där familjebidrag utgår för änkor med barn.

Lägenheternas storlek. Vad angår lägenheternas storlek — och kvalitet — synas i fråga om änkor med flera minderåriga barn än tre böra uppställas samma villkor som eljest, där fråga är om bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer (kung. nr 512/1935), det vill bland annat sägas, att kravet på två rum och kök såsom minimistandard bör upprätthållas. Möjligen i fall, där antalet minderåriga barn stannar vid tre och i allt fall, där det är lägre, synes ett mindre bostadsutrymme vara nöjaktigt.

I andra fall synes man i regel böra stanna vid ett rum och kök. Där fråga är om ensamstående eller gifta åldringar synes även lägenhetstypen rum med kokvrå kunna godtagas.

Större lägenheter än ett rum och kök synas — där ej fråga är om änkor med tre eller flera barn — endast böra medgivas i speciella fall. Särskilt tänker byrån på sådana ej ovanliga fall, där vuxen dotter — eller annan närstående — sammanbor med åldringar och har vårdnaden om dem.

Inneboende av främmande personer bör ej få förekomma. Däremot synes böra medgivas, att flera personer av samma kön sammanbo, jämväl om de ej äro föränade med familjeband, i vilket fall en efter de boendes antal avpassad lägenhetstyp bör kunna medgivas.

I regel böra två rum och kök vara maximum. Där bebyggda fastigheter inköpas eller där vid nybyggnad en ändamålsenlig planlösning så påkallar, synes dock hinder ej böra möta, att byggnad, varom fråga är, till mindre antal rymmer lägenheter upp till tre rum och kök.

Där lägenheter om mer än ett rum icke till äventyrs påkallas för nöjaktig bostadsförsörjning åt änkor med stor barnskara eller för flera sammanboende vuxna, synes de böra uthyras mot fastställd standardhyra.

Lägenheternas kvalitet. Lägenheterna böra vara av fullt tjänlig beskaffenhet. Hårutinnan synas dock i allmänhet icke böra uppställas några bestämda kvalifikationer — exempelvis jämförliga med dem, som gälla i fråga om barnrika familjer — utan en anpassning bör medgivas efter ortens nivå för lämpliga bostäder i allmänhet.

Såsom inom byrån framhållits, böra lägenheterna helst vara försedda med *värmetedning* eller annan jämförlig uppvärmningsanordning m. m. Kostnaden för sådan uppvärmning bör ingå såsom en del av hyran, detta till förebyggande av sådan överdriven individuell sparsamhet med bränsle, som kunde äventyra lägenhetens lämplighet såsom bostad.

I sammanhanget må jämväl understrykas önskvärdheten att man söker undvika dels större anhopning inom samma byggnadskomplex av ifrågavarande klientel och dels anordningar, som låte byggnaderna på ett för de boende kanske stötande sätt skilja sig från den övriga miljön.

Medelsbehovet. Vad slutligen angår medelsbehovet påkallas, vid bifall till vad här ifrågasatts, särskilt anslag för beredande av statsbidrag utan återbetalningsskyldighet. Medelsbehovet lär kunna uppskattas till 500 000 kronor för budgetåret 1938/1939. Anslaget lär böra utgå av skattemedel.

Medel till familjebidrag åt änkor med barn torde kunna utgå ur anslaget till sådant bidrag för barnrika familjer. För ändamålet redan föreslagna anslag för budgetåret 1938/1939, 1 450 000 kronor torde vid sådant förhållande behöva höjas med förslagsvis 25 000 kronor att utgå av skattemedel.

Slutligen torde lån, såsom ovan ifrågasatts, böra utgå ur en för ändamålet inrättad särskild lånefond, för vars bildande skulle påkallas för budgetåret 1938/1939 ett anslag, av reservationsanslags natur, till ett förslagsvis uppskattat belopp av 500 000 kronor att utgå av lånemedel.

I detta ärendes slutliga handläggning ha från statens byggnadslånebyrås sida deltagit, förutom undertecknade, byråns samtliga övriga ledamöter samt vid anbefallda samrådet från byggnadsstyrelsens sida, generaldirektören Leo och byggnadsrådet Hedqvist.

Undertecknad Bergström har med instämmande av ledamoten Karlén samt av herrar Leo och Hedquist avgivit särskilt yttrande, som utdrag ur byggnadslånebyråns protokoll utvisar.

Underdånigst

Kurt Bergström.

C.-R. Cramér.

*Utdrag ur protokoll, hållet vid Statens
byggnadslånebyrås sammanträde den
20 november 1937.*

Närvarande: Samtliga ledamöter samt herrar Leo och Hedqvist.

Ordföranden anförde, med instämmande av ledamoten Karlén, att byggnadslånebyråns utlåtande bort ha den lydelse, som framgår av bilagda skrivelse (*Bilaga A*).
Herrar Leo och Hedqvist förklarade sig biträda ordförandens mening.

In fidem:

C.-R. Cramér.

Justeras:

Kurt Bergström.

Bilaga A.

Till Konungen.

Genom beslut den 18 september 1937 har Kungl. Maj:t anbefallt statens byggnadslånebyrå att, gemensamt med byggnadsstyrelsen, verkställa utredning och senast den 15 november 1937 till Kungl. Maj:t avgiva förslag rörande statsunderstöd till kommuner och kommunala stiftelser för uppförande av bostäder åt åldringar och änkor. Vidare har genom remiss den 1 november 1937 till byrån överlämnats en den 13 oktober 1937 dagtecknad framställning från stadskollegiet i Göteborg — angående statsbidrag för uppförande av pensionshem — att tagas i övervägande vid utredningen.

Till fullgörande av Kungl. Maj:ts uppdrag får byggnadslånebyrån, efter anbefallt samråd med byggnadsstyrelsen, med återställande av remitterade framställningen, anföra följande.

Vad till en början angår *syftet* med de åtgärder, som enligt utredningsuppdraget ifrågasättas, lära delade meningar knappast råda därom, att detsamma är högeligen behjärtansvärt. Det torde finnas starkt fog för uppfattningen, att graden av ett samhälles omvårdnad om dess åldringar — liksom ock om änkor — är en mätare på samhällets allmänanda och kulturella nivå.

Konstateras må vidare, att bostadsförsörjningen, särskilt för åldringarnas vidkommande, utgör en central fråga i deras totala försörjningsproblem. Bostaden utgör ju visserligen städse för mindre bemedlade en tung utgiftspost i hushålls-

budgeten men torde, relativt sett, vara speciellt tyngande för åldringar. För deras vidkommande kunna en hel del andra utgiftsposter — kläder, föda m. m. — pressas samman lättare än för personer i yngre, arbetsför ålder, men så är icke i motsvarande grad fallet med bostadsutgiften, som därför, relativt sett, upptager ett bredare utrymme i deras utgiftsstat.

Hjälpklientel. För bedömande av lämpligheten av olika bostadssociala hjälpåtgärder, som i förevarande sammanhang kunna tänkas ifrågakomma, inställer sig till en början spørsmålet, vilka grupper inom samhället, som skulle omfattas av dem. Härutinnan göres i utredningsuppdraget ingen annan begränsning, än att åtgärderna skulle omfatta åldringar och änkor. Byrån föreställer sig, att man i allt fall har att på något sätt göra begränsningar med hänsyn till klienteletets *inkomstförhållanden*.

Den snävaste begränsningen, som praktiskt sett kunde tagas under överbäggande, vore väl, att åtgärderna allenast skulle avse personer, som åtnjuta *fattigvård*. Ehuru väl åtnjutande av åtminstone s. k. öppen fattigvård ej synes böra diskvalificera en person från här ifrågasatt bostadshjälp, synes det emellertid stridande mot allmänna grundsatser för bostadspolitiken och socialpolitiken i allmänhet att uppdraga en så snäv gräns. Erinras må, att någon liknande snäv gräns klart avböjts, i vad rör stödåtgärderna för barnrika familjers bostadsförsörjning.

Enligt sakens natur kunna personer, som omhändertagits av slutan fattigvård — på ålderdomshem — ju icke ifrågakomma i förevarande sammanhang, för så vitt icke beredandet åt dem av billig och eljest lämplig bostad skulle sätta dem i tillfälle att göra sig oberoende av dylik — slutan fattigvård.

Vad angår slutan fattigvård får byrån i detta sammanhang utan att närmare ingå på principfrågan inskränka sig till att erinra om den betydande reformering av våra ålderdomshem, som pågått särskilt under de två senaste decennierna.

En annan, något vidare begränsning, som kunde överbäggas, vore att låta klientelet, vad åldringar angår, omfatta dem, som inom den allmänna folkpensioneringen åtnjuta *tilläggs pension*. En sådan begränsning uteslöt emellertid en stor grupp små pensionstagare i allmän och enskild tjänst, vilka kanske i lika mån som folkpensionärerna dragas med bekymmer för sin bostadsförsörjning. Jämväl bör tagas i betraktande innehavare av egna, mindre livräntor eller annat mindre, sparat kapital samt s. k. *pauvres honteux*, kvinnliga och manliga, de senare ej att förglömma, eftersom de ej i samma grad som motsvarande kvinnliga klientel synas hava kommit i åtanke från den enskilda offervillighetens sida och ofta dragas med tynande ekonomiska svårigheter.

Byrån föreslår därför, att man i förevarande hänseende stannar vid samma begränsning, som gäller i fråga om åtgärder till främjande av barnrika familjers bostadsförsörjning, nämligen det allmänt hållna »*mindre bemedlade*».

Vad angår *åldersgränsen* för kategorien åldringar, synes det ligga nära till hands att uppställa åldersstrecket 67 år. Emellertid synes en så fix gräns ej behöva gälla obetingat. Erinras må sålunda exempelvis, att pensionsåldern i allmän tjänst i regel inträder vid uppnådda 65 år och, vad vissa kvinnliga befattningshavare angår, redan vid 60 år. Även vid allmän förslitenhet eller klen hälsa kan åldrighetens följder göra sig märkbara redan tidigare än vid 67 levnadsår.

Byrån ifrågasätter därför, att åldersstrecket i fråga sättas vid 65 år eller, om särskilda skäl föreligga, vid lägre ålder, dock lägst 60 år.

Vad angår åldriga *äkta makar* — som ur humanitär synpunkt särskilt förtjäna ihågkommas i ett dylikt sammanhang — synes den äldre av makarnas, vanligen väl mannens, ålder böra vara utslagsgivande.

Vad angår *änkor*, torde det, som för deras vidkommande konstituerar bostads-

och allmänna försörjningsproblem, förtjänta av omvårdnad från det allmännas sida, vanligen vara den omständigheten, att de ha att draga försorg om minderåriga barn. Emellertid må erinras, att änkor ofta belastas med ytterligare ett speciellt handicap i sina försörjningsmöjligheter, så till vida att de under äktenskapet icke ägnat sig åt förvärvsarbete och på den grund sedermera efter mannens frånfälle och vid något mera framskriden ålder ha svårare än unga att vinna inträde och fotfäste på arbetsmarknaden. Vid sådant förhållande synes för änkors vidkommande ej behöva uppställas några strikta förbehåll vare sig om försörjningsplikt mot minderåriga barn eller beträffande levnadsålder utan deras änkestånd i förening med att de ur inkomstsynpunkt äro hänförliga till mindre bemedlade få vara avgörande. Frågan om änkor med minderåriga barn avhandlas ytterligare längre fram.

Slutligen föreligga, så vitt kan bedömas, ej tillräckliga skäl att i förevarande sammanhang göra åtskillnad mellan *städer* och andra tätare bebyggda samhällen å ena sidan samt *landsbygd* å den andra. Likvisst må dock medgivas, att behov av åtgärder från det allmännas sida för åldringars och änkors bostadsförsörjning merendels icke på ren landsbygd torde göra sig gällande med samma styrka som i större befolkningscentra.

Byrån har — med hänsyn jämväl tagen dels till sina begränsade övriga arbetsuppgifter och därefter anpassade knappa personalutrustning och dels till den mycket korta utredningstiden — icke ansett det ankomma på byrån eller ens ha varit möjligt att förebringa någon närmare *statistisk utredning rörande storleken av de befolkningsgrupper*, vilka enligt här förslagsvis uppdragna gränslinjer kunde tänkas komma att omfattas av de ifrågasatta hjälpåtgärderna. Uppenbart är emellertid, att man i dylik stödverksamhet under alla förhållanden bör framgå utan alltför stark forcering och ställa åtgärderna på längre sikt. I allt fall torde de åtgärder, som kunna tänkas träffade under loppet av budgetåret 1938/1939, näppligen kunna omfatta mer än en jämförelsevis ringa del av hela klientelet.

Man läser — något som må särskilt starkt understrykas — böra utgå från, att de åtgärder, som nu kunna ifrågakomma, få betraktas såsom ett *försök*, där jämväl nya vägar framdeles efter vunnen erfarenhet kunna befinnas framkomliga och lämpliga.

Ej heller har byggnadslånebyrån ansett det ankomma på byrån att ingå i närmare *principiella bedömanden* av spörsmålet, huruvida och i vad mån de nu ifrågasatta hjälpåtgärderna böra systematiskt inordnas i andra sociala välfärdsanordningar för åldringars och änkors försörjning, enkannerligen fattigvården och folkpensioneringen, samt huruvida och i vilken utsträckning åtgärderna kunna komma att erbjuda klientelet tillägg till redan utgående sådana eller andra förmåner samt slutligen påverka fördelningen av hithörande bördor mellan stat och kommuner ävensom enskilda pensionsgivare och andra.

Då det emellertid får förutsättas, att statliga stödåtgärder på området, om de skola nå verklig effekt, ej kunna stanna vid rent organisativa anordningar utan måste bli av beskaffenhet att föranleda utgifter för statsverket, ligger det i öppen dag, att åtgärderna i vissa fall måste leda till ökade förmåner för klientelet utöver dem, som nu beredas genom folkpensionering eller fattigvård, och i en del fall komme att innebära ett övertagande från statens sida i viss utsträckning av kommunens bördor för sådan försörjning.

Byggnadslånebyrån inskränker sig på anförda skäl, utan att upptaga dessa vittutseende principfrågor till närmare bedömande, allenast till att konstatera dessa fakta och till att söka anvisa ur bostadssocial synpunkt ändamålsenliga *former* för en statlig stödverksamhet på området.

Självfallet är det härvid av vikt, att statens åtgärder ej försvaga utan snarare stimulera kommunernas egna strävanden på området.

Jämväl har beaktats, att statliga åtgärder på området ej heller böra försvaga vare sig arbetsgivares benägenhet att medverka till anställdas bostadsförsörjning på deras ålderdom eller den enskilda offervilligheten, som hittills kommit till uttryck i fråga om änkors och åldringars bostadsförsörjning.

För att tillgodose här berörda olika önskemål är det av synnerlig vikt, att stödåtgärderna göras smidiga och anpassningsdugliga för skiftande olika förhållanden, något som påkallas med hänsyn särskilt till hjälpbehovets omfattning i orten och kommunernas växlande ekonomiska bärkraft men även därtill, att klientelet inom ramen av mindre bemedlade likvisst kan komma att rymma en ganska bred latitud av inkomsttagare.

Byrån har, i den mån tiden för uppdraget det medgivit, sökt informera sig om vissa hjälpåtgärder, som träffats på området från kommunalt eller enskilt håll, bland annat i Stockholm och Göteborg samt i tvenne brukssamhällen på landsbygden (Hällefors och Bofors). Utan att vara i tillfälle att härutinnan lämna någon uttömmande redogörelse har byrån dock vid utformningen av sitt förslag beaktat härvid gjorda rön i avsikt att förslaget må kunna motsvara skäligen anspråk på smidig anpassningsduglighet.

Vissa hittillsvarande statliga stödåtgärder. Innan byrån går att pröva frågan, huru eventuella åtgärder i förevarande fall lämpligen kunde utformas, må i största korthet erinras om några principiella data beträffande den statliga stödverksamheten på bostadsfrågans område under senare tid. Härvid åsyftas dock endast åtgärder i städer och stadsliknande samhällen.

Att börja med har staten lämnat *statsbidrag av engångsnatur utan ränte- eller återbetalningsskyldighet* till främjande av bostadsbyggande. Så skedde i den år 1917 inaugurerade statliga bostadspolitik, som åsyftades att under då rådande allmänna bostadsbrist stimulera till smålägenhetsproduktionen. Byggnadskostnaderna voro högt uppdrivna men beräknades komma att falla; det motsedda prisfallet ansågs komma att föranleda given kapitalförlust för dem, som byggt under kristid. Statsbidraget avsåg att — helt eller delvis — täcka sådan befarad nödvungen kapitalavskrivning i framtiden. Verksamheten fortsatte till år 1922.

Vidare har staten främjat bostadsproduktion genom *lån*. Gemensamt för all hit-hörande långivning har varit att bereda byggnadsföretagaren tillgång till det med större risk förbundna och därför svårare anskaffade högre liggande lånekapitalet. En dylik långivning anordnades år 1920 genom inrättande av statens bostadslånefond. Den åsyftade — liksom ovan berörda bidragsverksamhet — att under då rådande bostadsbrist stimulera smålägenhetsproduktionen. Verksamheten fullföljdes ett decennium.

Principiellt har liknande förfarande — ehuru med andra, olika syften — tillämpats i fråga om 1933 års nybyggnadslån, 1935 års ombyggnadslån och 1937 års tertiärlån samt 1935 års bostadsanskaffningslån. Beträffande dessa olika former av statlig långivning må närmast hänvisas till byråns den 2 november 1937 avgivna förslag till anslagsaskanden för budgetåret 1938/1939.

Såväl ovan berörda statsbidrag som den statliga långivningen under olika former ha avsett att bereda viss *kapitaltillgång för produktion av bostäder*, vare sig det tillskjutna kapitalet skolas avskrivas eller förräntas och amorteras såsom lån. I båda fallen har förutsatts kapitaltillflöde på öppna marknaden. Framhållas må, att en bestämd åtskillnad gjorts mellan subvention och lån. Sålunda har räntan för lån, om än relativt låg i förhållande till risken, i allt fall motsvarat självkostnadsräntan för statens upplåning eller för andra tillgängliga statliga medel (rusdrycksmedelsfonden); i så måtto hava lånen ej inneburit en förtäckt subvention.

Sedan år 1935 lämnar staten — för mindre bemedlade barnrika familjers bostadsförsörjning — förutom nämnda bostadsanskaffningslån *löpande årliga hyresbidrag*, familjebidrag. Jämväl här må hänvisas till nämnda förslag till anslagsäskanden.

Ett gemensamt drag för alla dessa tre olika former av statligt stöd på bostadsmarknaden, nämligen 1) statsbidrag av engångsnatur utan ränte- eller återbetalningsskyldighet, 2) lån mot ränta och amortering samt 3) löpande hyresbidrag, har varit, att statens verksamhet bedrivits under nära samverkan med vederbörande *kommun*, som städse haft och har att sörja för den lokala organisationen och kontrollen samt i övrigt utgöra förmedlingsorgan gent emot staten. Nämnas må dock, att dessa förmedlingsuppgifter vid utlåningen ur statens bostadslånefond under verksamhetens senare skede kunde få ombesörjas även av därtill auktoriserade enskilda låneförmedlare (kooperativa sammanslutningar och egnahemsföreningar).

Vid långivningen ur statens bostadslånefond var *kommunen* — eller, i de undantagsfall sådant medgavs, den enskilda låneförmedlaren — *fullt betalningsskyldig* gent emot staten. När statlig bostadslångivning sedermera återupptogs år 1933, ansågs det, att kravet på sådan kommunal borgen skulle äventyra hela verksamheten. I stället har, till täckande av statens risk, beträffande såväl nybyggnadslån som ombyggnadslån och tertiärlån träffats den anordningen, vilken för övrigt tidigare såsom en supplerande anordning tillämpats redan vid utlåningen ur statens bostadslånefond genom enskilda låneförmedlare, nämligen att annuiteten för lånen innefattat en särskild kvot om en procent för avsättning till en riskfond, vilken återgår till låntagaren, i den mån den ej behöver anlitas.

Med avseende å bostadsanskaffningslånen har låneförmedlande kommunen (kung. 512/1935, 9 §) bland annat att »gent emot staten ansvara för den förlust, som kan uppkomma genom försummad hyresbetalning». Avsättning till riskfond förekommer ej beträffande sådana lån.

Stödverksamheten för barnrika familjer förutsätter till hela sin konstruktion — bland annat därför att familjebidragen utgå såsom viss efter barnantalet fixerad kvot av hyran — viss kontroll av hyrorna, vilket sker så, att statsorganet på förslag av det kommunala förmedlingsorganet, prövar och fastställer s. k. *standardhyror* (18 och följ. §§ kung. 512/1935).

Författningen i fråga medger, att familjebidrag kan utgå — utan sammankoppling av bostadsanskaffningslån för nybyggnad — för godkända lägenheter i redan befintliga hus.

Rörande kommunernas prestanda vid långivningen för barnrika familjer må framhållas, att kommunen dels skall ställa *tomtmark gratis* till förfogande och dels, om så erfordras, finansiera *toppkapitalet* (5 procent av byggnadskostnaden) utan rätt till ränta och amortering i vidare mån, än statsorganet medger.

Ekonomiska bärare av hithörande verksamhet äro av statsorganet prövade och erkända *allmännyttiga bostadsföretag*.

Kungörelsen i fråga (nr 512/1935) innehåller en hel del bestämmelser av *bostadssocial* natur, som direkt taga sikte på att verksamheten avser barnrika familjer.

Slutligen må nämnas, att samtliga här i korthet berörda statliga stödåtgärder äsyfta städer och tätare bebyggda samhällen men ej rena landsbygden.

Förslag till stödåtgärder.

För en statlig stödverksamhet till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade änkor och äldre synas tidigare träffade statliga anordningar i åtskilliga hänseenden kunna tjäna såsom förebild. Närmast torde härvid det direkt bostadssocialt inriktade systemet för främjande av barnrika familjers bostadsförsörjning böra komma i betraktande, med ändring givetvis i vad hithörande be-

stämmelser taga sikte just på barnrika familjer. I ett avseende innebär förslaget emellertid en mera principiell avvikelse från förebilden, nämligen i vad rör formen för statligt bidrag.

Kommunal medverkan. Att kommunal medverkan påkallas i *organisativt* hänseende vid den ifrågasatta statliga verksamheten liksom vid all tidigare verksamhet på bostadsområdet, lär vara uppenbart. Byrån ifrågasätter, huruvida icke pensionsnämnd och fattigvårdsstyrelse i mån av behov böra avgiva yttrande i fråga om valet av klientel. Vidare synes det riktigt att vid granskning av vederbörande räkenskaper och förvaltning deltaga minst en av kommunen utsedd revisor.

Vad åter angår frågan om *ekonomisk* medverkan från kommunens sida, synes sådan i regel böra fordras av minst samma omfattning som i fråga om motsvarande åtgärder för barnrika familjer. Uppenbart är nämligen, att åtgärderna avse ett område, där i normala fall kommunen närmast är ansvarig. I den mån staten träder hjälpende emellan, torde kommunens bördor lättas.

Såsom allmän oefftergivlig regel synes böra uppställas kravet på, att kommunen ansvarar för att lämplig *tomtmark* gratis ställes till förfogande. Flera skäl tala för en sådan anordning. Att börja med är markfrågan — en i och för sig givetvis mycket viktig angelägenhet — ett spörsmål, som i eminent grad påkallar ett lokalt bedömande och där kommunen har de bästa förutsättningarna att inom ramen av sin allmänna kommunal- och bostadspolitik träda stödjande emellan. Vidare lär markvärdet inom kommunerna åtminstone i stora drag stå i lämplig relation till kommunernas ekonomiska bärkraft; ju mindre denna bärkraft är, desto mindre tyngande torde också denna ekonomiska prestation bli för kommunen.

Där bebyggd fastighet inköpes, bör kommunen svara för att ett kontantbelopp, motsvarande tomtvärdet, ställes till förfogande utan återbetalningsskyldighet.

Vidare förordar byrån, att kommunen i regel skall svara för ytterligare en *kontantinsats* om minst fem procent av fastighetsvärdet.

Denna senare insats synes böra kunna jämkas såväl uppåt som nedåt med hänsyn tagen till kommunens ekonomiska bärkraft och till graden av hjälpbehovet hos klientelet. Det synes kunna överlätas åt statsorganet att, efter underhandling med det kommunala förmedlingsorganet, härom fatta beslut.

En viss maximering — i förevarande verksamhet — av kommunens sammanlagda kapitalinsats följer av en huvudregel om högst 40 procent total kapitalnedskrivning, vilken regel angives nedan i samband med frågan om statens bidrag.

Det kan antagas, att kommunens ekonomiska insatser — där icke ifrågasatta jämkningar av kontantinsatsen förekomma — tillhoppa komma att motsvara ungefär 15 procent av fastighetsvärdet. Redan med hänsyn till tomtvärdenas växlingar kan emellertid nämnda del givetvis komma att motsvara en något högre kvot i större och mera bärkraftiga kommuner, enkannerligen de stora städerna.

Statens medverkan. Såsom nämnts lär statens medverkan ej kunna stanna vid rent organisativa åtgärder utan böra innebära ekonomiskt stöd. Sådant stöd synes böra utgå såsom lån och bidrag.

Vad först angår *bidrag* lär man närmast ha att välja mellan endera av de former, som hittills förekommit, nämligen engångsbidrag eller löpande årliga bidrag.

Innan byrån går att behandla denna fråga, må först beröras ett principspörsmål, nämligen frågan huruvida man i denna verksamhet bör bygga *nya* bostäder eller anlita redan *befintliga* lägenheter.

Härvid kommer i betraktande, att den för mindre bemedlade vanligaste lägenhetstypen i största delen av Sverige hittills varit ett rum och kök; vårt kanske största bostadssociala önskemål är att för familjer ernå en större lägenhetstyp, åtminstone om två rum och kök. Utvecklingen går otvivelaktigt i sådan riktning

och den främjas härvid av positiva strävanden från det allmännas sida, närmast i vad rör bostadsförsörjningen för barnrika familjer. I den mån dessa det allmännas strävanden leda till resultat samt utvecklingen eljest går i önskvärd riktning, kunde man förvänta en minskad efterfrågan på lägenhetstypen ett rum och kök.

Såsom bostad åt ensamstående eller gifta åldringar och även för änkor med två å tre minderåriga barn kan emellertid denna lägenhetstyp anses bostadssocialt nöjaktig.

Då det kan synas mindre ändamålsenligt, att det allmänna i sina bostadssociala strävanden skulle främja nyproduktion av en lägenhetstyp, som man eljest anser mindre önskvärd, kunde det kanske te sig mest rationellt, att det allmänna i förevarande sammanhang sökte att, till förmån för änkor och åldringar, utnyttja befintliga smålägenheter om ett rum och kök genom beredande av löpande hyresbidrag för *enstaka lägenheter* på öppna hyresmarknaden.

Byrån har emellertid ansett sig böra avstyrka en sådan anordning, väsentligen av två skäl. Främst kommer härvid i betraktande, att man genom att tillskapa en mera betalningskraftig efterfrågan på dylika smålägenheter — all kontroll till trots — näppeligen kunde undgå att påverka den allmänna hyresnivån för dylika smålägenheter i uppåtgående riktning. Värdet av ett hyresbidrag från det allmännas sida skulle då knappast komma de boende till godo. Vidare vore en verkligt effektiv kontroll knappast möjlig.

Vad sålunda anförts behövde emellertid ej utgöra hinder för att i fall, där så visade sig kunna ske, *hela fastigheter* med redan befintliga hus av lämplig typ inköptes och användes till förevarande ändamål. Särskilt kunde måhända inköp av befintliga byggnader ifrågakomma, där fråga vore om hus med mindre antal lägenheter.

Vid dylika köp kunde man uppenbarligen bortse från en del bostadssociala krav, som skola beaktas i fråga om barnrika familjers bostadsförsörjning och som taga direkt sikte på barnen, exempelvis tillgång till lekplatser. Byrån vill därmed givetvis på intet sätt göra sig till tolk för uppfattningen, att man beträffande åldringars bostadsförsörjning skulle låta sig åtnöja med dåliga bostäder. Lägenheter-
nas storlek och beskaffenhet behandlas närmare i det följande. Det behöver knappast nämnas, att i gång varande ålderdomshem icke borde ifrågakomma till inköp för ändamålet.

I andra fall åter torde det naturliga vara, att man i dylika liksom i andra bostadssociala reformsträvanden söker tillgodose det sig yppande bostadsbehovet genom *nyproduktion* av bostäder.

Framhållas må till synes, att verksamheten är att betrakta såsom ett försök; erfarenheten lärers ganska snart komma att utvisa, huruvida och i vad mån de två olika vägarna äro framkomliga och lämpliga. Kanhända kommer det att visa sig, exempelvis att nybyggnad är att föredraga i stora städer med höga tomtvärden och tydlig tendens till citybildning liksom ock i bruks- och liknande samhällen med allmänt knapp bostadstillgång, under det att inköp kan vara lämpligt i vissa städer, där smärre bostadshus äro övervägande och tillgången på smålägenheter är förhållandevis god.

I avvaktan på erfarenhetsrön om de olika vägarnas lämplighet torde den förordade försöksverksamheten ej få sådan omfattning, att den kan märkbart påverka den allmänna bostadsutvecklingen. Vid sådant förhållande torde frågan närmast kunna bedömas snarare ur aktuell lämplighetssynpunkt än ur synpunkten av stora principiella framtidsperspektiv på lång sikt.

Givet är emellertid, att man bör tillse, å ena sidan att man ej genom nyproduk-

tion främjar tillkomsten av ett lägenhetsbestånd, som inom skönjbar framtid kan finnas överflödigt eller eljest olämpligt, och å andra sidan att man ej vid inköp av befintliga bostadshus konserverar ett bostadsbestånd, som eljest snart nog borde och komme att försvinna.

Vidare är det högeligen önskvärt, att behövliga åtgärder för barnrika familjers bostadsförsörjning icke eftersättas till förmån för bostadsbyggande för åldringar.

Här berörda önskemål synas vara av den vikt, att de böra komma till uttryck i författning i ämnet.

Såväl vid inköp av bebyggd fastighet som vid uppförande av nytt bostadshus är givetvis den erforderliga kapitalinvesteringen den mest trängande ekonomiska frågan, enkannerligen i vad rör åstadkommandet av det toppkapital, som ej utan vidare låter sig anskaffa i låneväg. Erinras må, att särskilt vid nyproduktion dylikt toppkapital betingar höga räntor, där byggherren nödgas anlita kredit.

Med hänsyn härtill synes det, som om den mest ändamålsenliga och effektiva — samt för övrigt även den mest stimulerande — formen för statsbidrag vore sådan kapitalinsats av engångsnatur. En sådan skulle, bättre än löpande bidrag, sätta in just på den ömma punkten och direkt bringa denna fråga till en lösning och på samma gång genom kapitalavskrivningar kunna erbjuda de boende hyreslättnader av i stort sett enahanda beskaffenhet som löpande årliga hyresbidrag.

Rörande storleken av dylikt statligt engångsbidrag ifrågasätter byrån, att det samma i regel må högst motsvara värdet av kommunens insats (tomt och kontantkapital tillhopa) samt högst 15 procent av fastighetsvärdet.

Beträffande hårt skattetyngda kommuner synas emellertid dessa båda gränser kunna få överskridas, dock att statsbidraget i intet fall må överstiga 25 procent av fastighetsvärdet.

Tillika synes böra uppställas såsom allmän regel, att staten i intet fall genom statsbidraget medverkar till större sammanlagd nedskrivning av fastighetsvärdet än 40 procent. I den mån större nedskrivning enligt ovan förordade regler skulle ifrågakomma, synes nämligen ett sådant förhållande häntyda på att man åsyftar ett hjälpklientel, som rätteligen bör omhändertagas på ålderdomshem.

Om man bortser från medgivna undantagsregler angående jämkningar av kommunens och statens insatser skulle fastighetsvärdet i allmänhet nedskrivas med ungefär 30 procent, vilket medgäve en nedskrivning av hyrorna med ungefär samma kvot. Byrån återkommer härtill nedan.

Statsbidraget bör av statsorganet kunna förklaras vara förfallet till återbetalning, om fastigheten avyttras eller användes för annat ändamål eller om ägaren eljest åsidosätter uppställda villkor. För sådant ändamål synes bidraget böra säkerställas av inteckning med förmånsrätt närmast efter det statslån, som nedan beröres.

Löpande familjebidrag. Vad angår *änkor med minderåriga barn* synas dessa böra kunna påräkna ytterligare bidrag utöver den allmänna hyresminskning, som genom här berörda hjälpåtgärder skulle kunna beredas dem. Byrån föreslår, att i sådana fall får utgå jämväl löpande familjebidrag enligt samma grunder som för barnrika familjer, dock att skalan vidgas till att omfatta även ett och två barn med respektive 10 och 20 procents familjebidrag för år.

Medel till sådana familjebidrag synas böra utgå ur samma anslag, som anvisas för ändamålet samt i övrigt huvudsakligen enligt bestämmelserna i kungörelsen i ämnet (nr 512/1935).

För *änkor med tre eller flera barn* synes bostadsförsörjningen helst böra ordnas i den ordning, som förutsättes beträffande barnrika familjer i allmänhet (kung. 512/1935). Så bör i regel vara fallet i stora kommuner, där behov lär finnas av

båda hjälpformerna. Såsom ovan framhållits böra icke åtgärderna för änkor och åldringar få inkräkta på åtgärderna för barnrika familjer.

I smärre kommuner åter, där behov och utrymme kanske ej föreligga för båda hjälpformerna, synes bostadsförsörjningen för änkor med tre eller flera barn kunna ske genom en kombination av här föreslagna hjälpatgärder och av hjälp-åtgärderna för barnrika familjer.

Änkor med barn skulle sålunda för sin bostadsförsörjning komma i åtnjutande av förmåner i två olika vägar, nämligen i form av dels allmän avskrivning å hyran och dels löpande familjebidrag. Den förra förmånen skulle enligt föreliggande förslag kunna motsvara inemot 40 procent av standardhyran. Familjebidraget åter skulle — vid bifall till vad byrån i sina förslag till anslagsaskanden för nästa budgetår förordat — kunna stiga till 70 procent av samma hyror. Summan skulle alltså till och med kunna tänkas överstiga hyran, något som givetvis bör förebyggas genom lämpligt förbehåll angående jämkning nedåt av familjebidraget. Kvar stode emellertid möjligheten, enligt förslaget, att det allmännas hjälp skulle kunna motsvara hela hyran.

En sådan möjlighet skulle dock kunna föreligga allenast i fall, där dels stat och kommun tillskjutit maximum för kapitalavskrivning och dels antalet minderåriga barn vore sex eller högre. Det skulle alltså röra sig om en i verkligheten säkert sällsynt kombination av ytterlighetsfall. Tillika kan ifrågasättas, om en mindre bemedlad änka med sex eller flera minderåriga barn över huvud taget mäktar bidraga till sin och de sinas bostadsförsörjning och om ej det allmänna i allt fall måste träda hjälpende emellan med minst ett belopp, som motsvarar hyra för nöjaktig bostad.

Lån. Vid en nedskrivning av fastighetsvärdet, som här ifrågasättes och som torde stanna vid ungefär 30 procent, skapas uppenbarligen ganska goda förutsättningar att i övrigt finansiera fastigheterna på öppna marknaden. Enligt byråns mening böra sådana möjligheter också utnyttjas. Emellertid är det angeläget, att finansieringen i låneväg ordnas på fullt betryggande sätt och att svävande, osäkra krediter ej behöva tillgripas. Under sådana förhållanden synes det lämpligt, att staten öppnar möjlighet till *lån* med förmånsrätt efter primär- och eventuellt, välordnad sekundärkredit på öppna marknaden.

Sådana lån synas — tillhoppa med statsbidraget — få motsvara högst 35 procent av fastighetsvärdet och skola säkerställas av inteckning inom högst 80 procent av samma värde, vilket i sin tur skall vara prövat och godkänt av statsorganet. Vidare ifrågasättes, om icke statslånet bör begränsas att motsvara högst 50 procent av den kredit, som under ordnade former och med bättre förmånsrätt erhållits på öppna marknaden.

Där kommunen själv äger fastigheten och önskar anlita den statliga krediten, lär säkerheten vara betryggande. Där åter juridisk person är ägare, föreligger uppenbart viss risk för staten. Byrån har övervägt frågan om krav på kommunal borgen för statslånet men förkastat denna tanke; ett sådant krav skulle med säkerhet ingiva betänkligheter på kommunalt håll. I stället förordas sådant åtagande från kommunens sida beträffande bristande hyresbetalning, som gäller beträffande bostadsanskaffningslån för barnrika familjer (9 § kung. 512/1935). Vid sådant förhållande synes avsättning till riskfond ej böra föreskrivas.

I övrigt synas de i nämnda kungörelse lämnade föreskrifterna beträffande bostadsanskaffningslån i tillämpliga delar böra lända till efterrättelse jämväl vid förevarande långivning.

Stiftelser m. fl. Vad angår frågan om vem som skall stå såsom *ekonomisk bärare* av bostadsfastigheter för åldringar och änkor förutsätter byrån till en början, att

det skall vara kommunen obetaget att själv ikläda sig därmed förbunda skyldigheter.

Vidare synas juridiska personer av allmännyttig karaktär — bolag, föreningar och stiftelser — kunna ifrågakomma för ändamålet. Beträffande sådana juridiska personer synes i tillämpliga delar böra gälla, vad i meranämnda kungörelse nr 512/1935 stadgas om erkända allmännyttiga bostadsföretag.

Bostadsförsörjningen för åldringar har sedan länge rönt uppmärksamhet från dels den filantropiska enskilda offervilligheten (donatorer m. fl.) och dels från ekonomiska företag, som velat trygga anställdas bostadsförsörjning på ålderdomen. Det synes, såsom redan nämnts, angeläget, att man ej försvagar sådan offervillighet eller sådana strävanden. I senare hänseendet förtjänar kanske särskilt beaktas de för vårt land karakteristiska fall, där stora bruk eller liknande företag äro förlagda till landsbygd och där de ofta äga väsentlig betydelse för en kommuns ekonomiska liv.

Byrån förordar därför, att man medgiver, att de ekonomiska prestationer, som enligt vad ovan anförts skola lämnas av kommun, må kunna, i samma omfattning och ordning samt i samverkan med kommun, lämnas jämväl av enskild, under förutsättning dock att kommunen åtager sig att dels svara för den lokala organisationen och kontrollen och dels lämna den garanti vid försummad hyresbetalning, som ovan berörts.

Hyressättningen. I fråga om hyressättningen och kontrollen härav synas böra tillämpas samma grundsatser, som gälla i fråga om barnrika familjers bostadsförsörjning, nämligen att standardhyror prövas och fastställas av statsorganet och tjäna såsom utgångspunkt för beräkning av de faktiskt utgående, lägre hyrorna. Därvid skall iakttagas, att de faktiska hyrorna understiga standardhyrorna med samma kvot, som statens och kommunens tillskott tillhopa representera i förhållande till fastighetsvärdet. Om nämnda tillskott sålunda motsvarar exempelvis 30 procent av fastighetsvärdet, böra de faktiska hyrorna också understiga standardhyrorna med likaledes 30 procent, eller något mindre; man har ju nämligen att vid hyressättningen taga hänsyn ej blott till fastighetskapitalets förräntning utan även till löpande kostnader för underhåll m. m.

Härvid synes dock — om man bortser från lägenheter, som upplåtits åt änkor med barn, för vilka löpande familjebidrag utgår — de faktiska hyrorna för de individuella lägenheterna ej behöva sättas i direkt relation till standardhyrorna för dessa utan en viss anpassning efter de boendes inkomstförhållanden kunna medgivas, dock endast så att summan av de faktiska hyrorna skall ställas i given relation till summan av standardhyrorna för hela fastigheten. Om sålunda summan av de faktiska hyrorna skall understiga summan av standardhyrorna med exempelvis 30 procent, bör hinder ej möta, att en hyresgäst i något bättre inkomstläge får vidkännas en hyra, som med allenast 25 procent understiger standardhyran för hans lägenhet, för så vitt nämligen motsvarande större förmån, exempelvis 35 procent hyresnedsättning för annan likvärdig lägenhet, beredes annan hyresgäst i sämre inkomstläge. Såsom redan antytts, påkallas emellertid, enligt konstruktionen, löpande hyressättning för de individuella lägenheterna, där familjebidrag utgår för änkor med barn.

Lägenheternas storlek. Vad angår lägenheternas storlek — och kvalitet — synas i fråga om änkor med flera minderåriga barn än tre böra uppställas samma villkor som eljest, där fråga är om bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer (kung. nr 512/1935), det vill bland annat säga, att kravet på två rum och kök såsom minimistandard bör upprätthållas. Möjligen i fall, där antalet

minderåriga barn stannar vid tre och i allt fall, där det är lägre, synes ett mindre bostadsutrymme vara nöjaktigt.

I andra fall synes man i regel böra stanna vid ett rum och kök. Där fråga är om ensamstående eller gifta åldringar synes även lägenhetstypen rum med kök-vrå kunna godtagas.

Större lägenheter än ett rum och kök synas — där ej fråga är om änkor med tre eller flera barn — endast böra medgivas i speciella fall. Särskilt tänker byrån på sådana ej ovanliga fall, där vuxen dotter — eller annan närstående — sammanbor med åldringar och har vårdnaden om dem.

Inneboende av främmande personer bör ej få förekomma. Däremot synes böra medgivas, att flera personer av samma kön sammanbo, jämväl om de ej äro för-nade med familjeband, i vilket fall en efter de boendes antal avpassad lägenhets-typ bör kunna medgivas.

I regel bör två rum och kök vara maximum. Där bebyggda fastigheter inköpas eller där vid nybyggnad en ändamålsenlig planlösning så påkallar, synes dock hinder ej böra möta, att byggnad, varom fråga är, till mindre antal rymmer lägenheter upp till tre rum och kök.

Där lägenheter om mer än ett rum icke till äventyrs påkallas för nöjaktig bostadsförsörjning åt änkor med stor barnskara eller för flera sammanboende vuxna, synes de böra uthyras mot fastställd standardhyra.

Lägenheternas kvalitet. Lägenheterna böra vara av fullt tjänlig beskaffenhet. Härutinnan synas dock i allmänhet icke böra uppställas några bestämda kvalifikation — exempelvis jämförliga med dem, som gälla i fråga om barnrika familjer — utan en anpassning böra medgivas efter ortens nivå för lämpliga bostäder i allmänhet.

Såsom allmän regel synes dock böra upprätthållas kravet på att lägenheterna äro försedda med *värmeledning* eller annan jämförlig uppvärmningsanordning och att kostnaden för uppvärmning alltid ingår såsom en del av hyran, detta till förebbyggande av sådan överdriven individuell sparsamhet med bränsle, som kunde äventyra lägenhetens lämplighet såsom bostad.

I sammanhanget må jämväl understrykas önskvärdheten, att man söker undvika dels större anhopning inom samma byggnadskomplex av ifrågavarande klientel och dels anordningar, som låte byggnaderna på ett för de boende kanske stötande sätt skilja sig från den övriga miljön.

Medelsbehovet. Vad slutligen angår medelsbehovet påkallas, vid bifall till vad här ifrågasatts, särskilt anslag för beredande av statsbidrag utan återbetalnings-skyldighet. Medelsbehovet lär kunna uppskattas till 500 000 kronor för budgetåret 1938/1939. Anslaget lär böra utgå av skattemedel.

Medel till familjebidrag åt änkor med barn torde kunna utgå ur anslaget till sådant bidrag för barnrika familjer. För ändamålet redan föreslagna anslag för budgetåret 1938/1939, 1 450 000 kronor, torde vid sådant förhållande behöva höjas med förslagsvis 25 000 kronor att utgå av skattemedel.

Slutligen torde lån, såsom ovan ifrågasatts, böra utgå ur en för ändamålet inrättad särskild lånefond, för vars bildande skulle påkallas för budgetåret 1938/1939 ett anslag, av reservationsanslags natur, till ett förslagsvis uppskattat belopp av 500 000 kronor att utgå av lånemedel.

Uppgifter till 1938 års pensionärbostadssakkunniga

Bilaga B.

från stad
..... köping i län angående de personer inom
..... kommun

kommunen, vilka åtnjuta tilläggspension enligt lagen om allmän folkpensionering (i det följande benämnda **tilläggspensionärer**).

I. Antal tilläggspensionärer :	M ä n					K v i n n o r					Total-summa
	gifta med		änk- lingar	övriga ogifta	Summa	gifta med		änkor	övriga ogifta	Sum- ma	
	till- läggs- pen- sionär	icke till- läggs- pen- sionär				till- läggs- pen- sionär	icke till- läggs- pen- sionär				
a) pensionärer, vilka ej erhålla annan hjälp från det allmänna än tilläggspensionen ..											
b) pensionärer, vilka äro intagna å vårdhem eller å annan anstalt, där kommunen bestrider vårdavgiften											
c) pensionärer, vilka icke äro intagna å vårdhem el. dyl. men mera regelbundet erhålla annan fattigvårdshjälp											
d) pensionärer, vilka erhålla kommunalt pensionstillägg											
Summa											
II. Bostadsuppgifter för tilläggspensionärer, vilka ej äro intagna å vårdhem el. dyl. men mera regelbundet erhålla annan hjälp av fattigvården eller åtnjuta kommunalt pensions-tillägg (sålunda önskas i detta moment uppgifter endast för personer, tillhörande grupperna c) och d) enl. uppdelningen i moment I)											
1) boende i hus eller bostadslägenhet, som äges av pensionären eller dennes make..											
2) boende i hus eller lägenhet, som hyres av pensionären eller dennes make											
3) inneboende hos andra än anhöriga											
4) inneboende hos anhöriga											
Summa											

III. Beräknade genomsnittskostnader per år för bostad (inkl. värme)

för tilläggs-pensionärer:

- 1) intagna å vårdhem (det allmännas kostnader för bostaden)
- 2) förhyrande egen bostad om
- 1 rum
- 1 rum och kök eller kokvrå
- 2 rum och kök eller kokvrå
- 3) inneboende hos andra anhöriga
- del i 1 rum
- 1 eget rum

för äkta makar per par kr.	för övriga per person kr.

- IV. Till vilket belopp beräknas i medeltal per år hjälpen från fattigvården uppgå för de personer, vilka tillhöra grupperna c) och d) enligt uppdelningen i moment I? För äkta makar per par kronor; för övriga per person kronor. Hur stor del därav kan antagas lämnad såsom hyreshjälp? För äkta makar per par kronor; för övriga per person kronor.
- V. Därest kommunalt pensionstillägg lämnas (grupp I d.), huru stort per år är tillägget? För äkta makar per par högst kronor, i medeltal kronor; för övriga per person högst kronor, i medeltal kronor.
- VI. Finnes inom kommunen av densamma anordnade eller understödda bostäder för äldre eller änkor? Om denna fråga besvaras med ja, torde närmare uppgifter om antalet lägenheter och dessas storlek, hyresberäkning, kommunens kostnader o. d. lämnas i särskild bilaga.
- VII. Finnes anledning antaga, att nämnvärt antal tilläggs-pensionärer eller andra äldre av ekonomiska skäl nödgas bo i hygieniskt mindervärdiga bostäder eller eljest under sådana förhållanden, att samhälleliga åtgärder för beredande av bostäder till reducerade hyror åt personer, tillhörande dessa kategorier, synas påkallade? För vilket antal personer beräknas i så fall dylika åtgärder böra beräknas? äkta makar, änklingar och änkor med hemmavarande minderåriga barn, ensamstående män och ensamstående kvinnor. Ha dylika åtgärder inom Eder kommun planerats?
- VIII. Huru många änkor, som ej åtnjuta tilläggs-pension, äro för närvarande a) intagna å vårdhem eller liknande anstalt? b) eljest mera regelbundet hjälpta av fattigvården Huru många av dem ha hemmavarande minderåriga barn? Till vilket belopp beräknas i medeltal per år hjälpen från fattigvården uppgå, för änkor med hemmavarande minderåriga barn kronor, för övriga änkor kronor. Anses behov föreligga av åtgärder för beredande av billiga bostäder åt dessa änkor? Äro dylika åtgärder planerade?
- IX. Finnas industri- eller andra enskilda företag, som lämna pension till nämnvärt antal f. d. anställda i arbetare- eller liknande ställning inom kommunen? Om så är fallet, huru många erhålla dylik pension? äkta par, ensamstående män och ensamstående kvinnor. Vid vilken ålder och med vilka belopp per år erhålles i regel pension?
- X. Ha enskilda företag vidtagit åtgärder för beredande av bostäder för inom kommunen f. d. anställda i arbetare- eller liknande ställning?

Övriga upplysningar, som kommunen önskar lämna i samband med utredningen, torde lämnas i bilaga.

den 1938.

Förteckning över de i representativundersökningen ingående kommunerna.

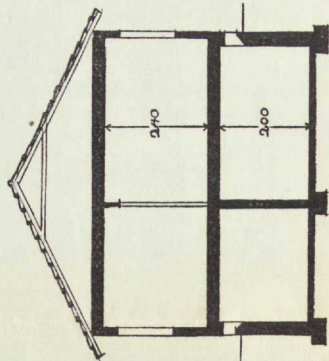
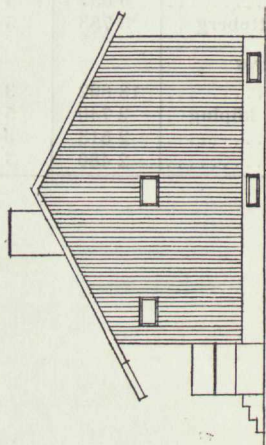
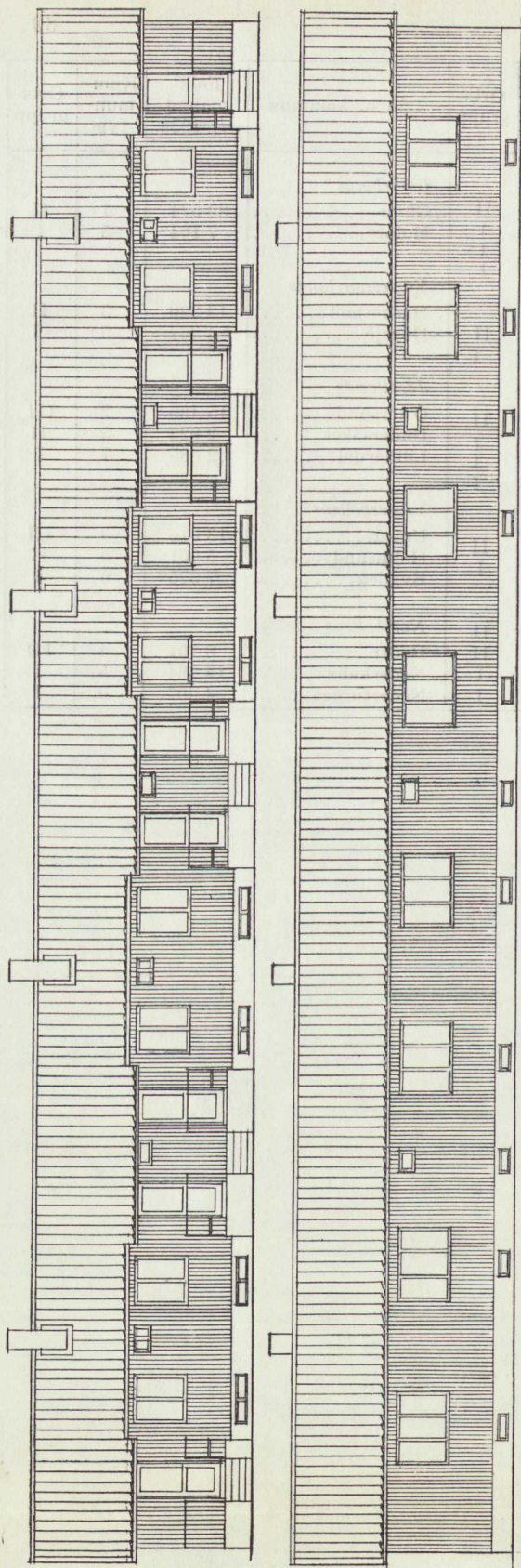
Anm. Kommuntypen angives sålunda:

Städer med 30 000—100 000 inv.....	1
» » 15 000— 30 000 »	2
» » 8 000— 15 000 »	3
» » högst 8 000 »	4
industrikommuner.....	5
blandade kommuner.....	6
jordbrukskommuner.....	7

Ortsgruppen angives enligt pensionsstyrelsens ortsgruppering.

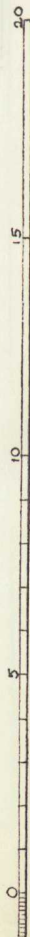
Län o. kommun	Folk- mängd 1/1 1938	Kom- mun- typ	Orts- grupp	Län o. kommun	Folk- mängd 1/1 1938	Kom- mun- typ	Orts- grupp
<i>Stockholms</i>				<i>Gotlands</i>			
Sundbyberg.....	9 098	3	III	Visby.....	11 673	3	II
Rimbo.....	2 055	5	I	Slite köping.....	1 926	5	I
<i>Uppsala</i>				<i>Blekinge</i>			
Uppsala.....	36 547	1	II	Karlshamn.....	10 019	3	II
Älvkarleby.....	8 548	5	I	Asarum.....	7 282	5	I
Västland.....	2 636	6	I	Ringamåla.....	1 457	6	I
<i>Södermanlands</i>				<i>Kristianstads</i>			
Eskilstuna.....	38 044	1	II	Hässleholm.....	3 549	4	I
S:t Nikolai.....	5 276	5	II	Tomelilla köping..	2 857	5	I
Lilla Malma.....	1 082	7	I	Österslöv.....	1 266	7	I
<i>Östergötlands</i>				<i>Malmöhus</i>			
Norrköping.....	68 474	1	II	Lund.....	26 475	2	II
Motala.....	6 613	4	I	Höganäs.....	6 843	4	I
Motala lk.....	9 718	5	I	Höör.....	3 519	5	I
Gryt.....	2 097	6	I	Anderslöv.....	2 082	6	I
<i>Jönköpings</i>				<i>Hallands</i>			
Nässjö.....	9 750	3	II	Varberg.....	9 984	3	II
Värnamo.....	5 152	4	I	Enslöv.....	3 957	5	I
Mariannelunds köping.....	1 474	5	I	<i>Göteborgs o. Bohus</i>			
<i>Kronobergs</i>				Mölnadal.....	16 368	2	II
Växjö.....	9 898	3	II	Strömstad.....	3 004	4	II
Aringsås.....	3 191	5	I	Svenneby.....	1 232	5	I
Södra Sandsjö....	2 445	6	I	Bro.....	2 659	6	I
<i>Kalmar</i>				<i>Älvsborgs</i>			
Kalmar.....	21 059	2	II	Trollhättan.....	15 712..	2	II
Oskarshamn.....	8 571	3	II	Ämål.....	6 900	4	II
Virserum.....	3 640	5	I	Kinna.....	4 265	5	I
				Vassända-Naglum	5 162	5	I
				Högsäter.....	1 753	7	I

Län o. kommun	Folk- mängd 1/1 1938	Kom- mun- typ	Orts- grupp	Län o. kommun	Folk- mängd 1/1 1938	Kom- mun- typ	Orts- grupp
<i>Skaraborgs</i>				<i>Gävleborgs</i>			
Lidköping.....	11 202	3	II	Gävle.....	39 574	1	II
Tidaholm.....	4 307	4	I	Hofors.....	7 164	5	I
Stenstorp.....	1 057	5	I				
Forshem.....	1 662	6	I	<i>Västernorrlands</i>			
<i>Värmlands</i>				Härnösand.....	12 220	3	II
Kristinehamn.....	13 187	3	II	Högsjö.....	4 367	5	I
Frykerud.....	2 434	7	I				
<i>Örebro</i>				<i>Jämtlands</i>			
Örebro.....	46 406	1	II	Östersund.....	15 486	2	III
Nora.....	2 779	4	I	Undersåker.....	2 923	5	II
Ljusnarsberg.....	7 763	5	I	Lillhärdal.....	2 035	7	I
Nysund.....	2 230	7	I				
<i>Västmanlands</i>				<i>Västerbottens</i>			
Köping.....	6 652	4	II	Umeå.....	13 016	3	III
Skinnskatteberg ..	3 783	5	I	Holmsund.....	5 001	5	II
<i>Kopparbergs</i>				Bygdeå.....	7 375	6	I
Falun.....	13 692	3	II	<i>Norrbotlens</i>			
Borlänge köping..	2 740	5	II	Boden.....	6 791	4	III
Floda.....	2 513	6	I	Nederkalix.....	14 284	5	I
Lima.....	2 480	7	I	Nedertorneå.....	4 607	6	I

Lägenheter på ett rum och kök.

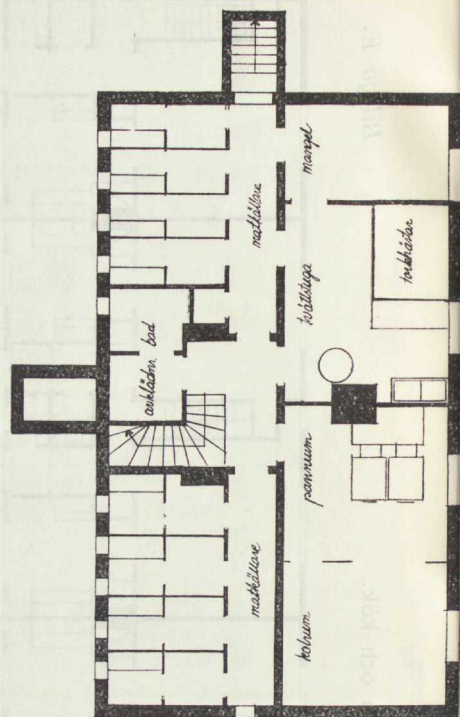
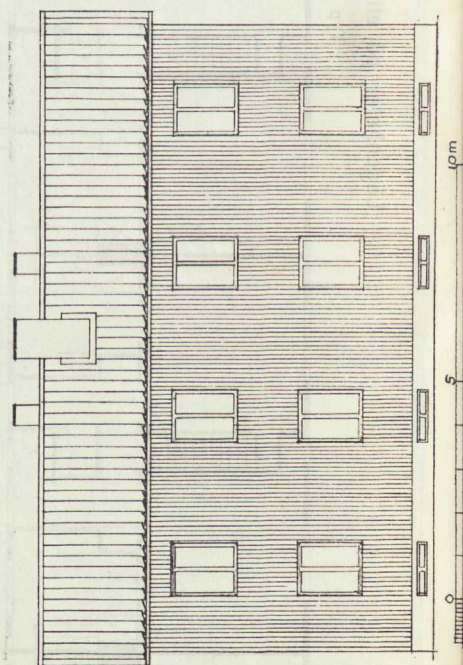
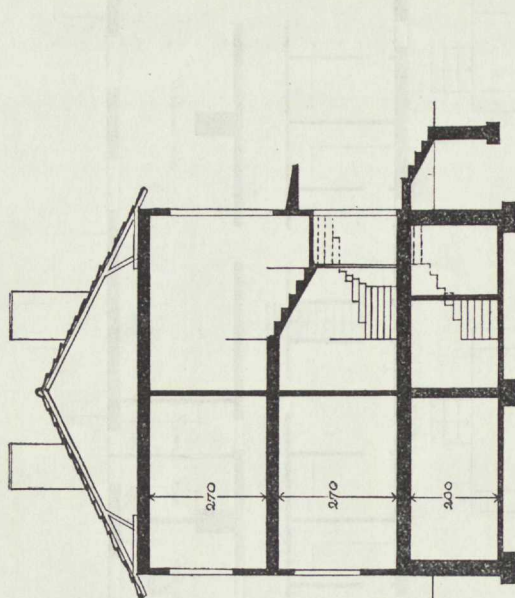
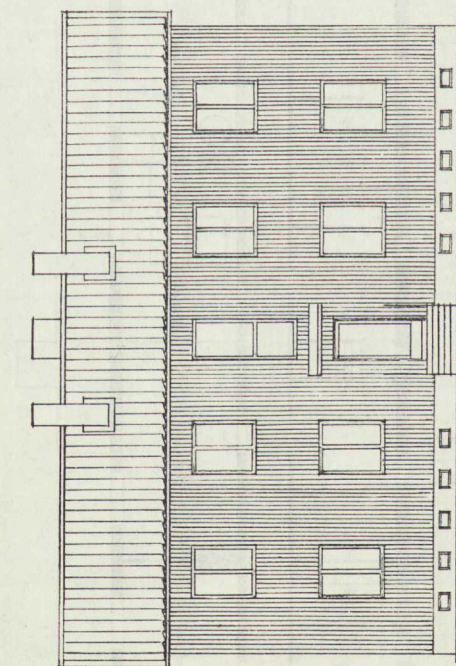
Typ I.

Lägenheter på rum med kokvrå samt rum och kök.

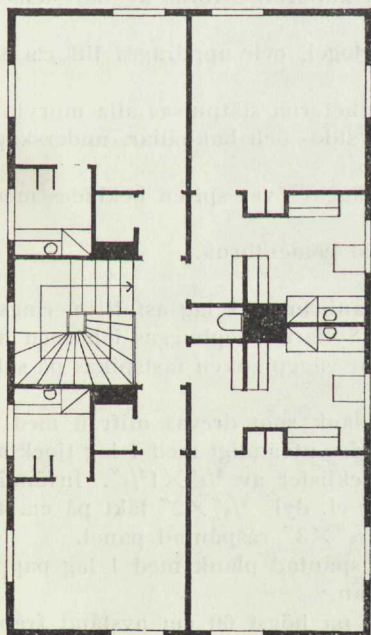
Typ II A.

Bilaga F---G.

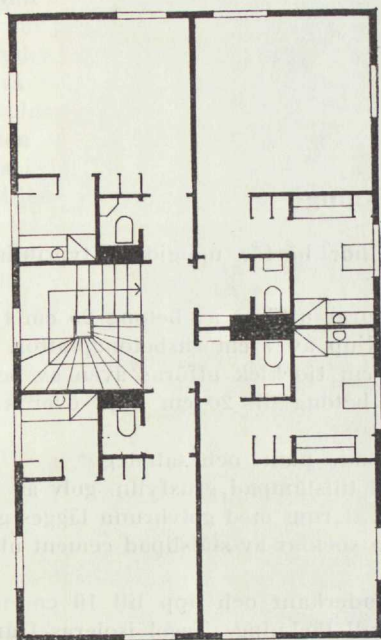

Lägenheter på rum med kokvrå samt rum och kök.

Typ II A.

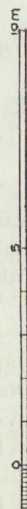
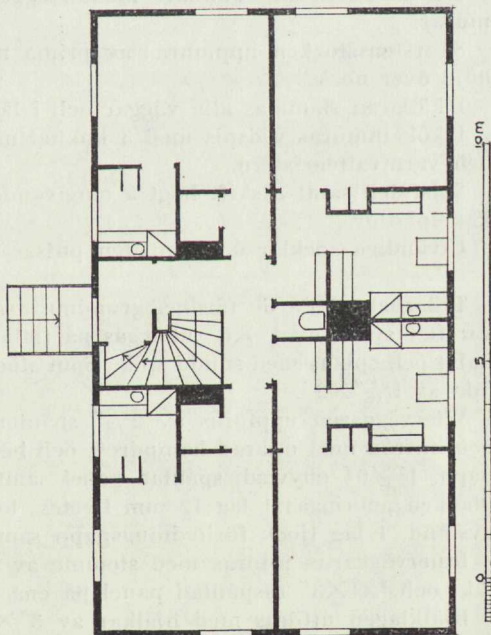

Typ II B.

Lägenheter på två rum och kök.

Typ III.

Arbetsbeskrivning

till enklare bostadshus för pensionärer (tillhör härför uppgjorda typritningar).

Cement- och betongarbeten. Yttre grundmurar utföras av betong 25 cm tjocka med isolering på insidan ned till frostfritt djup av 7 cm gasbetongplattor. Inre grundmurar som å ritn. äro visade med 20 cm tjocklek utföras även av betong.

Grund under skorstensstocken utföres av betong till 20 cm höjd över källargolvet.

Yttertrappor gjutas av betong med stålslipade plan- och sättsteg.

I alla utrymmen i källaren inlägges på väl tillstampad grusfylln. golv av 8 cm tjockt betongunderlag med stålslipad överyta. I rum med golvbrunn lägges golvet med lutning mot denna, varjämte 15 cm höga socklar av stålslipad cement utföres å omgivande väggar.

Grundmurarnas yttersidor isoleras från underkant och upp till 10 cm under färdig markhöjd med konstgjord asfalt till full täckning. Tegel isoleras från betong medelst asfaltstrykning.

Murningsarbeten. Tunnare mellanväggar i källaren utföras av halvtstens tegelmurar.

Skorstensstocken uppmuras av prima murtegel, och uppdrages till c:a 90 cm höjd över nock.

I källaren slammas alla väggar och i lägenheterna slätputsas alla murytor.

I kök inmuras vedspis med 3 kokhål med sido- och bakhällar, underskåpsram och varmvattencistern.

Spisfoten samt 3 skift högt å omgivande väggar över spisen beklädes med vita kakelplattor.

Utvändiga socklar å byggnaden putsas med cementbruk.

Träarbeten. På de färdiga grundmurarna anbringas 1 lag asfaltisoleringspapp, varefter syllar av 4"×6" utläggas på flatan. Syllarna hophuggas i hörnen halvt i halvt och spikas med smidd spik. Som stöd för väggplanken fastspikas på syllarna läkt av 1½"×2".

Ytterväggarna uppföras av 2½" spåntad plank som drevas utifrån med tjärat och inifrån med otjärat hampdrev, och beklädes utvändigt med 1 lag tjock asfalt-papp, 1"×6" ohyvlat, spåntad panel samt locklister av ¾"×1¾". Invändigt på planken anbringas 1 lag 12 mm treetex, torex el. dyl. ¾"×2" läkt på c:a 40 cm avstånd, 1 lag tjock förhydningspapp samt ¾"×3" råspåntad panel.

Innerväggarna utföras med stomme av 2" spåntad plank med 1 lag papp, ¾" läkt och ¾"×3" råspåntad panel på ena sidan.

Bjälklagen utföras med bjälkar av 3"×9" på högst 60 cm avstånd från mitt till mitt. Vindsbjälklaget utföres med bjälkar av 3"×8".

I alla bjälklag, utom vindsbjälklaget, inlägges blindbotten av $\frac{3}{4}$ " kantskurna bräder, vilande på 1" fyrkantsläkt som spikas på bjälkarnas sidor. På blindbotten inlägges 1 lag tunn förhrydningspapp som uppvikes å bjälkarnas sidor och spikas samt väl packad fyllning av torvmull uppblandad med 10 % släckt kalk. I bjälklag under toiletter inlägges ej fyllning.

I tvåvåningshuset enl. typritning litt. II utföres bjälklaget över bottenvåningen ljudisolerande medelst mellan bjälkarna inlagda regler av 3"×4", i vilka underpanelen spikas.

Alla bjälklag underpanelas med 1" råspåntad panel. Före underpanelningen av vindsbjälklagen skall ett lag förhrydningspapp spikas på bjälkarnas underkanter.

Undersidor av trappan till övre vån. och vinden spräckpanelas, röras och putsas.

I alla rum och utrymmen utom toilettrum och i vind inlägges golv av $1\frac{1}{4}$ " hyvlat furu. I toilettrum och vind inlägges golv av 1" råspånt. Golv i toilettrum isoleras med neponset, 3 lag papp och 4 ggr strykning med compound. Isoleringen uppdrages å väggarna till 15 cm höjd varefter golvet belägges med granitol av godkänd färgton. Runt väggarna utföras 15 cm höga socklar av samma material.

Takstolarna utföras av 3"×6" sågade sparrar och uppställas på ett avstånd av högst 1·20 m från mitt till mitt. Yttertakets inpanelas med 1" råspåntade bräder varefter intäckes med s. k. underlagspapp. För uppläggning av teglet anbringas dubbel läktning, det undre laget av $\frac{1}{2}$ "× $1\frac{1}{2}$ " på c:a 50 cm avstånd och det övre av 1 "× $1\frac{1}{2}$ ".

Förnocktegel anbringas nockplanka av $1\frac{1}{2}$ ".

Yttertakets intäckes med prima enkupigt falstaktegel ochnocken mednocktegel som lägges i kalkbruk, tillsatt med nöthår och spikas.

Till fönsterbågar skall användas helrent och till karmar bättre, halvrent furuvirke. Till övriga snickerier skall användas helren furu. Plywood till dörrar m. m. av kval. II.

Alla fönster utföras med kopplade utåtgående bågar. Fönsterbänkar i rum och kök utföras av dubbelt, limmat trä på konsoler av pressad plåt. Alla fönster och fönsterdörrar förses med tätlistor av ylle mellan karm och bågar.

Dörrkarmar utföras av $2\frac{1}{2}$ " och i allmänhet till väggarnas färdiga tjocklek.

Innerdörrar, utom i källare, utföras med ramstycken som beklädas med 4 mm furuplywood på båda sidor.

Källardörrar utföras med ramstycken och fyllningar.

Ytterdörrar utföras med glasfyllning och beklädas å nedre delen med profilerad panel.

Kring alla fönster och dörrar inomhus anbringas foder och runt väggarna uppsättas socklar av furu.

I alla takvinklar, utom i källaren, uppsättas täcklistor.

Invändiga trappor utföras med vandstycken av $2\frac{1}{2}$ ", plansteg av 2" samt sättsteg av 1" limmad furu.

I vindfång, förstugor, tamburer, toilettrum, kök, garderob och skafferier beklädas väggar och tak med 3·5 mm hård masonite.

I köken uppsättas skåp och bänkar. Skåpen inredas med hyllor och förses med lådor och luckor.

Skåpsluckor utföras med ramverk som beklädes med 6 mm plywood på utsidan och 4 mm på insidan. Skänkskåpets bänkskiva utföres av furu och belägges med 2 mm linoleum samt förses med eklist i framkanten. Diskbänken utföres av rostfri plåt av standardtyp och förses med 30 cm högt stänkbleck. Över diskbänken uppsättas hyllor.

I tamburen uppsättas hatthyllor med förnicklade ankarkrokar.

I matkällaren uppsättas hyllor och krokar samt rotfruktslår.

Dörrar och fönster samt skåpluckor och lådor förses med fullständiga, starka och ändamålsenliga beslag av i handeln förekommande modeller. Trycken, nyckelskyltar, skålhandtag m. m. skola vara förnicklade. Kopplade fönster beslås med infällda hörnjärn och förses med alla till dem hörande beslag. Fönster med enkla bågar beslås med lämpliga beslag.

Alla fönster förses med stormhakar av galv. järn.

Gångjärn till fönster och dörrar skola vara tappgående på sätthärdade tappar.

Alla dörrar hängas på 2 st. gångjärn samt förses med instickslås, trycken och nyckelskyltar. Garderobsdörrar utan trycken. Ytterdörrar förses med dyrkfria patentlås.

Skåpluckor beslås med tappgående gångjärn samt förses med »Tickareglar».

Stoppklotsar av gummi uppsättas där så erfordras.

Glasarbeten. I alla fönster och fönsterdörrar i bottenvån. och övre vån. insättes 2 mm tjockt, helvitt glas av kval. A.

I källarfönster och vindfönster insättes B-glas. Glasen läggas i vanlig kittfals samt stiftas.

Järn- och plåtarbeten. I byggnadens utvändiga hörn anbringas upptill och nedtill samt å typ litt. II även vid mellanbjälklaget hörnjärn av $\frac{3}{8}$ " $\times$ 2" plattjärn som infällas med hela sin tjocklek och fästas med grov, smidd spik. Järnen skola omfattas resp. syllar och gå c:a 50 cm in på väggsidorna. Var fjärde bjälke förses med genomgående förankring genom hela husets bredd. Vid bjälkars avvaxling skall växeljärn användas. För kökspisar inmurats 2 st. INP 12 mellan vilka gjutes betongplatta på vilken spisarna muras.

Alla fönster förses med droppbleck av 8 skålp. galv. plåt. Källarfönster beslås med fönsterbleck nedtill och övriga fönster nedtill och upptill.

Vid takfot anbringas droppbleck som skall gå upp till c:a 20 cm å taket samt hängrännor av 10 skålp. galv. plåt.

Erforderligt antal stuprör uppsättas.

Skorstenen beslås vid taket och å översidan med 10 skålp. galv. plåt.

I yttertaket intill skorstenen anbringas en brandlucka av 10 skålp. plåt på ram av plattjärn.

Målningsarbeten. Alla invändiga dörrar av plywood laseras. Övriga invändiga snickerier såsom fönsterbågar med karmar, dörrkarmar, skåp och bänkar, foder och socklar samt källardörrar oljemålas.

Masonitebeklädda vägg- och takytor i kök och toalettrum samt väggar i vindfång, förstugor och tamburer oljemålas. Takytor i vindfång, förstugor och tamburer limfärgas. Masonitebeklädda ytor i garderober och skafferier oljas och fernissas.

Väggar i bostadsrum tapetseras.

Alla fönsterbågar och dörrar med karmar utvändigt oljemålas.

Alla utvändiga plåtarbeten oljemålas.

Utvändigt målas allt ohyvlad trä med slamfärg, alternativt oljemålas.

Birger Jonson.

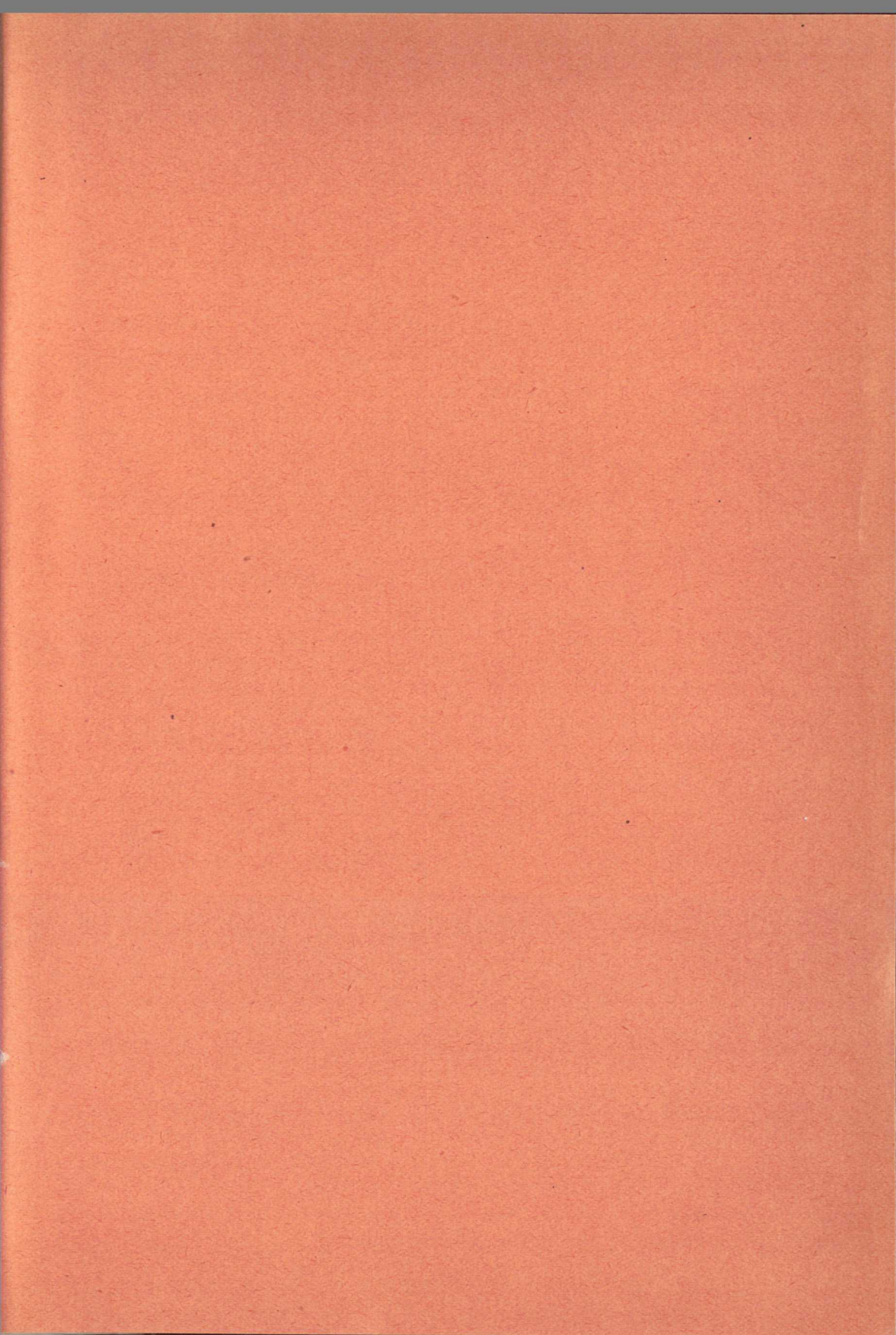
Bilaga K.

Kommuntyp: städer med över 30 000 invånare.....	= 1
» » » 15 000—30 000 »	= 2
» » » 8 000—15 000 »	= 3
» » » högst 8 000 »	= 4
industrikommuner	= 5
blandade jordbruks- och industrikommuner	= 6
jordbrukskommuner	= 7

Medelskatt i denna tabell = medeltalet av kommun-, landstings- och vägskatt per skattekrone under 5 år, med avdrag för skatteutjämningsbidrag.

Län och kommun	Kommuntyp	Folkmängd 1/1 1938	Medelskatt Kronor	Statsbidragspro- cent enligt de sak- kunnigas förslag	Län och kommun	Kommuntyp	Folkmängd 1/1 1938	Medelskatt Kronor	Statsbidragspro- cent enligt de sak- kunnigas förslag
<i>Stockholm</i>					<i>Kalmar</i>				
Sundbyberg.....	3	9 098	11·13	18	Kalmar.....	2	21 059	13·02	22
Rimbo.....	5	2 055	10·86	16	Oskarshamn.....	3	8 571	15·89	26
					Virserum.....	5	3 640	13·68	22
<i>Uppsala</i>					<i>Göteborg</i>				
Uppsala.....	1	36 547	8·17	12	Visby.....	3	11 673	12·99	20
Älvkarleby.....	5	8 548	12·74	20	Slite kpg.....	5	1 926	17·21	30
Västland.....	6	2 636	13·05	22					
<i>Södermanlands</i>					<i>Blekinge</i>				
Eskilstuna.....	1	38 044	11·04	18	Karlshamn.....	3	10 019	9·50	14
S:t Nikolai.....	5	5 276	11·56	18	Asarum.....	5	7 282	13·92	22
Lilla Malma.....	7	1 082	12·28	20	Ringamåla.....	6	1 457	14·20	24
<i>Östergötlands</i>					<i>Kristianstads</i>				
Norrköping.....	1	68 474	8·54	12	Hässleholm.....	4	3 549	12·43	20
Motala.....	24	6 613	11·39	18	Tomelilla kpg.....	5	2 857	9·21	14
Motala landsk.....	5	9 748	12·02	20	Österslöv.....	7	1 266	12·45	20
Gryt.....	6	2 097	12·76	20					
<i>Jönköpings</i>					<i>Malmöhus</i>				
Nässjö.....	3	9 750	10·14	16	Lund.....	2	26 475	10·21	16
Värnamo.....	4	5 152	9·62	14	Höganäs.....	4	6 843	12·21	20
Mariannelunds kpg	5	1 474	11·93	18	Höör.....	5	3 519	11·83	18
					Anderslöv.....	6	2 082	11·70	18
<i>Kronobergs</i>					<i>Hallands</i>				
Växjö.....	3	9 898	11·49	18	Varberg.....	3	9 984	11·39	18
Aringsås.....	5	3 191	12·17	20	Enslöv.....	5	3 957	12·61	20
Södra Sandsjö.....	6	2 445	12·38	20					

Län och kommun	Kommuntyp	Folkmängd 1/1 1938	Medelskatt Kronor	Statsbidragspro- cent enligt de sak- kunnigas förslag	Län och kommun	Kommuntyp	Folkmängd 1/1 1938	Medelskatt Kronor	Statsbidragspro- cent enligt de sak- kunnigas förslag
<i>Göteborgs o. Bohus</i>					<i>Kopparbergs</i>				
Mölnadal.....	2	16 368	13·14	22	Falun.....	3	13 692	11·52	18
Strömstad.....	4	3 004	12·79	20	Borlänge kpg.....	5	2 740	11·86	18
Svenneby.....	5	1 232	19·96	34	Floda.....	6	2 513	13·27	22
Bro.....	6	2 659	17·64	30	Lima.....	7	2 480	11·75	18
<i>Älvsborgs</i>					<i>Gävleborgs</i>				
Trollhättan.....	2	15 712	10·67	16	Gävle.....	1	39 574	10·92	16
Ämål.....	4	6 900	11·68	18	Hofors.....	5	7 164	7·79	10
Kinna.....	5	4 265	9·13	14	<i>Västernorrlands</i>				
Vassända-Naglum	5	5 162	12·60	20	Härnösand.....	3	12 220	14·13	24
Högsäter.....	7	1 753	14·86	24	Högsjö.....	5	4 367	15·52	26
<i>Skaraborgs</i>					<i>Jämtlands</i>				
Lidköping.....	3	11 202	9·81	14	Östersund.....	2	15 486	13·80	22
Tidaholm.....	4	4 307	13·94	22	Undersåker.....	5	2 923	16·36	28
Stenstorp.....	5	1 057	11·14	18	Lillhärdal.....	7	2 035	13·69	22
Forshem.....	6	1 662	10·01	16	<i>Västerbottens</i>				
<i>Värmlands</i>					Umeå.....	3	13 016	9·45	14
Kristinehamn.....	3	13 187	12·89	20	Holmsund.....	5	5 001	14·43	24
Frykerud.....	7	2 434	13·27	22	Bygdeå.....	6	7 375	13·86	22
<i>Örebro</i>					<i>Norrbotlens</i>				
Örebro.....	1	46 406	10·87	16	Boden.....	4	6 791	14·29	24
Nora.....	4	2 779	8·60	12	Nederkalix.....	5	14 284	19·69	34
Ljusnarsberg.....	5	7 763	13·85	22	Nedertorneå.....	6	4 607	19·27	34
Nysund.....	7	2 230	11·54	18	Stockholm.....		556 954	7·37	10
<i>Västmanlands</i>					Göteborg.....		269 581	9·22	14
Köping.....	4	6 652	13·01	22	Malmö.....		147 796	9·29	14
Skinnskatteberg...	5	3 783	12·54	20					

Statens offentliga utredningar 1938

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning Rättsskipning. Fångvård.

Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. [11]
Betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. [17]
Betänkande med förslag till lag om frivillig pensionering av i enskild tjänst anställda m. m. [18]
Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning. [22]
Betänkande med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m. [25]
Betänkande med förslag till trafikförsäkringslag jämte därmed sammanhängande författningar. [27]
Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning. [36]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. [12]

Politi.

Betänkande ang. omorganisation av poliskolan i Stockholm m. m. [1]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande i näringsfrågan. [6]
Betänkande ang. barnbeklådnadsbidrag m. m. [7]
Betänkande ang. förvärsarbete kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsbörd. [13]
Betänkande ang. landsbygdens avfolkning. [15]
Yttrande med socialtiska synpunkter på befolkningsfrågan. [19]
Betänkande ang. barnkrubbor och sommarkolonier m. m. [20]
Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 1. [21]
Betänkande med vissa demografiska utredningar. [24]
Betänkande med utredning och förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt äldre och änkor i s. k. pensionärshem. [40]

Hälsö- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnärings. [5]
Den statliga egnahemsverksamheten. [34]
Betänkande med förslag till ändringar i arrendelagstiftningen. [38]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Byggnadsindustrien i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. [10] 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. [3] 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. [4]
Betänkande jämte lagförslag ang. lärlingsutbildningen inom hantverket och den mindre industrien. [30]
Normalbestämmelser för järnkonstruktioner till byggnadsverk (järnbestämmelser). [37]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till lag om enskilda vägar m. m. [23]
1936 års järnvägskommitté. Betänkande rörande åtgärder för enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet. [28]
Försöksutredning beträffande omfattningen av yrkesmässig godstrafik med automobil eller släpvnagn under år 1937. [31]
Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av privatflygningens utveckling i Sverige. [39]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. [2]
1936 års yrkesskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. [8]
Betänkande och förslag ang. skolöverstyrelsens organisation. [14]
Betänkande och förslag ang. verksamheten vid kungl. dramatiska teatern, dess förvaltning och ledning. [16]
Betänkande med utredning och förslag ang. centrala verkstadsskolor m. m. [26]
Betänkande med utredning och förslag ang. intagning av elever i första klassen av de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. [29]
Betänkande med utredning och förslag ang. begynnelse-språket i realskolan. [32]
Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försäkringsväsendet. [33]
Betänkande och förslag ang. utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. [35]

Försvarsväsen.

Utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.